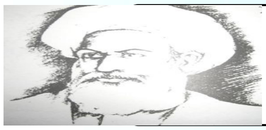

د وردګو کلتوري یون
Wardags Cultural Association
۱۳۸۷

وردګ

(قوم، سیمه او کلتور)

لیکوال: څېړنیار محمد حامد حلیمي

کال: ۱۳۸۷ هجري لمریز

څېړنیار محمد حامد حلیمي د مبارک شاه خان حلیمي زوی د ۱۳۶۰ هجری لمریز کال د سلواغې په میاشت کې د کابل په ښار کې زیږیدلی دی. پلارنی ټاټوبی یې د وردګو ولایت د سید آباد د حسن بیک کلی دی. لومړنۍ او ثانوی زدکړې یې د حضرت ابراهیم خلیل الله په عالي لیسه کې بشپړې کړې او په ۱۳۷۷ کال کې له نومړی لیسې څخه په اعلی درجه فارغ شوی، چې د همدغه کال د کانکور د آزموینې له لارې د کابل پوهنتون د فارمسۍ پوهنځي ته بریالی شوی دی. په ۱۳۸۱ هجري لمریز کال کې یې له نومړی پوهنځۍ څخه د لسانس سند ترلاس کړ. د ۱۳۸۳ هجري لمریز کال د لړم د میاشتې په دولسمه نېټه یې د کادری آزموینې له بشپړولو څخه وروسته د افغانستان د علومو اکاډمۍ د علمي غړیتوب ویاړ ترلاسه کړ. د ۱۳۸۷ لمریز کال د لیندی په اتمه نیټه یې د ځینې ستونزو له امله په علومو اکاډمۍ کې له دندې څخه استعفأ ورکړه او اوسمهال په یو نادولتی دفتر کې کار کوی. نومړی په پښتو، دری او انګریزی ژبو پوهیږي. تر دې مهاله یې په لس ګونو علمي، څېړنیزې مقالې، هراړخیزمطالب، شعرونه او مرکې د هیواد د مطبوعاتو او بیلابیلو انترنیتی ویب پاڼو له لارې خپاره شوي دي. نومړي همدارنګه په ګڼو څېړنیزو کنفرانسونو او سمینارونو او یوه نړیوال سیمینار کې برخه اخیستي او خپلې مقالې یې اوروليې دي.

حلیمي د وردګو د کلتوری یون د ۱۳۸۷ کال د غوره لیکوال او څېړونکی جایزه هم ګټلی ده.

آثار

۱ – د بنستیزو درملو څېړنه ۱۳۸۵ کال چاپ

۲ – د نسخې لیکنې لارې چارې ۱۳۸۷ کال چاپ

۳ – غلام صدیق مخترع د مطبوعاتو په هنداره کې ۱۳۸۷ کال چاپ

۴ – وردګ(قوم، سیمه او کلتور) همدا اثر

۵ – فارمسیوتیک(پوډرونه، تابلیت جوړول او کوتینګ) ترچاپ لاندې

۶ – له اغزو څخه غاټول د شعرونه ټولګه

۷ – د ګناه پیژندنه (ژباړه)

۸ – په ساده ژبه د روغتیا ساتنې زده کړه

۹ – د درملو ترل او ترونی

او په لس ګونو نورې علمي څېړنیزې مقالې لیکلې دي چې موږ له لوی خدایه په دې لاره کې نومړي ته نور بری غواړو.

ګل آغا احمدی وردګ

د وردګو د تاریخ لیکنې د ځنځیر لومړۍ کړۍ

د کتاب پیژندنه:

د کتاب نوم: وردګ (قوم، سیمه او کلتور)

د لیکوال نوم: څېړنیار محمد حامد حلیمي

کمپوز او ډیزاین: حلیمي

د چاپ کال: ۱۳۸۷ هجري لمریز – ۲۰۰۸ زیږدیز

د چاپ ځای: د بهیر چاپخونه، کابل – افغانستان

د چاپ زیار: ګل آغا احمدي وردګ

تیراژ: ۱۰۰۰ ټوکه

د اړیکو شمېره: 0093 (0) 799 221 522

برېښنالیک: haleemihamed_786@yahoo.com

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

اهدأ

دا اثر ټولو هغو افغانانو ته په ډیره مینه ډالۍ کوم چې د هیواد آبادي او د خلکو خدمت یې د ژوند له سترو موخو څخه دي.

لړلیک

تقریظ – څیړنپوه میرسید احمد ګوربز .... الف
تقریظ – استاد زبیر شفیقي ....ج
تقریظ – څیړنوال نصرالله ناصر .... ه
تقریظ – څېړنوال الحاج سید محی الدین هاشمي ....ی
سریزه – ګل آغا احمدی وردګ ....ل
مننه او څو خبرې ....س
وردګ د انساني ټولنې په اوږدو کې ۱
د وردګ کلمه د تاریخ په پاڼو کې ۸
د وردګو ستر او میړنی ټبر.. ۱۳
د وردګو لرغوني او اوسني استوګنځایونه.............................. ۲۰
د وردګو سیمه او ولایت.. ۲۶
د وردګو ولایت اداري شالید ته یوه کتنه.............................. ۲۷
د وردګو ولایت ځینې ولسوالۍ، درې او کلي.............................۲۹
د وردګو د ولایت والیان..۳۵
د وردګو د ولایت د ځینو سیمو د نوم ایښودلو فلسفه.....................۳۷
د وردګو ولایت تاریخي سیمې...۴۱
د وردګو د ولایت مشهور زیارتونه.......................................۴۴
په وردګو کې کرنه او مالداري...۴۶
د وردګو اقلیم او سیندونه...۴۷

د وردګو د ولایت لارې.. ۴۸
د وردګو ولایت د ښوونې او روزنې حالت...................................... ۴۸
د وردګو په ولایت کې روغتیایي آسانتیاوې.................................... ۵۴
د وردګو د ولایت فرهنګي حالت.. ۵۵
د وردګو ځینې مشهور دودونه ۶۱
لومړۍ ضمیمه – په وردګو کې د پرمختګ لارې چارې ۸۲
اخځلیکونه ۱۰۰
وردګو ته ډالۍ ۱۰۶

د لوی څېړنتن په سپېڅلی نامه

د څېړنیار محمد حامد حلیمي د وردګ(قوم، سیمه او کلتور) په نامه کتاب چې د تقریظ له پاره یې ماته راکړی و، ولوست. کتاب په عمومي توګه درې برخې لري: د وردګو د قوم لرغونې برخه، دویمه د وردګو د ولایت او دریمه برخه یې د وردګو د قوم د اتنوګرافۍ برخه ده.

څېړنیار محمد حامد حلیمي په درو واړو برخو باندې ژوره څېړنه کړې ده، په لرغونې برخه باندې یې څېړنه ډېره ګټوره ده، زه فکر کوم چې تر اوسه پورې به د وردګ په کلمه باندې چا داسې ګټوره څېړنه نه وي تر سره کړې، د زیاتې څېړنې په بهیر کې د وردګ د کلمې لرغونتوب د ویدونو زمانې ته رسوی او یو ځای د وردګ د کلمې په هکله لیکي:(د وردیکا او برسایا وردګ برېښې کلمې په ویدونو کې راغلې دي، د ویدونو زمانه د حضرت عیسی د زوکړې نه دوه زره یا دوه نیم زره کاله پخوا ده او دا غالباً په تاریخي اسنادو کې د ویردوک یا وردک تر ټولو لرغوني یادونه وي. د اوستا په پاڼو کې د اریانا ویجه د شپاړلس سیمو یادونه شوی ده چې په هغوی کې اوومه د ویردک یا وردک په نامه یادیږي).

دوهمه برخه یې د وردګو د ولایت برخه ده، چې د امیر شیر علیخان، امیر عبدالرحمن خان ، امیر امان الله خان او تر اوسنۍ زمانې پورې د وردګو په تشکیلاتو باندې یې رڼا اچولې ده. د وردګو ولایت جغرافیایي او د ولسوالیو موقعیت ته تم شوی او همدارنګه د دوردګو د ځینې تاریخي سیمو په هکله او د دای میرداد، جغتو او ځینې نورو کلمو پر تاریخي شالید باندې غږېدلی دی. د تاریخ په اوږدو کې د وردګو د ولس مختلفو سیمو ته په لیږدیدنو او د وردګو د میشت ځایونو په برخه کې یې هم په زړه پورې او ښه معلومات وړاندې کړي دي.

دريمه برخه يې دا ده چې د وردګو پر دودونو، رسم او رواجونو او نورو برخو کې ګټور معلومات وړاندې کوي چې د لوستونکو او څېړونکو له پاره په ښه ورځي. زه د دې ترڅنګ چې د ښاغلی حليمي دا اثر ډېر ارزښتمن ارزوم، د چاپولو هيله يې لرم تر څو ګټه يې عامه شي.

په درنښت

څېړنپوه ميراحمد ګوربز

د افغانستان د علومو اکاډمۍ

د ژبو او ادبياتو د مرکز علمي غړی

پردې اثر څو ټکي

د وردګو د قوم په تاريخي شاليد د ځوان ليکوال محمد حامد حليمی دغه اثر په ريښتيا چې په خپل نوعيت کې بې ساری او نوی اثر دی. ما چې د پښتنې قبيلو کوم آثار لوستي او يا مې له نظره تير شوي دي، د ښاغلی حليمی په دې ښکلې اثر کې پر هغو حواله ورکړې شوې ده، ليکوال د شاتو د مچۍ په څير په ډيرو ګلونو راګرځيدلی او شيره يې ترې راټوله کړې ده، طبعاً دومره دروند کار ښه حوصله، ذوق او مينه غواړي.

د وردګو د تاريخي قوم او ولايت په باب دغه اثر له همدې لامله يو ځانګړی ارزښت لري لږ تر لږه ښاغلي حليمی نورو ليکوالو ته مخه خلاصه کړه، لومړی ګام يې پورته کړ، داسې ګام چې تر اوسه پورې نه واخيستل شوی، دغه کتاب د تاريخي شاليد په اړه تر ډيره حده بشپړ دی، البته له دې يادونې سره چې د دې قوم تاريخي شخصيتونه چې د ګران هيواد دتاريخ په کوم پړاو کې هغوی يو نه هيرېدونکی رول درلودلی وي که ليکوال ته ممکنه وی بايد ياد شوی وای يوازې د ستر غازی محمد جان خان سرسري يادونه کافي نه ده، د غازی محمد جان خان له لنډ ژوند ليک نه تر کريم خان، د لنګر آخوند زاده نوميالي ياديږي که په لنډه ډول معرفي شي د دې اثر ارزښت به دوه چنده کړي بايد يادونه وکړم چې دا کمزوري نه بلکې يوه تنده ده چې ما د دې اثر په لوستلو کې احساس کړې ده، کېدای شی دغه خدمت بل ليکوال يا په خپله حليمی په بيل اثر کې وکړي. په هر صورت زما په نظر د وردګو د تاريخ په اړه دا لومړی اثر دی چې هېڅکله هم لومړی ګام بشپړ او له کميو خالی نه وي.

له تاريخي شاليد وروسته د وردګو ولايت د اوسني پېر په اړه ما ښاغلي حليمی ته يو څو شفاهي مشورې ورکړې که يې د منلو او پلی کولو وخت او شيمه ورسره وي ښه تر ښه که نه بنده پر وس پر دی. البته مشوره اړينه بولم چې که چيرې د وردګوولايت د ښوونې او روزنې او تعليمي بهير په اړه د الحاج مدير شريف خان له مالوماتو ګټه واخلی د دې اثر په بډاينه او ثقه توب کې به ډير ګټور وي.

په پای کې ښاغلی لیکوال محمد حامد حلیمي ته د دې ستر خدمت مبارکی وایم او له ستر پالونکي څښتن څخه یې خپل ولس او هیواد ته د ښو خدمتونو جوګه غواړم.

په مینه او درنښت

محمد زبیر شفیقی د ۱۳۸۷ لمریز کال د تلې ۱۵ مه،

کابل پروان مینه د ویسا ورځپاڼې دفتر

وردګ (قوم، سیمه او کلتور)

دا د هغې رسالې نوم دی، چې ځوان او هڅاند لیکوال ښاغلي څېړنیار محمد حامد حلیمي کښلې ده. ښاغلی حلیمی چې اصلی مسلک یا څانګه یې درملپوهنه ده، سربیره پردې چې په خپله اړونده څانګه کې تر ډېره بریده بریالی دی، نوموړی له ادبیاتو، تاریخ، ژورنالیزم او په ټولیزه توګه له افغاني کلتور سره خاصه مینه لري او د دې برخې په رڼولو کې یې هم کله نا کله نیلی ځغلولی دی. د ادبیاتو او ژورنالیزم په برخه کې یې د هیواد په مطبوعاتو کې د څېړنیزو مقالو خپرېدل زمونږ د دې ادعا شاهدان دي.

د ښاغلي حلیمي دغه حاضره رساله چې څو برخې لري، د ده د ذوق ښکارندویه ده. نوموړي په خپله دې رساله کې موضوعګانې د څپرکو پر ځای په بیلابیلو سرلیکونو ویشلي چې په دې حساب یې سربیره پر سریزې (۱۸)سرلیکونه څېړلي او مناسب بحثونه یې پرې کړي دي.

ښاغلي لیکوال خپل دغه اثر له بیلابیلو اخځونو څخه چې شمېر یې څه لپاسه (۴۰) ته رسیږي، په ګټې اخیستنې سره بشپړ کړی او په څنګ کې یې سیمه ییزه څیړنه او خپل شخصي مشاهدات هم نه دي هېر کړي. همدارنګه یې پر خپلو لیدنو کتنو سربیره د وردګو له سپین ږیرو څخه هم پوښتنې ګرویږنې کړي او په دې ترڅ کې یې دغه حاضره رساله کښلې ده چې دلته د هغې دبیلابیلو برخو په اړه په لنډه توګه خپل نظر کاږم:

وردګ د انساني ټولنې په اوږدوکې د رسالې لومړی سرلیک دی، چې لیکوال د یو شمېر معتبرو مأخذونو په مرسته په ځغلنده توګه د آریایانو او په ترڅ کې یې د پښتنو د اصل او نسب په اړه څرګندونې کړي او په دې وسیله یې د اصلي موضوع څېړلو او رڼولو ته لار خلاصه کړې ده.

په دې پسې یې د وردګ کلمه څېړلې او په دې اړه یې د کتابونو پاڼې اړولي رااړولي او هم یې په یو شمېر روایاتو تکیه کړې او د دې کلمې پسمنظر یې د موجودو مأخذونو په مرسته روښانه کړی دی، نوموړي دا موضوع په سیستماتیکه توګه څېړلی او تر دې بریده

يې رسولې چې وردګ د يوه ولايت يا خپلواک دولتي واحد په توګه پيژندل شوی او په دې ترڅ کې يې د لغمان د وردګو کلمې هم له ياده نه دی ايستلې او پر خپل ځای يې د هغه يادونه هم کړې ده.

ليکوال د پورتني موضوع په دوام د وردګو د قام په اړه بيلابيلې نظريې او روايات رااخيستي او کره کړي او په پايله کې يې دا په ډاګه کړې ده چې وردګ کرلاني پښتانه دي.

د دې رسالې څلورم سرليک د وردګو استوګنځايونو ته ځانګړې شوی، ليکوال د څيړنې په بهير کې دې پايلې ته رسېدلی چې وردګ نه يواځې د وردګو په ولايت بلکې د هيواد په نورو ولايتونو کې هم اوسيږي او همدارنګه يې د هغو وردګو په اړه نسبتاً کره معلومات وړاندې کړي چې له هيواده بهر په بيلابيلو هيوادونو کې استوګن دي.

په دې پسې د وردګو ولايت راپيژني، د هغه له اداري شاليد او تاريخي پسمنظر څخه مو خبروي او په دې ترڅ کې د وردګو ولايت د واليانو د نومونو فهرست هم وړاندې کوي، چې کېدای شي په راتلونکې کې د يوې ځانګړې رسالې په ترڅ کې معرفي او پر کړنو يې هم رڼا واچولی شي.

د رسالې بل سرليک د وردګو ولايت د ځينو سيمو د نوم ايښودلو فلسفې ته ځانګړی شوی، ليکوال د دې برخې په کښلو کې هم په يوه نظر بسنه نه ده کړې او له خپلې وسې سره سم يې هڅه کړې چې بيلابيل نظريات راټول او يوې پايلې ته ورسيږي.

د نوم ايښودلو له فلسفې وروسته مو د وردګو په سيندونو ګرځوي او هم مو د نوموړي ولايت له اقليم سره آشنا کوي او په دې ترڅ کې د وردګو ولايت بيلابيلې لارې هم راښيي څو وردګو ته د تګ پرمهال يې لارې نه شو!

کله چې په همدې په ګوته کړو لارو وردګو ته رسيږو، د ښوونې او روزنې له حالت سره مو آشنا کوی. ليکوال د موضوع د نه اوږدولو په منظور پر دوديزو او عنعنوي زده کړو چې معمولاً په جوماتونو کې کېدې، بحث نه کوي او په سيده توګه پر عصري او رسمي

زده کړو خپل بحث پیل کوي او همدارنګه په هیواد کې د وروستیو لسیزو د ناخوالو او جګړو په ترڅ کې هم د ښوونې او روزنې بهیر څېړي، ستونزې او آسانتیاوې یې بیانوي او تر دې دمه یې رارسوي.
په دې پسې د وردګو ولایت د تاریخي سیمو پر لنډه پیژندنه سربیره، د هغو زیارتونو یو فهرست هم وړاندې کوي چې په نوموړي ولایت کې مشهور دي. د دې زیارتونو معرفي کیدای شي د یوه ځانګړي اثر په ترڅ کې وشي.
لیکوال پر روغتیایي اسانتیاوو له لنډه خبرو وروسته د وردګو ولایت فرهنګي حالت ته مخه کړې او په دې ترڅ کې یې پر دولتي او آزادو خپرونو ، په وردګو کې د موجودو کلتوري ټولنو یو لنډ فهرست هم وړاندې کړي چې په دې ترتیب یې په دې اړه د راتلونکو څېړنو لپاره لاره هواره کړې ده او همدارنګه یې په دې ولایت کې د مشاعرو دود هم له یاده نه دی ایستلی او د منې ګل مشاعرې په اړه یې رڼا اچولې ده.
د دې رسالې وروستۍ برخه د وردګو ځینو مشهورو دودونو ته ځانګړې شوې چې په ترڅ کې یې د اختر، د کورونو تزیین، ډیزاین ، د واده او کوژدې دودونه، د جامو څرنګوالی، د میلمه پالنې او مړي د ودونو باندې لنډې خبرې کړي دي. په دې ولایت کې ځینې نور دودونه هم شته چې ښایي لیکوال د موضوع د نه اوږدولو په منظور له هغو څخه تیر شوی وي او په دې رساله کې یې نه وي راوړي، نو ځکه یې په سرلیک کې هم د (مشهور) کلمه ورزیاته کړې ده.
دا برخه لا پراخه او هر اړخیزې څېړنې ته اړتیا لري، چې لیکوال د رسالې له حوصلې سره سم خپله څېړنه عیاره کړې ده.
د رسالې په پای کې لیکوال د هغو اخځونو یو فهرست وړاندې کړی چې د دې اثر په کښلو کې یې ترې ګټه اخیستې ده، د یادونې وړ ده که چېرې ښاغلي لیکوال د هغو سپین ږیرو او هغو نورو کسانو نومونه هم یادکړي وای چې ده ورځحه په ځینو برخو کې

معلومات تر لاسه کړي، غوره به وای ځکه چې د فولکلوري ځېړنې یو اساسي اصل د راویانو معرفي ده، نو له دې سره به دا لیکنه لا مؤ ثقه شوې وای.

بله د یادونې وړخبره دا ده چې ځینې برخې ډېرې لنډې څېړل شوي چې کیدای شي لیکوال هغه په لازم فرصت د دې رسالې د دوهم چاپ پر مهال او یا په ځانګړې توګه بشپړې وڅېړي چې د مخه یې ضمني یادونې شوې دي. همدارنګه که په دې رساله کې د نورو کلتوري مسایلو تر څنګ په وردګو کې د لیکوالو او شاعرانو او په مجموع کې د ادبي حالت په باب څه ویل شوي وای دا اثر به لا غنی شوی وای.

د دې ټولو خبرو په پای کې خپل نظر داسې رالنډوم:

– لیکوال سره له دې چې اصلي مسلک یې درملپوهنه ده، خو د رسالې د لوستلو پر مهال سړی داسې فکر کوی چې نوموړی به د تاریخ یا ادبیاتو له څانګې فارغ التحصیل او څېړونکی وي، ځکه چې د املا، انشا، لیک نښو او د یاګانو د مراعات په برخه کې تر ډېره بریده د یوه څانګوال پوه په څېر بریښي.

– په رساله کې هڅه شوې چې له معتبرو منابعو او سرچینو څخه استفاده وشي او همدارنګه د هرې موضوع د څېړنې په برخه کې په یوه مأخذ بسنه نه ده شوې او لیکوال یوې پایلې ته د رسېدو په هیله ځای ځای خپل نظر هم څرګند کړی دی.

– لیکوال له خپلې وسې سره سم میعاری لیکدود مراعات کړی او هغه یې له پامه نه دی غورځولی. د لیکنې سبک یې روان او له ابهامه خالي دی.

– د یادونې وړ ده چې که دغه ډول څېړنې او ټولونې د هیواد د بیلابیلو ولایتونو او سېمو په لاره ترسره شي نو په ترڅ کې به یې د ګران هیواد د شتمن کلتور د پرتلیزې څېړنې لپاره لاره هواره او زمینه برابره شي، له دې څخه به دا په ډاګه شی چې زمونږ د هیواد د کلتوري شتمنۍ چې په ټولیزه توګه د یوه واحد کلتور زیږنده دي. خو په ضمني ډول کوم کوم توپیرونه او ځانګړتیاوې لری او کومې برخې یې له یوې سیمې تر بلې سیمې توپیر لري. د دې کار د کولو بله ګټه به دا وي چې له یوې خوا به له ورکېدو وژغورل شي او

له بلې خوا به هیوادوال او نړیوال ترې خبر شي. مونږ وینو چې ځینې کلتوري پدیدې د وخت په تېریدو بدلون مومي او یا خپل ځای نورو ته پرېږدي، که دا برخې نالیکلې او ناڅېړلې پاتې شي، نو راتلونکي نسلونه به ترې ناخبره پاتې وي.

یوه خبره چې د یادولو وړ ده هغه دا ده چې مونږ باید په خپلو دغو څېړنو او راټولونو کې ډېر دقیق واوسو او د برسیرنو او سرسری څېړنو پر ځای پر ژورو او دقیقو څېړنو اتکا وکړو او دا کار دیوه معیار له مخې ترسره کړو، څو راتلونکو لپاره د یوه غوره مأخذ او لارښوود حیثیت ولري.

په پای کې د ځوان لیکوال څېړنیار محمد حامد حلیمي زیار ستایم او هیله لرم چې د دې رسالې د خپریدو زمینه برابره شی، څو یې استفاده عامه شي، لیکوال ته د دغسې او دې ته ورته نورو آثارو د کښلو په لاره کې د لوی څښتن له دربار څخه د لا زیاتو بریالیتوبونو هیله من یم.

په درنښت

څېړنوال نصرالله ناصر

هوایي ډګر – اتفاق کلی

۱۳۸۷/۷/۱۸

د لوی څښتن تعالی په نامه

پښتون اولس د خپل قومي او اتنیکي جوړښت له مخې په ډیرو لویو او وړو قبیلو ویشل شوی، چې هره قبیله یې بیا په نورو لویو وړو خیلونو او ښاخونو بیلیږي. وردګ هم د دې ستر او پراخ قبیلوي جوړښت د یوې لویې برخې په توګه، برسیره پردې چې د پښتنو یوه لویه او ځانګړې قبیله ده، په جغرافیایي لحاظ د هغې پراخې سیمې نوم هم دی چې اوس په کې د پښتنو د دغې سترې قبیلې زیاته برخه میشت او استوګنه ده.

ځینو فولکلوري او عنعنوي روایاتو چې زموږ ویلی او اولسي تاریخ منابعو ته هم لیږدیدلي دي. په پښتني ټولنه کې یې د وردګو د قبیلې د پیژندنې او هویت اصلي څېره لږ ډیره تته کړې ده. د همدغو فولکلوری او عنعنوي روایتونو او حکایتونو له مخې، چې زموږ په ټولنه او وګړو کې د وردګ قبیلې په اړه موجودوو پخپله د دې قبیلې وګړی هم څوک ځانونه سیدان(سادات) بولي او څوک په یوې او یا بلې پښتني قبیلي پورې ځانونه اړوندوي او آن دا چې ځینو بیا دوی نورو غیر پښتني قومونو ته هم منسوب کړي دي.

ځوان څېړونکی ښاغلی څېړنیار محمد حامد حلیمي چې پخپله هم د دې پښتني قبیلې غړی او د دې جغرافیوي سیمې استوګن دی په دې اړه د یوې علمي او سیستماتیکې څېړنې د اړتیا له مخې دې ستونزمنې چارې ته متې رانغښتي دي، په دې هکله یې ډیره ژوره او هراړخیزه مطالعه کړې او د خپلې اوږدې او پر له پسې مطالعې نچوړیې د وردګ(قبیله، سیمه او کلتور) تر سرلیک لاندې د یو څیړنیز اثر په ښه ترتیب او دا دی اوس یې د چاپ او خپریدو هوډ او تکل لري.

د دې څیړنیزې چارې علمیتوب او کره توب د منابعو(علمي، تاریخي او جغرافیوي څیړنیزو آثارو) هغه اوږده لیک لړ ته په کتنه پوره څرګندیدای شي چې نوموړي ورڅخه په څیړنه کې استفاده کړې او د دې اثر په پای کې خوندي دی.

حلیمي صاحب په دې باب زیات منابع کتلي، بیلابیل لیکلي نظریات یې راټول کړي، هغوی ته یې ژوره او کره کتنه کړې او د باوري تاریخي اسنادو په رڼا کې یې د وردګو د قبیلې داسې ربښتینې پیژندنه وړاندې کړې، چې په دې باب ډیرو غیر واقعي لیکلو او شفاهي فولکلوري نظریاتو او روایتونو د بطلان کرښه راښکلې شي.

نوموړي د خپلې څېړنې په بهیر کې څو زره کاله وړاندې په لرغوني آریایي ټولنه کې د دې سیمې د شته والي څرک لګولی او د نورو لرغونو پښتني قبیلو په لړ کې یې د وردګ قبیلې هویت تثبیت کړی دی. پیاوړی څېړونکی حلیمي صاحب په دې اثر کې موږ ته د وردګ د کلمې د تسمیې وجه هم راجوتوي او د دې قبیلې استوګنځایونه هم راپیژني. د دې سیمې د لرغونو فرهنګي آثارو او د هغو له سیموې او ځایونو مو خبروي، د فرهنګي او ښوونیز روزنیز حالت، اقلیم او کرنیزې وضعې، دود دستور او نورو بیلابیلو مسایلو په اړه ډیر په زړه پورې معلومات زموږ په واک کې راکوي.

زه د وردګو د قبیلې او د سیمې د تاریخي او جغرافیوی حالت د پیژندنې په اړه د حلیمي صاحب ترسره کړې څېړنه د یو ارزښتناک او په دې لړ کې د ترسره شویو کارونو د یوې بې جوړې او بې سارې اثر په توګه ارزوم. نوموړي په دې اړه د نورو د لا پراخو څېړنو سپارښتنه کوم چې په دې هکله خپلو هراړخیزو مطالعاتو ته دوام ورکړي او د دې څېړنې لمنه داسې وغځوی چې هره برخه یې د یو ځانګړی اثر بڼه خپله کړي. نورو لیکوالو او څېړونکو څخه هیله لرم چې د حلیمی صاحب د څیړنې په څیر د ورته آثارو په لیکلو سره د پښتني تاریخ نور ډیر تیاره ګوټونه روښانه او له دې لارې زموږ فرهنګي زیرمه بډایه کړی. د مطالعې مینه وال د دې ارزښتناک اثر لوستلو ته رابولم او لیکوال ته یې د علمي او فرهنګي خدمتونو په ډګر کې د لابریالیتوبونو په هیله او دعا خپلې خبرې پای ته رسوم.

په درنښت

څېړنوال سید محی الدین هاشمي

کابل – احمدشاه بابا مینه

د ۱۳۸۷ کال د تلې شلمه نیټه

سریزه

وردګ (قوم، سیمه او کلتور) د هغه ښکلي اثر نوم دی، چې زموږ ځوان فرهنګپال ښاغلي څېړنیار محمد حامد حلیمي د یوې داسې کلتوري تندې د خړوبولو په موخه لیکلې دی چې د وردګو د لوی او پوهنپال قوم هر اوسیدونکي او د افغانستان د تاریخي څېړنو د بهیر لارویانو احساسوله. په دې کې شک نشته چې د یوه قوم، هیواد او سیمې لویه بریا د هغه د وګړو په لاس کې ده چې څرنګه وکولای شي خپل ځان، خپل کلتور، خپل دودونه او خپله سیمه نورو ته په اغیزمن ډول ور و پیژني چې ښاغلي حلیمې په دې لاره کې نه ستړې کیدونکې هلې ځلې کړې او تر خپله وسه یې د خپلو خلکو، سیمې، کلتور او دودونو په معرفي کولو کې ملي دنده ادا کړې ده. سره له دې چې ښاغلی محمد حامد حلیمي د روغتیا په څانګه کې زده کړې کړي دي او په خپله ځانګړې څانګه کې هم په بري سره پر مخ روان دی، خوله خپلو خلکو سره یې د مینې اظهار په داسې یوه ګټوره تاریخي ټولګه کې څرګند کړی دی چې ستاسو د مطالعې وياړ لري.

د ښاغلي حلیمي تاریخي ټولګه په عمومي توګه په دریو برخو ویشل شوې ده چې د وردګو د قوم تاریخي لرلید، د ولایت په توګه د دې سیمې معرفي کول او په دې سربیره یې د سیمې پر ځینو دودونو هم رڼا اچولې ده او په دې لړ کې د نورو لیکوالو لپاره د یوې سالمې سیالۍ لاره پرانیسې ده.

زما په آند هره لیکنه د ګڼو مثبتو ټکو تر څنګ هرو مرو یو لړ نیمګړتیاوې لري چې د ښاغلي حلیمي لیکنه موږ له دې قاعدې څخه مستثنی نه شو ګڼلای، خو دغه ټولګه هغو ټولو څېړونکو او لیکوالانو ته د ګټورو لیکنو د لړۍ د پیل کیدو لاره پرانیزي چې د دې کتاب معلومات ورته کافي نه ښکاري. نو هیله ده چې د هیواد په کلتوري ډګر کې همداسې یوه لړۍ پیل او په دې هکله نورې ګټورې څېړنې رامنځته شي.

د ښاغلي حلیمي څېړنه زیاتې ځانګړنې لري چې ځینو ته یې په دې سریزه کې په لنډه توګه اشاره کیږي:

لومړی: څېړنیار محمد حامد حلیمي د خپلې لیکنې د هرې خبرې لپاره ګڼ تاریخي لاسوندونه ذکر کړي او د څېړنې د چارو هغه بنسټونه یې تر ډېره حده په نظر کې نیولي دي چې د یوې غوره لیکنې لپاره اړین دي.

دویم: د وردګو د تاریخي څېړنو په هکله دغه لیکنه ځکه د زیات اهمیت وړ ده چې په دې لړ کې تر دې مهاله یوازینی لیکنه ده چې د تاریخي لرلید او د سیمې د معاصرې پیژندې تر منځ یې انډول ساتلی دی او په داسې ډول یې معرفي کړې ده چې د موضوع حق تر ډېره حده په ښه توګه ادا شوی دی.

دریم: لیکوال توانیدلی چې د خپلې لیکنې په لړ کې تر ممکن حده پورې هغه معیارونه په پام کې ونیسي چې د ژوند په مختلفو برخو باندې راڅرخي او د ضروري برخو یادونه یې له پامه نه ده ویستلې.

سره له دې چې زه د څېړنیار محمد حامد حلیمي هڅه او هاند په دې هکله ستایم او نوموړي ته د دې سترې بریا له کبله مبارکي وایم، د خپلې ټولنې په کلتوري کړیو او لیکوالو باندې غږ کوم چې د دې مبارکې سیالۍ ډګر ته تر بل هر چا مخکې را وړاندې شي او د هغو بنسټونو په معرفي کولو کې خپله ملي دنده ادا او هغه څه برلا کړی چې ستاسو په نظر یې په دې لیکنه کې مناسبه یادونه نه ده شوې او یا هم چورلټ پاتې شوي دي.

د خپلو خبرو په وروستۍ برخه کې د دې خبرې یادونه هم اړینه بولم چې د وردګو کلتوري یون په پام کې لري چې د وردګو د تاریخي شخصیتونو، فولکلور، کلتوري آرونو، پوهنیزو چارو او نورو اړینو برخو کې هم د بیلو بیلو ټولګو او رسالو په وسیله څېړنه وکړي، څو خپل ګران افغانستان، خپلو خلکو، تاریخي او کلتوري کړیو ته د خدمت جوګه او په دې هکله ملي پور ادا کړي.

یو ځلې بیا هم ګران حلیمي صاحب ته د دې ګټورې تاریخي ټولګې له کبله مبارکي وایم، د دې تاریخي څېړنې د چاپ سپارښتنه کوم او نوموړي ته په خپل ویاړمن ژوند کې د لا زیاتو بریاوو غوښتونکی یم.

مینه او مننه

ګل آغا احمدي وردګ

۲۱ تله ۱۳۸۷ هجری لمریز ۱۲ اکتوبر ۲۰۰۸ زیږدیز

کابل، افغانستان

مننه او څو خبرې

خوښ يم چې خپل ګران هيواد افغانستان او ميړنيو پرګنو ته يوه داسې رساله وړاندې کوم چې کيداى شى د هيواد د ميشتو قومونو له ډلې څخه د يو ستر او ميړني ټبر يعنې وردګو په هکله په کره دلايلو ولاړ يو لړ تاريخي معلومات وړاندې کړي.
هغه مهال چې د افغانستان د علومو په اکاډمۍ کې مې دنده تر سره کوله، نو تل به مې د خپلې مطالعې لپاره د اکاډمۍ له کتابتون څخه کتابونه اخيستل او هغه به مې لوستل. په ځانګړې توګه ما غوښتل څو د وردګو په هکله څه ناڅه معلومات راټول او د يوې مقالې په توګه په کومه مجله يا جريده کې خپاره کړم. خو له ډېر لټون څخه وروسته مې لږ څه معلومات وموندل او د لومړۍ ځل له پاره په دې حقيقت پوه شوم چې د وردګو په هکله د معلوماتو په راټولولو کې د مأخذونو په موندنه کې هغه شان چې زما زړه يې غوارې نه برياليى کيږم. له دې ټولو سره سره مې بيا هم د وردګو په هکله يوه مقاله وليکله او هغه مې د جرګې مجلې ته د خپرولو په موخه وسپارله. څه موده وروسته يوه ورځ مې پداسې حال کې د هيواد پياوړى ليکوال او څېړونکی استاد حبيب الله رفيع سره ليدنه وشوه چې معاش مې اخيست او له روغبړ څخه وروسته يې راته وويل چې د جرګې مجلې له پاره ستاسو ترتيب کړې مقاله د نوموړې مجلې د کتنپلاوي له لوري ماته د کتلو لپاره سپارل شوې ده او زه غواړم چې په دې هکله له تا سره و ګورم او زياته يې کړه څو د نوموړى دفتر ته ورشم.
بله ورځ د استاد حبيب الله رفيع دفتر ته ورغلم په مينه مينه يې د خپلو اسنادو له مينځ څخه هغه مقاله راويستله چې ما ليکلې وه د هغې د بشپړولو له پاره يې راته وويل چې ما د وردګو په هکله يو مهال يوه څېړنه پيل کړې وه، خو بيا د بوختيا له امله راڅخه پاتې شوه، ته دا موضوع په هراړخيزه توګه وڅېړه او ځينې مأخذونه يې هم راته په ګوته کړل. د دې

ترڅنګ يې راته وويل چې که چيرې د مفرداتو د جوړولو په برخه کې کومې مرستې ته اړ شوې نو زه به درسره مرسته وکړم.

د استاد همدا لارښوونه وه، چې زه يې د وردګو په هکله د يوې څيړنيزه او معلوماتی ټولګې راټولولو ته وهڅولم. په حقيقت کې هغه څه چې ستاسو تر مخ دي، اصلي زړی يې همغه مقاله وه چې د وخت په تيريدو او د معلوماتو په ورزياتولو مې تر اوسنۍ بڼې پورې راورسوله.

د وردګ کلمه د تاريخ په پاڼو کې اوږده او لرغونې سابقه لري او له ميلاد څخه نږدې دونيم زره کاله تر مخه اټکل کيږي. دغه کلمه کله په قوم او کله هم په سيمه باندې پر يوه او بله بڼه کارول شوې ده. په سيدانو باندې د وردګو د ورګډولو خيالي افسانې او له مير سيد احمد ځړور يا اوږد کوڅي څخه پورته د هغې د سلسلې مبهم توب هغه څه وو چې زه به يې تل ځورولم او آن له يو شمير مشرانو او مخورو څخه مې هم د دې افسانې په هکله يو لړ خبرې اوريدلې چې په حقيقت بنا نه وې چې ګواکې وردګ د مير سيد احمد ګيسودراز يا اوږدکوڅي اولاده ده او يا دې ته ورته نور فلکوري روايتونه زما تر غوږو هم رارسيدلي دي.

نوموړې ستونزې ته په پاملرنې سره مې دا عزم وکړ چې د تاريخي شواهدو او کره اسنادو په رڼا کې د لوموړي ځل لپاره خپلو ګرانو هيوادوالو ته داسې معلومات وړاندې کړم چې له يوې خوا د پورته يادې شوې فلکوري افسانې او له واقعيت څخه لرې قصې په څير دوديزه روايتونو باندې د بطلان کرښه راوکاږي او له بل پلوه په لوستلو يې لوستونکو ته د وردګو د قوم، سيمې او کلتور په هکله يو عمومي انځور تر لاسه شي.

د څيړنې ځينې کارونه مې سرته رسولي وو چې د قدرمن استاد ګل آغا احمدي وردګ صاحب يو ليک مې تر لاسه کړ چې په هغې کې له ليکوالو څخه غوښتل شوي وو څو د جغتو مهالنۍ په جريده کې د خپرولو له پاره خپل مطالب او ليکنې وروليږم. ما هم وغوښتل چې د وردګو په هکله د ليکنې يوه يوه برخه په نوبت سره د جغتو مهالنۍ ته

ورولېږم چې احمد صاحب هم دا خبره په ډېر ورين تندی ومنله او څو برخې يې د جغتو په مهالنۍ کې په پرله پسې توګه خپرې شوې. خو کله چې د وردګو د کلتوری يون له خوا د ۱۳۷۸ کال د غوره ليکوال او څېړونکي جايزه راکړل شوه نو دې کار ډېر وهڅولم څو تر لاس لاندې څېړنه چې ستاسو د لوستلو وياړ لري بشپړه کړم چې له نيکه مرغه په دې کار بريالی شوم.

د وردګو د تاريخ په هکله که چيرې د دې لړۍ هرې برخې ته تم شو نو کيدای شي په هره برخه يې ګڼ شمير کتابونه وليکل شي خو هغه څه چې ما د وردګو په هکله راټول کړي دي يوائې يو داسې پيل ګڼل دی چې نورو ليکوالو او څېړونکو ته د وردګو په اړه د څېړنې لاره هواروي او زما ټولګه په دې لاره کې د يوې کوچنۍ هڅې مثال لري. زه هيله من يم چې د هيواد نور ليکوال او څېړونکي له دې نيمګړې ليکنې څخه په الهام اخيستنې سره هر اړخيزې او بلاېې څېړنې ترسره کړي او د وخت په تيريدو سره زما دغه هڅه په بشپړو او اغيزمنو څېړنو سره و پالي.

په پای کې د هيواد له نامتو ليکوالو، څېړونکو او استادانو او د افغانستان د علومو د اکاډيمۍ له غړو هر يو څېړنپوه استاد ميراحمد ګوربز، څېړنوال الحاج استاد سيد محی الدين هاشمي، څېړنوال استاد نصرالله ناصر او د ويسا د ورځپاڼې له چلوونکي قدرمن استاد زبير شفيقي څخه مننه وکړم چې د دې رسالې په بيا لوستلو سره يې زه ډېر احسان من کړم او هر يوه پر خپل وار خپلې غوره لارښوونې پر ما باندې پيرزو کړې. ټولو قدرمنو استادانو ته د لوی خدای (ج) له دربار څخه د سوکاله ژوند او اوږده عمر غوښتنه کوم.

د يادولو وړ بولم کومې لارښوونې او وړانديزونه چې استادانو په دې هکله ماته کړې دي نو ما هم تر ډېره حده په پام کې نيولې دي.بايد ووايم چې په ځينو مواردو کې مې دا خبره غوره ګڼلې چې که لوی خدای(ج) توفيق راکړ نو هره برخه به يې د ځانګړې رسالې په ترڅ کې په هر اړخيزه توګه وڅېړم.

همدارنګه له فرهنګ پالونکي او د هیواد په مینه سمسور شخصیت ښاغلي استاد ګل آغا احمدی وردګ څخه چې تل یې زه هڅولی یم او د دغه نیمګړې رسالې په لوستلو سره یې د هغې زیار پر ځان واخیست او د لا بډایه کولو په لاره کې یې غوره لارښوونې او زیاتونې راڅخه ونه سپمولې، ډېره زیاته مننه کوم. نوموړی ته د لوی خدای (ج) له دربار څخه د روغ او له بریاوو څخه ډک ژوند غوښتنه کوم، په ګوتو او قلم یې دې تل برکت وي او قلم یې دې تل هیواد ته د چوپړ په لاره کې مخ پر وړاندې وچلیږي. قدرمن استاد احمدی د وردګو د راتلونکې له پاره هغه ماسترپلان ته ورته لیکنه هم راباندې و لورووله چې د دغه ټولګې په پای کې د ضمیمې په توګه چاپ شوې او تاسو یې د دې ټولګې په وروستۍ برخه کې موندلای شی.

همدا راز له خپل قدرمن، محترم او ګران پلار الحاج مولانا (حلیمي) څخه هم یوه نړۍ مننه کوم چې د دې لیکنې بشپړولو ته یې تل هڅولی یم او په دې برخه کې یې راسره نه هیردونکي مرستې کړې او په خپله پلارنۍ او هم مورنۍ مینه یې (ځکه مور مې کله چې زه دری کلن وم وفات شوې ده) نازولی یم، خدای پاک دې هغه ته د دارینو کامیابي او فردوس جنت په نصیب کړي.

په پای کې د هیواد له پیاوړی علمي شخصیت پروفیسور دوکتور زر جان بها څخه هم زیاته مننه کوم چې د دې ټولګې د چاپ لګښت یې پرځان واخیست او په دې برخه کې یې راسره مرسته وکړه. پوهاند صاحب ته د لوی خدای(ج) له دربار څخه د دنیوي او اخروي اجر غوښتونکی یم.

د یوه سوکاله، آباد او پرمختللي افغانستان په هیله

په مینه

محمد حامد حلیمي

۱۳۸۷/۷/۷

وردګ د انساني ټولنې په اوږدو کې

مخکې له دې چې د وردګو په اړه خپل بحث پیل کړم، د یادونې وړ بولم چې د پښتو او پښتنو په باب په کافي اندازه څېړنې او لیکنې ترسره شوې دي، نو ځکه د بحث د نه اوږدولو په موخه یواځې په یوه لنډه او ځغلنده کتنه بسنه کوم.

د دې له پاره چې په انساني لرغونو ټولنو کې د وردګو ځای او موقف څه ناڅه روښانه کړو، د هغوی په منځ کې وردګ د یوه ستر ټبر په توګه ومومو او له وردګو څخه تر مخه په ټولنیزو ډلو کې د وردګو ځای وپیژنو، نو د خپل بحث لړۍ له آریایانو څخه را پیل کوم.

آریایان د انساني ټولنې یوه ستره برخه ده، چې د پیړیو پیړیو ځلانده او وتلی تمدن په درلودلو سره یې ډېر ملتونه په خپله لمنه کې را نغاړلي او بشری ټولنې ته یې وړاندې کړې دي.

د آریایانو اصلي ټاټوبی آریانا ویجه چې د پامیر لوړې ځمکې او د آمو سر چینې وې چې(د اصیلو یا نجیبو خلکو ځمکه ده)، ښودل شوی دی. د وخت په تیریدو او د دوی د شمیر د زیاتیدو او نورو بیلابیلو لاملونو له کبله آریایان نورو سیمو ته خواره واره شول او هلته یې خپل ژوند پیل کړ،(۱). ځینو یې د هندوکش په شمالي او جنوبي لمنو کې استوګنه غوره کړه، ځینې یې د هریوا (هرات) خواته ولاړل او دریمه ډله یې د باختر او هندوکش له شاوخوا څخه د کابل، خیبر او نورو لارو څخه تیر او د اباسیند او ګنګا تر منځ یو ځلانده مدنیت رامنځته کړ. له آریایانو څخه یو مشهور دینی کتاب چې (ویدا) نومیږي او د حضرت عیسي (ع) له میلاد څخه ۱۴۰۰ کاله د مخه لیکل شوی او تر اوسه پورې پاتې دی چې د دې قوم په تاریخ کې د ډېر ارزښت او اهمیت وړ شمیرل کیږي.

د آریایي قبیلو په ډله کې یوه هم د پکهت (پښتنو) قبیله ده، چې په ریګویدا (د ویدا د کتاب یوه برخه ده) کې یې نوم یاد شوی دی او دا خبره څرګندوی چې دې اولس له میلاد څخه څوارلس سوه کاله د مخه هم شتون درلود.
په ویدا کې پکتها د پښتنو د پاچا او د پکهت یاني د پښتنو د قوم په نومونو څو ځایه او په پر له پسې توګه راغلي دي.
هغه وخت چې د پکهت قبیله د خپلې لومړنۍ لیږدیدنې په وخت کې د هندوکش سهیلي برخوته راکښته شوه، نو ورو ورو د آریانا په جنوب ختیځو سیمو کې میشت شوه چې د دوی سیمه د پکتیا، پښتیخا، پختیښا، پښتنخا، پښتونخا او پښتونخوا په نومونو یاده شوه، چې د یونان مشهور او نامتو تاریخپوه هیرودت(۴۲۵ – ۴۸۴ م) او د یونان نامتو جغرافیا لیکونکی بطلیموس کلودیوس (د دوهمې میلادي پیړۍ په لومړۍ نیمایی کې یې ژوند کاوه)، هم نوموړي حقیقت ته په خپلو آثارو کې اشاره کړې ده.
د پښتو په کلاسیکو ادبیاتو کې هم پورتنۍ کلمې راغلي، چې د بیلګې په توګه د ښکارندوی غوري(۵۶۹-۶۰۲ هجری ق)، د سلیمان ماکو په تذکرة الاولیا، د پټې خزانې په سریزه(په چاپي نسخه کې پښتونخوا او په اصلي نسخه کې پښتنخا راغلې ده(۲) چې دغه حقیقت په ځینې نورو آثارو کې هم کله په یوه او کله پر بله بڼه هغه په ګوته کولی شو.
پښتانه چې د تاریخ په اوږدو کې یې د خپل لرغونتوب ډیر پړاوونه وهلي او ډول ډول قبیلوي جوړښتونه یې درلودل، په عنعنوي توګه په لاندینیو پنځو سترو ټولنیزو ګروپونو ویشل شوي چې عبارت دي له:

1. غرغښتي پښتانه
2. سړبني پښتانه
3. کرلاڼي پښتانه
4. بیټني پښتانه

5. متوزي پښتانه چې غلجي او لودي پښتانه ترې مقصد دي،(۳).

پورتني ياد شوي ګروپونه هر يو په خپل وار په لس ګونو نورو ډلو ويشل شوي دي.

لکه څرنګه چې زموږ بحث پر وردګو باندې راڅرخي او د پښتنو دغه قبيله په پښتني قبيلو کې په کرلاڼی کورنۍ پورې اړه لري، نو ځکه خپل بحث ته د کرلاڼی کورنۍ په اړه ادامه ورکوو.

په پښتنو قبيلو او ټبرونو کې يو هم د کرلاڼي ټبر دی، چې په بيلابيلو څانګو او ګروپونو ويشل شوی دی. د کرلاڼيو د پلرونو او نيکونو په اړه ګڼ او مختلف روايات شته دي. د بيلګې په توګه دلازاک چې د کرلاڼي پښتنو يوه عمده څانګه ده ، عقيده څرګندوي چې د کرلاڼ پلار سيد قاف نوميد، چې په اتم پښت کې حضرت امام حسين (رض) ته ور رسيږي.

د خټکو قبيله د کرلاڼي پلار هونی بولي او شيتک عقيده لري چې کرلاڼی د کوم شهزاده زوی وو. همدا راز د خوګيانيو ښاخ عقيده څرګندوي چې دی د عبدالله اورمړ زوی دی.د افضل خان خټک په (تاريخ مرصع) کې د تاريخ خان جهاني په روايت دا پيښه داسې بيانوی چې د ذکريا او عبدالله په نومونو دوه کسان وو، چې يوه يې کړايي او بل يې يو هلک پيدا کړ. څرنګه چې عبدالله نومي کړايي او ذکريا نومي هلک پيدا کړی وو او عبدالله اولاد نه درلود نو هغه ته يې وويل چې دا هلک ماته راکړه او زه به تاته کړايي درکړم او هغه هم ومنله،(۴).

د کرلاڼي د اولادې په اړه ځينې خلک وايي کله چې کرلاڼ نومی ماشوم نرۍ ته سترګې پرانيستې نو په هغه ځای کې لنبکر يوه شپه تم شوی او بيا له هغه ځايه تللی و. دغه ماشوم د اوسپنې تر يوې کړايي لاندې و او بيا د عبدالله نومي له خوا و موندل شو چې د اورمړو د قبيلې څخه و، نو د کړايي د نوم له کبله د کرلاڼي نوم پرې کيښودل شو.

خو اروابناد اکاډيمسين پوهاند رشاد بيا دغه تشبيه د مضحکو تشبيهاتو له ډلې څخه ګڼلې او د «حيات افغاني» پښتو ژباره کې چې د نوموړی حاشيه او تعليقات ورسره مله دي، د

همدغه بحث د پاڼې په لمن لیک کې د دغې تشبیه په اړه لیکي«دا هم له مضحکو تسمیو څخه ده»،(۵).

محقق عبداللطیف یاد طالبي د «پښتنې قبیلې» په اثر کې خپل نظر داسې څرګندوي: له دې کبله چې د کرلاني د قبیلې وګړي تر ډېره بریده له کرکیلي او کرنې سره سروکار لري، نو د کرلاني نوم هم له همدې کبله په دغه ټبر باندې ایښودل شوی دی،(۶). ماته هم د کرلاني د نامه د څرنګوالی په باب د ښاغلي یادطالبي روایت د نورو په پرتله په دې اړه د منلو وړ او ډېره په ځای او غوره نظریه ښکاري.

همدارنګه په څو ماخذونو کې په متواتر ډول دا خبره راغلې ده چې دغه هلک(کرلاڼ) د ژمی په مېنه (هستوګنځي) په لویدیځ افغانستان کې پیدا شوی و او عبدالله اورمړ له دې کبله هغه په زویتوب ومانه چې نارینه اولاد یې نه درلود، او د نوموړي روزنه او پالنه یې په غاړه واخیسته. کله چې بلوغ ته ورسید، نو خپله لور یې ورته نکاح کړه چې له هغې څخه یې دوه زامن و زیږیدل، چې په یوه باندې د کودي او په بل باندې یې د ککي نوم کېښود. وروسته بیا د دې هر یوه له لمنې څخه ډېر نور ښاخونه او قومونه رامنځ ته شول.

ښاغلي پوهنوال محمد عمر روند میاخیل په خپل اثر «د پښتنو قبیلو شجرې او مېنې» کې د شیرین خان ناصر د «پښتنو قبیلو د مېنې شجرې او نومیالي» له قول څخه لیکلي چې: کرلاړی یو پخوانی آریایي قوم او مضبوط پښتانه دي،(۷).

په ټولیزه توګه هغه پښتانه قومونه او ښاخونه چې د کرلاڼ له لمنې څخه پیدا شوي دي د کرلاني یا کرړاني پښتنو په نوم یادیږي.

خو د دغه ټولو روایتونو تر څنګ اروانښاد علامه پوهاند حبیبي د «افغانستان لنډ تاریخ» کې کرلاني سوچه پښتانه بللي او وایي چې دغه پښتانه له غرغښت، بیټني او سړبن سره خپلوي لري.

د کرلاني په کورنی کې دلازاک، منګل، خوګیاني، اپریدي، خټک، وزیر، بنوڅي، دوړ، ځدراڼ، اتمان خیل، ځاځي، توري، وزیر، ګوربز، تڼي او نور قومونه شامل دي.

تاریخي شواهد څرګندوي چې کرلاڼیو د پښتنو په تاریخ کې ډیره مهمه برخه اخیستې ده که څه هم چې په هندوستان کې د لودیانو د سلطنت په زمانه کې د کرلاڼیو قبیله دومره مشهوره نه وه، خو د سوري کورنۍ د واکمنۍ پرمهال دغې قبیلې ډیر شهرت وموند او له دې قبیلې څخه دوه نومیالی هر یو تاج خان او سلیمان خان په دې موده کې د خورا زیات شهرت خاوندان شول چې د جمال خان کرلاڼي زامن وو. په لومړي ځل د پښتنو په تاریخ کې د تاج خان او سلیمان خان نومونه د شیرشاه د جرنیلانو په توګه یاد او د قنوج په جګړه کې ښه و ځلیدل چې شیرشاه نوموړې جګړه د مغلی پاچا همایون په وړاندې ګټلې وه. (۸).

لکه څرنګه چې مخکې یادونه وشوه چې کرړان یا کرلاڼ دوه زامن درلودل د کرلاڼ د لومړنۍ میرمنې لومړی زوی کودی او دوهم زوی یې ککی نومیده.کودی دوه میرمنی درلودې له لومړۍ میرمنې څخه یې دوه زامن وو، چې مشر یې دلازک نومیده او له خپل وورور اورکزي څخه دوه کاله مشر و او د دلازاکو قبیله ورځینې پیدا شوې ده په لومړي سر کې دغه قبیله په ډیرې چټکۍ سره زیاته شوه خلک یې ډیر زړور وو، ډیر ځایونه یې د خپل موجودیت او ځواکمنتیا په لومړیو پړاوونوکې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستل خو وورسته یې بیا سختې ماتې سره مخامخ شول چې اوس مهال په پیښور، چهچه، ضلع هزاره، دکن او نورو سیمو کې میشت دي. باید یادونه وشي چې ځینې مؤرخین د یادو شوو قومونو جرړې په اوسني افغانستان کې وچې بولي.

د اورکزي د ټبر ځینې څانګې د کوهاټ د ضلعې په غرنیو سیمو کې او ځینې نور یې د سپین غره ختیځ او د تیراه په جنوبي وادیو کې میشت دي چې د دې ټبر دولت زی او متوزي څانګې په شمیر کې له نورو څخه زیاتې دي.

د کودي د دوهمې میرمنې زامن په ځینو مأخذونو(تواریخ خورشید جهان، حیات افغاني او نورو) کې په دې ډول راغلی دي:

√ موسی زي

- √ منګل
- √ توري
- √ هني
- √ وردګ(۹)(۱۰).

خو ځينو مأخذونو(پښتانه د تاريخ په رڼا کې او پښتني قبيلې) بيا دا ويش داسې راوړی دی:

- √ موسی زي
- √ منګل
- √ هني
- √ وردګ(۱۱)(۱۲).

په دې ښاخونو کې ځينو تاريخپوهانو هني د کرلاڼي قبايلو يوه مشهوره څانګه بللې ده، خو ځينې نور لکه د خورشيد جهان مؤلف په دې باور دي چې د دغه زوی چې نوم يې هني دی، کوم اولاد په نرۍ کې نه دی پاتې شوی.

«پښتني قبيلې» د «بنو تاريخ» له قوله ليکي چې: د هني قبيله په بنو کې له منګلو سره يو ځای اوسيده چې تر اوسه پورې په دغه ملک کې د هني منګلو په نامه شهرت لري. د شيتک اولاده چې بنوڅي دي، نژدې ۶۰۰ کاله وړاندې يې هني او منګل له دغې سيمې څخه وشړل. ځينې يې هندوستان ته لاړل او ځينې يې د منګلو د قبيلې په لويديځ غره کې ميشت شول.

د توري د څانګې په اړه نظريات مختلف دي او توري ته توريزي هم ويل کيږي. د دې قبيلې يادونه بابر د ۱۵۰۵ م کال په واقعاتو کې کړې ده. ځينې دوی ته د نسل له مخې مغل هم وايي خو ځينو بيا هندوان بللي دي چې دا دواړه نظريې سمې نه ښکاري او ډيرو مؤرخينو دا خلک د کرلاڼيو پښتنو په نوم باندې نومولي او له همدې قول سره موافق دي.(۱۳).

دا قبيله د هوت شمال او د سپين غره جنوب ته د کرمې د سيند په دواړو غاړو پرته ده.
د نورو ښاخونو په اړه د نظر ډېر توپير نه ليدل کيږي، نو ځکه مې يې له راوړلو څخه دلته ډډه وکړه.
لکه مخکې يې چې يادونه وشوه د کودي بن کرلاڼ د دوهمې ميرمنې د زامنو له ډلې څخه يو هم وردګ دی چې په تاريخي لحاظ له همدې ځای څخه د دې قوم په اړه زموږ څېړنه پيل کيږي. په وردګو باندې د د خپلې څېړنې په پيل کې بايد دغه حقيقت په ډاګه کړم چې وردګ به لومړی په دريو برخو کې تر بحث لاندې ونيول شي:

- د وردګ د کلمې په اړه او د تاريخ په اوږدو کې په دې قوم، ځای او سيمې باندې د هغه اطلاق.
- وردګ د يو ستر قوم په توګه
- د وردګو سيمه او وردګ د ولايت په توګه

د وردګ کلمه د تاریخ په پاڼو کې

د وردګو په اړه چې د معلوماتو هرې برخې ته تم شو، نو لیدل کیږي چې له بده مرغه د نورو قبیلو په څیر په دې برخه کې زیات معلومات نه تر سترګو کیږي او ډیره پاملرنه نه ده ورته شوې. د وردګو په باب د کره تاریخي اسنادو د پلټلو او څیړلو مسئلې ته د پام وړ توجه نه ده شوې. په ځینو مواردو کې د لیکوالو له خوا څو محدودې کرښې ورته ځانګړې شوې او په ځینو مواردو کې سره له دې چې کره معلومات موندل کیدای شي یا خو تر اوسه د پوهانو او څیړونکو تر ګوتو شوي نه دي او که لاس ته ورغلي هم دي یواځې د سینو یا ټیرونو په محدوده کې پاتې شوي چې په متواتر ډول له یوه پښت څخه بل ته لیږدول کیږي او د یوې ځانګړې مجموعي یا ټولګې په توګه یې د چاپ ویاړ نه دی موندلی.

له دې څخه نو بویه چې وردګ لیکوال او څیړونکي باید په خپله ملا کلکه وتړي او د ژوند په ټولو برخو کې د خپل هویت ریښتنی تاریخ خپل هیواد او ټولنې ته وړاندې کړي.

په ځینو ماخذونو کې د وردګو په اړه یواځې دوه درې کرښې راغلی دي چې یوه بیلګه یې دلته د نمونې په توګه راوړم:

در وجه تسمیه وردګ همین قدر میتوان ګفت که وردګ نام قبیله یی از قبایل پشتون است و نام قبیله بر محل آنان. یعنی بر این ولایت اطلاق شده است به عباره دیګر وردګ به حیث ولایت عبارت است از تسمیه ظرف به اسم مظروب،(۱۴).

د وردګ کلمه د تاریخ په اوږدو کې په بیلابیلو بڼو راغلې او نامتو مؤرخینو، جغرافیه پوهانو او څیړونکو په خپلو آثارو کې د هغې یادونه کړې ده.

پیاوړي لیکوال پوهنوال استاد رسول باوري په خپله یوه لیکنه کې چې د سلام فرهنګي ټولنې په ویب پاڼه کې خپره شوې ده، په دې اړه داسې لیکي:

«لرغونپوهانو او مؤرخینو د لرغوني او تاریخي وردګ په اړه هغسې چې وړ ده، زیاتې ځانګړې تاریخي لیکنې او څیړنې نه دي کړي، خو د افغانستان په ټولیز تاریخ کې د وردګو ولایت او په هغه ولایت کې د میشت اولس هغه ونډه بر ملا ده، چې د ټول هیواد په سترو ویاړنو او بریمنو سوبو کې شمیرل کیږي. د وردګو اوسنی ولایت او د هغه اړوندې سیمې زموږ د هیواد په لرغونو دورو او تاریخي پیرونو کې ټاکونکي او نه هیریدونکي څپرکي لري، چې په دې لنډه لیکنه کې د ټولو هغو را یادول شونی کار نه دی، خو له آریایي پیر وروسته په بیلا بیلو دورو کې د وردګو او د هغه ولایت اړونده سیمې په یوه یا بل ډول را یادې شوي او د هیواد په ټولیز تاریخ کې یې ونډه څرګنده شوې ده»، (۱۵).

د وردګ د کلمې د تاریخ په اړه ښاغلي اروانښاد احمد علی کهزاد په «تاریخ افغانستان» کې لیکلي چې:

ویشتاسپ وروسته له دې څخه چې سل آسونه، زر غویان او لس زره میږې یې قرباني کړې، نو یې وغوښتل ترڅو دومره ځواک ورکړل شي چې د نورو کارونو ترڅنګ د (وردهکا) قومونه د حیواناتو له عبادت څخه خلاص کړي، (۱۶).

د وردیکا او برسا یا وردګ بریځي په ویدونو کې هم راغلي دي. د ویدونو زمانه د حضرت عیسی د زوکړې څخه دوه زره یا دوه نیم زره کاله پخوا ده او دا به غالباً په تاریخي اسنادو کې د ویردوک یا وردګ تر ټولو لرغونی یادونه وي. د اوستا په پاڼو کې د آریانا ویجه د شپاړس سیمو یادونه شوې ده، چې په هغوی کې اوومه د ویردک یا وردګ په نامه یادیږي، (۱۷).

له پورتنیو څرګندونو څخه ښکاري چې په اویستا کې د وردهکا کلمه په بشپړه توګه او کټ مټ همغه د (وردک) له کلمې سره سمون خوري او اوسني وردک همغه د وردهکا قومونه دي، چې په اویستا کې یې یادونه راغلې ده.

د یونان نامتو تاریخپوه بطلیموس او نورو تاریخپوهانو د سکندر د استحکاماتو د یادولو په ترڅ کې له اورتسپانا یا کابورا چې اوسنی کابل دی، یادونه کړې ده او د هغه اوسیدونکي یې د کابل تی Kabolitea په نامه یاد کړي او د کابل څو نژدې او ترڅنګ (مجاورې) سیمې لکه ارغنده یا ارګردا Argurada، لوګر یا لوکرنا Locarana او وردګ یا بګردا Bagarada په نومونو یادې کړې دي.

کلاوس بطلیموس په دوهمه میلادي پیړۍ کې د پارو پامیزاد parapamisade هندوکش په شاوخوا کې د اورتیکانه ortikana په نامه یو ځای راوړی چې د اوسني وردګ له کلمې سره لفظي ډیر نژدیوالی لري او هم زیاتوي چې د کابل او د سرچینې نه څیرمه سیمه کې د بګردا Bagarada ښار دی، چې د وردک war dak له نامه او موقعیت څخه لیرې نه دی. BARDAGA ، BaGRADA امکان لري چې د یونانیانو Bagarda وي چې د زند اوستا له vaekeneta سره یو دي.

په اوومه عیسوی پیړۍ کې چېني زایر هیون څانګ په خپله سفر نامه کې لیکلي دي چې په هغې کې یې داسې راوړی دي:

کله چې نوموړی زایر په ۶۴۴ میلادي کال له هند څخه د چین د سفر په لار کې کابل ته رارسیږي، له کاپیسا څخه ۱۵ ورځې د جنوب خواته سفر کوي او verana یا اوسنی بنو ته رسیږي . بیا شمال لویدیځ خواته ځي او له هغه ځایه ۵۰۰ لی (۱۰۰ میله) د شمال خواته ځي او د ورګي ستانه vargi sthane سیمې ته رسیږي چې کېدای شي دغه نوم په اصل کې verdergi sthane وي. چې محشي یې هم د وردګو سیمه بولي چې د غزني شمال خواته څلویښت میله لیرې واقع ده. د پورتنۍ لیکني په یوه برخه کې د بطلیموس له قوله د اورتیکانه نوم راغلی او هغه د وردګ سره نژدې ښودل شوی دی. خو

د هیواد پیاوړی لیکوال ښاغلی سرڅیړونکی رازقی نړیوال له دغه قول سره موافق نه دی او د خپل اثر(د هیواد لرغوني ښارونه او د تاریخ پاڼې) د دوهم ټوک په ۲۴۰ مخ کې لیکي چې اورتیکانه یا اورتا کانه د اریانه (هرات) د یوې لرغونې استحکامې کلا نوم دی چې اوس د قلعه اختیارالدین په نامه شهرت لري او په تاریخي اسنادو کې یې له دې په بل کوم ځای کې داسې محل نه دی معرفي شوی او په دې باره کې د صبا د مجلې په یوه ګڼه کې مفصل معلومات وړاندې شوې دي،(۱۸).

همدا راز د معتبرو منابعو او اخځلیکونو په حواله د یما پاچا د کهاله د پاچاهانو (د بخدي یا آریانا) د شهنشاهي ایالتونو (۱۹) له ډلې څخه په اویستا کې شپاړس ایالتونه راغلي دي، چې یو یې هم ویکره ته، وای کرته، ویکترا Vaekereta ده، چې غالب ګمان دا دی چې د بطلیموس باګردا به عبارت له ویکرتا څخه وي او اوسنی نوم یې وردګ دی، چې د کابل سیند سره یې د اتصال کړی بشپړه کړې ده،(۲۰).

د هیواد لوی مورخ علی احمد کهزاد په خپل اثر (آریانا) کې د انګریزی پوه کننګهم د اثر (جغرافیایی قدیم هند) د لومړی جلد د ۳۸ مخ پر استناد راوړی چې ډیره شونې ده چې ویکرتا هغه نوم وي چې د کابل حوزې ته د دغه آریایي ټبر نوتو ته اشاره کوی،(۲۱). یعنی د وردګ ټبر ته.

په ویدي او تر هغه وروسته اوستایي متنونو کې د ویکرتهه او کوبها تر ټولو نامتو سیمو څخه یوه ښېرازه سیمه یورګیتا یا اوسنی وردګ او د هغه اړوندې سیمې ګڼل شوې دي(استاد رسول باوري دا قول د پښتنو د نوی او پخوانی تاریخ چې عبدالرزاق پالوال لیکلی او په کال ۱۹۹۴ کې خپور شوی د ۳۸۸ مخ په حواله راوړی دی)،(۲۲). د هخامنشیانو په وخت کې دا سیمه د ستاکیدیا په نوم یادیده چې د څلورو نورو سیمو سره یې کلني مالیات ۱۷۵ تالانه ته رسیدل(استاد باوري دا قول د افغانستان لنډ تاریخ چې علامه عبدالحی حبیبي لیکلی او په ۱۳۴۶ کال کې په دولتي مطبعه کابل کې خپور شوی، د دوهم ټوک د ۲۸ مخ په حواله راوړي دي)(۲۳). د آلماني څېړونکی

بوخاربریتس په وینا یوناني مورخینو هم د ستاکیدیا په نوم د یونان باختري یو ایالت یاد کړی دی، چې د وردګو سیمه یې تر ټولو نامتو سیمه بلل کېده(دا قول استاد باوري د پوهاند مجاور احمد زیار د پښتانه وروڼه ملیتونه اثر چې په کال ۱۳۶۶ د کابل په دولتي مطبعه کې چاپ او خپور شوی دی د ۵۴ مخ په استناد راوړی دی)،(۲۴).

په کوشاني پیر کې د وردګو اړوندې سیمې د نړیوالو لارو په مسیر کې د سترو کاروانونو د تم ځایونو له پاره د امن او ډاډمن چاپیریال ځای وو چې د اوسیدلو مناسب ځای یې درلود، چې د سترو سوداګریزه کاروانونو تر ټولو نامتو ځای د کوټه اشرو په نوم تم ځای و. چې د افغانستان د تاریخ په اسلامي پیر کې یې پوره نوم درلود او د وریښمو د لارې سهیلي کرښه یې د هند له پوتالی پوترا څخه د بلخ له ستر مرکز سره نښلوله.

په اسلامي پیر کې هم د وردګو د ټبر او سیمې په اړه بیلابیلو مؤرخینو، جغرافیه پوهانو او سیلانیانو له خوا زیاتې یادونې شوې دي. د بیلګې په توګه یو شمیر لیکوالو د جګړه ایزو پیښو په اړه د دې سیمې یادونه کړې ده، لکه په ۴۴۳ هجری کال کې د وردګو په خماري دره کې د سلطان محمود د ځواکونو په لاس د الف ارسلان ماتې خوړل یادولی شو. یو شمیر نورو بیا د دې سیمې د نامتو مبارزینو په اړه د دې سیمې یادونه کړې ده. لکه غازی محمد جان خان وردګ چې د هیواد په تاریخ کې ستر ویاړ ور په برخه دی او داسې نور،(۲۵).

ښاغلی غبار په (جغرافیایي تاریخي افغانستان) نومې کتاب کې وردګ د ګندهارا د لرغونی ولایت یوه برخه بللې او ویلی یې دي چې: ګندهارا په پیښور، اټک، یوسفزی، هشتنګر، سوات، باجوړ، بونیر، دیره ننګنهارا، لمپاکا(لغمانات)، کنړونه، اسمار، کابل، لوګر، وردګ او کاپیسا باندې ویشل شوی دی،(۲۶).

وردګ د هغه ولایت نوم دی چې په ۱۳۴۳ کال کې د خلکو د اداري او ټولنیزو ستونزو هواري له کبله له امله د هیواد په اداری چوکاټ کې د نورو اداری واحدونو سره یو ځای رامینځ ته شو.

وردګ په لغمان ولایت پورې اړوند د یوه کلی نوم دی، چې د ټیګریو شمال لویدیځ لور ته د ۵,۳کېلو مترو په واټن کې د ختیځ طول البلد په ۷۰ درجو ۱۰ دقیقو او ۴۰ ثانیو او د شمالي عرض البلد په ۳۴ درجو ۴۰ دقیقو او ۱۵ ثانیو کې موقعیت لري،(۲۷).

نو څکه ویلی شو چې د وردګ کلیمه د دې سیمې او قوم لپاره د هغې د اطلاق ډیره اوږده پخوانۍ سابقه لري چې د حضرت مسیح له میلاد څخه ۲۵۰۰ کاله مخکې اټکل کیږي.

تر دې دمه مو ټول هغه څه تر نظر تیر کړل چې په انساني ټولنه کې یې د وردګو ځای را په ګوته کړ او هم مو ولوستل چې وردګ څه نوی نوم او کومه کلیمه نه ده بلکې ډیره اوږده پخوانۍ سابقه لري. د خپلې څیړنې په دې برخه کې به تاسو په دې هکله معلومات ولولی چې د تاریخي کره اسنادو په رڼا کې وردګ د یوه ستر، ځواکمن، میړني او غیرتي ولس په توګه را پیژني.

د وردګو ســــــتر

او میړنی ټبر

لکه چې مخکې مو یادونه وکړه، وردګ د پښتنو د یوه ستر ټبر نوم دی چې د نسب له پلوه د کرړاني یا کرلاڼي د زوی (کودي) باندی ورګډیږی.(۲۸)

که څه هم چې د څیړنې په لومړی سر کې مو یادونه کړی ده چې پښتانه په پنځو سترو ډلو ویشل کیږي خو بی ځایه به نه وي چې د پښتنو د تاریخ د مؤلف قول هم دلته راوړو. د (پښتنو تاریخ) لیکوال ارواښاد قاضي عطا الله خان د پښتنو قبیلې په دوو غټو برخو ویشلې دي:

لومړی د مغربي افغانستان پښتانه او دوهم د مشرقي افغانستان پښتانه.

وروسته بیا د مغربي افغانستان د پښتنو سترې قبیلې داسې راپیژني:

1- ابدالي
2- غلجي
3- ترين
4- برېسې
5- کاکړ
6- ناصر
7- وردګ
8- پاونده،(۲۹).

يعنې دا چې مرحوم قاضی عطاالله خان هم وردګ د پښتنو د يوه ستر وګړنيز ټبر، يوې سترې پښې او يا يوې سترې څانګې په توګه ياد کړي دي.

وردګ د کرلاڼي د زوی کودي د دوهمې ميرمنې له اولادونو څخه يو زوی ګڼل شوی دی او په اصل کې کرلاڼي پښتانه دي.

له دې کبله چې د وردګو د قوم په هکله يو روايت دا دی چې وردګ يې د مير سيد احمد ګيسو دراز يا څښور سيد ته منسوب کړي دي او نوموړی قول په څو بيلابيلو آثارو کې ذکر شوی دی.

لومړی به د دې روايت په هکله څو شيبې تم شو او وروسته به د هغې د ناسم والی په هکله وغږيږو:

تواريخ خورشيد جهان داسې راوړي دي: يو سيد چې مير سيد محمد ګيسو دراز نوميده او د سيد الرجال محمد بن اسمعيل اعرج چې د امام صادق خلف و، د سليمان غره ته راغی. له دې کبله چې صاحب د حالات او مقالات و، نو د شيراڼي، کاکړو او کرړاني خلکو ده ته مراجعه وکړه او د ده ولايت ته يې کلکه عقيده لرله. کله چې د مغلو د لښکرو په وړاندې نوموړي ته د دغه دريو قومونو د التجا په سبب، نوموړي دعا وکړه، نو هغه د مغلو د لښکرو بلا دفع او رفع شوه او دغه قومونه له هغې څخه په امان کې پاتې

شول. له دې پيښې څخه وروسته د دغه درې وارو قومونو سردارانو نوموړي سيد ته راغلل او خپلې لونې يې ده ته د نکاح له پاره وړاندې کړې او هغه هم وړاندې شوې ميرمنې ځانته په نکاح کړې. د نوموړو ښځو څخه په ترتيب سره د شيرانۍ د سردار له لور څخه ستوريانۍ، د کاکړو د سردار له لور څخه مشوانۍ او د کړلانيو د سردار له لور څخه وردګ او هنۍ دنيا ته راغلل. وروسته بيا نوموړی سيد بيرته د هندوستان په لور وخوځيد او ميرمنې يې د خپلو پلارونو په کورونو کې پاتې شوې چې اولادونه يې همدلته لوی شول او د دوی نسل همدلته وده ومونده او زيات شول،(۳۰).

د هيواد پياوړی ليکوال او څېړونکی ښاغلي استاد حبيب الله رفيع دغه روايت يو فولکلوري روايت بولی او هغه له تاريخي واقعيت څخه لرې ګڼی.

تاريخ مرصع په دې هکله ليکي(زده کړه چې په زمانه د شيراني د حيات يو درويش صاحب د ولايت وه، چه نوم يې سيد محمد وه او سلسله يې د نسب دا رنګ پيوسته ده: سيد محمد د سيد غور، سيد غور د سيد عمر، سيد عمر د سيد قاين، سيد قاين د سيد رجال، سيد رجال د سيد اسماعيل، سيد اسماعيل د سيد امام محمد باقر، سيد امام محمد باقر د سيد امام جعفر صادق، امام جعفر صادق د امام زين العابدين، امام زين العابدين د امام حسين، امام حسين د امير المومنين حضرت علی کرم الله وجهه)،(۳۱).

د مخزن افغاني په هغو دوه قلمي نسخو کې چې د افغانستان د علومو اکاډمۍ د خطي نسخو په برخه کې په ۳۱۴ او ۱۹۶ شميره ساتل شوې دي، وردګ يې په سيدانو پورې ور ګډ کړي دي،(۳۲) (۳۳).

هغه دلايل چې د پورتني روايت ضعف څرګندوي او په(حيات افغاني، د پښتنو قبيلو شجرې او مېنې او نورو ماخذونو هم راوړې دي په لاندې ډول وړاندې کيږي:

علامه پوهاند عبدالشکور رشاد د حيات افغاني چې ژباړونکی يې محقق فرهاد ظريفي او محقق عبداللطيف ياد طالبی دي او د نوموړی په سريزه، تحشيه او تعليقاتو د دانش

خپرندویه ټولنې له خوا یې دویم چاپ په ۱۳۸۶ کال کې تر سره شوی دی، د ۴۳۷ پاڼې په لمن لیک کې د پورتني روایت د تیروتنې په اړه لیکي:
په تاریخ مرصع (۵۲۲ مخ) کې راغلي دي: هرګاه چې لښکر د امیر تیمور نژدې و کوه سلیمان ته راغی حضرت خواجه یحیی کبیر بختیاري (۸۳۴ هجري قمري مړ) له خپلو توابعو او لواحقو سره په خوا د غره کې و، مریدانو عرض وکړ چې یا شیخ امیر تیمور نژدې راغی مبادا چې کښیوزو، حضرت خواجه څه خاورې واخیستی درې ځله یې قل هوالله ولوسته او په لور یې د لښکر ورځولې په فرمان د حق تعالی په منځ د لښکر او د دوی حجاب پیدا شو، واړه مغل ګویا ړانده شول آواز یې د سړیو واورېده اما هیڅ یې نه لیدل. لښکر په تعجب شه او دا حقیقت یې په عرض د امیر تیمور ورساوه ویې وې (وویل) شاید په دا غره کښې اولیا الله شته. زر له دې ځایه وجارووزی لړ څه پستنه وجاروتل سترګې د مغلو بینا شوې. امیر تیمور وفرمایل چه له چا تحقیق وکړۍ چه دا ځای مسکن د کوم بزرګ دی. دغه مطلب افضل خان خټک(۱۰۷۵ هجري قمري زوکړه) له مخزن افغاني څخه ترجمه کړی دی، خو له ډېټي حیات خان څخه د دعا کوونکی نوم بدل شوی دی،(۳۴). یعنې دا چې ډېټي حیات خان د خواجه یحیی کبیر بختیاری په ځای د سید ګیس ګیسو محمد ګیسو دراز نوم راوړی دی. چې د اروابناد علامه رشاد دا قول د دغې موضوع رد په روښانه توګه راپه ګوته کوي.
همدا راز مرحوم علامه رشاد لیکي: د ډېټي حیات خان دا خبره سمه نه ده. په روزنامچه غزوات هندوستان کې چې تیمور د لښکر کشیو لپاره وقف شوې ده لیکلي دي «روز نوزدهم ماه عساکر تیمور به قلعه نغر رسیدند از آنجا بر کلانیان(کسرړانیان) تاختند برخی از تیغ ګذرانیده شدند فرزندان ایشان را برده و اسیر ګرفت. هشتم ماه بر لب آب سند سایه افګند» نغر د اوسنی خوست په شاوخوا کې واقع و، په دغه روزنامچه کې د آریوب، شلوزان، بنو د نیولو او د هغو ځایونو د خلکو د وژلواو چور چپاو پیښې هم راغلې دي. د رشاد بابا له دې قول څخه له ورایه دا څرګندیږي چې د تیمور د لښکرو له شر څخه نه

یوائې دا چې کرلانیان خوندی پاتې شوي نه دي، بلکې ډیر شمیر یې ورځخه وژلي او اسیران کړي دي. نو ځکه د ډېټی حیات خان پورتني قول چې د سید محمد ګیسو دراز د دعا له امله د کرلانیو په ګډون ځینې نور قومونه هم ژغورل شوي دي، ناسم روایت دی.

د ضعف ځینې نور دلایل یې چې د حیات افغاني، د پښتنو مینې او شجرې او ځینې نورو ماخذونو په یو شان راوړي دي په لاندې ډول وړاندې کیږي:

لومړی: په مخزن افغانی کې چې لیکل شوي چې ګواکي د شیرانی د ژوند په وخت کې سید محمد ګیسو دراز د سلیمان غره ته راغلی و، دغه روایت ضعیف ښکاري ځکه چې وروسته په خپله د مخزن افغاني مؤلف لیکلي دي چې شیرانی د سړبن ابن قیس عبدالرشید لمسی و او قیس عبدالرشید یې د جناب خاتم المرسلین محمد (ص) هم عصره ښودلی او سید محمد ګیسو دراز له ۸۰۰ هجري لمریز کال نه وروسته هندوستان ته ولاړ، نو څرنګه دا امکان لري چې د سړبن لمسی شیرانی چې د قیس عبدالرشید له څلورم پښت نه و، تر اتمې هجري پیړۍ پورې دې ژوندی وي.

په تاریخ فرشته کې لولو چې په ۸۱۰ هجري کال د سلطان فیروز شاه بهمني د واکمنۍ په وخت کې سید محمد ګیسو دراز د ډهلي څخه دکن ته لاړ او په حسن آباد کې یې ګلبرګه ته نږدې خانقاه جوړه او دیره و چې تر اوسه هم هلته د ده مقبره د خاصو او عامو زیارتګاه ده.

احمد شاه بهمني چې په ۸۲۵ هجري کال کې د دکن په تخت کیناست او د سید محمد ګیسو دراز د مرګ کال هم ۸۲۵ هجري قمري دی(رشاد) نو هغه د سید محمد ګیسو دراز خاص مرید او معتقد و، چې ډیر کلي او قصبې یې د هغه د خانقا لپاره وقف کړل او تر اوسه هم د سید محمد ګیسو دراز اولاده په دکن کې شته، خو نه په هغه زیات شمیر چې د افغانستان خلک یې د ده اولاده بولي.

دویم: د سید محمد ګیسو دراز د نسب شجره چې د مخزن افغاني مؤلف راوړې ده او په هغې کې د ده یوولسم پښت د حضرت امام حسین سره ګډوي. د دغه مؤلفینو په نظر

د ۸۰۰ کلونو په پرتله یوولس پښته لږ دي. ځکه چې د حضرت محمد (ص) نه وروسته د منځني حساب له مخې په یوه پیړۍ کې باید لږ تر لږه درې پښته تیر شوي وي.

دریم: د مخزن افغاني نه پرته د دغه روایت له لپاره بل کوم ثبوت تر لاسه نشو او دا هم اټکل کیدای شي که دغه قومونه واقعاً د سید محمد ګیسو دراز له اولادې څخه وای، نو کله چې په ۹۰۱ هجری کال کې بابر پاچا افغانستان ته راغی، نو په دغه وخت کې څنګه کیدای شول چې د وردګو او ګنداپوریانو شمیر دې دومره حد ته رسیدلی وي. په داسې حال کې چې د سید محمد ګیسو دراز او بابر پاچا تر منځ یوائې سل کاله وخت تیر شوی دی، نو دا څنګه منلی شو چې په یوه سلیزه کې دې له یوه تن څخه دومره اولاده منځ ته راشي څومره چې په دغه وخت کې ګنداپوریان، وردګ، مشواني او هني وو.

له دې نه پرته د بنو د تاریخ له څیړنو څخه چې د دغه کتاب په دریمه برخه کې راغلي دي څرګندیږي چې د شیخ محمد روحاني د ژوند په وخت کې د بنوڅیو ښاخ نژدی ۷۵۰ هجری کې د بنو سیمه له منګلو نه ونیوله او دا د هني هغه ښاخ دی، چې خپل ځانونه د سید محمد ګیسو دراز له اولادې څخه شمېري. په داسې حال کې چې سید محمد ګیسو دراز په بنو کې د دغې قبیلې له میشته کیدونه سل کاله وروسته منځ ته راغلي دي، نو دا هیڅ کله امکان نه لري چې اولادونه د خپل نیکه له پیدایښت نه وړاندې په فتوحاتو پیل کړی وي.

یو بل داسې عجیب روایت هم شته چې د هغه له مخې وردګ د خپل نسب په اړه وایي چې زموږ اوسنۍ مقبوضه سیمه د سلطان محمود غزنوي له خوا د آبادۍ لپاره موږ ته راکړل شوې وه. حال دا چې د سلطان محمود غزنوي دوره د سید محمد ګیسو دراز له پیدایښت نه نژدې څلور سوه کاله قدامت لري. سلطان محمود غزنوي د اوویشت کالو په عمر په ۹۹۸ کال میلادي کې(۳۵) (چې له ۳۷۷ هجری لمریز یا ۴۱۹ هجری سپوږمیز کال سره برابر دی) پاچاهۍ ته ورسید. که د دوی دغه روایت سم وي، نو باید

دې ټکی ته پاملرنه وشي چې څنګه کیدای شي چې د سید محمد ګیسو دراز له پیدایښت څخه څلور سوه کاله وړاندې د ده اولاده ملک آباد کړي.

یاد شوو دلایلو ته تر پاملرني وروسته د ځینو ثقه پښتنو دغه قول بې ځایه نه ښکاري چې وایي (په افغانستان کې چې کومو خلکو ته د خپل نسب په اړه معلومات نه وي. نو هغوی ځانونه د سید محمد ګیسو دراز اولاده بولي) او هغه فقره چې په مخزن افغاني کې لیکل شوې ده چې د سلطان بهلول لودي او نورو د واکمنۍ په دوره کې د دې قومونو د نسب ذکر راغلی دی، نو دا خبره هم سمه نه ده، ځکه چې سلطان بهلول لودي او سید محمد ګیسو دراز هم عصره یا یو بل ته په نږدی وختونو کې تیر شوي دي. په ۸۵۵ هجری کال سلطان بهلول لودي د ډیلی په تخت کښیناست او سید محمد ګیسو دراز تر ۸۲۵ هجري کال پورې په دکن کې ژوند کاوه، نو په دغو دیرشو کلونو کې د سید محمد ګیسو دراز اولاده دومره ډیریدای نشي څومره چې د دغو څلورو ښاخونو خلک په هغه وخت کې وو او نه په دومره لږه موده کې د دې امکان موجود و، چې د ده اولاده په دې ډول سره یو ځای شي او دومره زیاته شي.

د وردګ د نامه د تسمیې د وجې په اړه هم ځینې نومونې او تسمیې راغلی دي چې یوه یې هم تواریخ خورشید جهان راوړی او هغه داسې ده چې کله چې د وردګ بابا په پلار باندې د زوی د پیدا کیدو زیری وشو، نو د هغه مخې ته بته ګرځیده څرنګه چې بتې ته په دری ژبه کې وردک وایي نو نوم یې ورباندې وردک کیښود،(۳۶).

د دې تر څنګ د وردګ د نامه په هکله ما د سپین ږیرو څخه دا هم اوریدلي چې کله وردګ بابا نړۍ ته سترګې پرانیستې، نو پلار یې په وظیفه(عبادت) یا ویرد باندې ناست وو او ذکر یې کاوه چې ناڅاپه د زوی د پیدا کیدو زیری ورباندې وشو، نو نوموړی یې هم نوم(ویرد– ډک) یعنی له ویرد یا ذکر څخه ډک ورباندې کیښود.

خو په هر صورت د لغتونو او نومونو د ریښو پیژندنه په اروپایی ژبو کې Etymology بولي، د دغو ریښو پیژندنه کله کله پر علمي اصولو بنا نه وي او د لفظي ورته والي له

مخې له حقیقت څخه لرې توجیه کیږي. دغسې عامیانه توجیهات او بې اساسه ریښې پیدا کول په انګریزی ژبه folk etymology بلله کیږي. په دغه عامیانه تیمیولوژی یا فولک تیمولوژی کې ځینې توجیهات خندوونکي وي چې کولی شو د دغو توجیهاتو له ډلې څخه د کرلانی د نوم ارتباط له کرایی سره او یا هم د وردګ د نوم ارتباط له بتې سره او داسې نور موارد په ګوته کړو.

نو د خپل بحث د پایلې په توګه ویلی شو چې په سیدانو باندې د وردګو ورګډول د تاریخي اسنادو پر بنسټ له حقیقته لرې او له یو فولکلوریک روایت څخه پرته بل څه نه دي. بلکي وردګ د کرلاني پښتنو یوه ستره پښنه ده چې اوس مهال په لس ګونو ښاخونه او پښې لري.

د وردګو لرغوني او اوسني استوګنځایونه

د وردګو د قبیلې د اوسیدلو اصلي ټاټوبی د سلیمان د غره لړۍ بلل شوې ده، چې له هغې څخه د کرلاني ټوله قبیله خوره وره شوې ده او په اوسنۍ سیمه کې میشت شوي دي.
د وزیرو قوم وایي چې وردګ او وزیر ورونه دي او د وردګ بابا اصلي ټاټوبی وزیرستان دی. د وزیرستان او بغړ د غره تر منځ د وردګ بابا په نامه یو زیارت هم شته.
په کومه پراخه سیمه کې چې دغه قوم استوګنه لري هغه هم د وردګ په نوم یادیږی، چې د ډیرو غرونو له کبله یې د دغه لوی قوم استوګن ځای نسبتاً کوچنی کړی او وګړي یې بې جایداده کړي دي.
د غربي مستشرقینو له ډلې څخه چې د پښتنو د قومونو او سیمو په هکله یې پراخې څیړنې کړي او لومړی غربي مؤلف دی چې د پښتنو د اصل او نسب په هکله یې دودیز روایات

په کلکه رد کړي دي يو هم منستوارت الفنستن دی. د نوموړی مشهور کتاب «د کابل سلطنت بیان» دی چې په ۱۸۱۴ کال کې لیکل شوی دی،(۳۷).
نوموړی د وردګو په هکله په خپل اثر د کابل سلطنت په دویم ټوک کې چې د ښاغلي پوهنوال ډاکتر محمد حسن کاکړ له خوا ژباړل شوی او د افغانستان د علومو اکاډمۍ د پښتو څیړنو د بین المللي مرکز له خوا په۱۳۶۱ هجري لمریز کال کې خپور شوی دی، د وردګو د سیمې او د هغوی د خصوصیاتو په هکله داسې راوړي دي:
«د وردګو په باب به یوازې څو خبرې بس وي ما ړومبی لیکلي وو چې د وردګو لویدیځ ته د پاراپامیزاد غرونه او په دریو نورو خواو کې یې غلزي پراته دي. د دوی سیمه د پارامیزاد او نورو غرونو تر منځ چې هغه غرونه لوګر له خروار نه بیلوی، د یوه اوږده ګوګ په توګه پرته ده. د پارا پامیزاد ځینې ژورې ناوې هم په وردګو پورې اړه لري. هغه سیند چې په غلطه په غزني نومول شوی د دوی د ځمکو په جنوب کې بهیږي او د هغو د ټولې ساحې په منځ کې جاري دی. ټول وردګان کروند ګر دي. دوی آرام او با وقار او پوره ایل خلک دي. حکومت ته مالیات ورکوي او د اردو لپاره یوه غټه ونډه برابروي. له خپلو ګاونډیو سره په جنګ کې نه دي او د دوی دعوی یا د دوی خپل ملایان یا په لوګر کې د حکومت قاضی فیصله کوي»،(۳۸).
وردګ برسیره پر دې چې د وردګو په اوسنۍ سیمه کې میشت دي، د هیواد نورو ولایتونو ته یې هم د بیلابیلو لاملونو له کبله مهاجرتونه ترسره کړي دي، چې کولی شو دغه کسان په څو ډلو وویشو:
لومړۍ هغه ډله وردګ دي چې په پخوا وختونو کې د ناقلینو په توګه د افغانستان نورو سیمو ته لیږل شوي دي او په ځانګړې توګه د بلخ ، شبرغان، کندز، بغلان، هلمند، سمنګانو، غور، کنړ، هرات، غزني او نورو سیمو کې میشت شوي دي.
دوهمه ډله هغه وردګ دي چې د بې کورۍ، بې جایدادۍ، ناچارۍ او نورو عواملو له امله د هیواد پلازمینې کابل ته راغلي او یا هم د هیواد په نورو سیمو کې یې استوګنه غوره

کړي ده. دریمه ډله هغه کسان دي، چې د ثور له کودتا څخه وروسته یې د جنګ جګړو او یا هم کورنیو لاملونو له کبله پردیو ملکونو ته کډوال شوي دي. چې د ایران په پلازمینه تهران، د قزوین ښار او د دغه هیواد نور ښارونه د یادولو وړ دي. همدا راز د پاکستان په پېښور، کویټه او نورو ښارونو او د کډوالو په پنډ غالو کې زموږ د هیوادوالو پاتې کورنۍ زموږ د ادعا پخلی کوي.

د هیواد په دننه کې د بلخ ولایت په سالار تپه او تیمورک کې، د کندز ولایت د امام صاحب په ولسوالۍ کې په زرګونو وردګ اوسیږي.

د اله سای اوسیدونکي چې اوسمهال د کاپیسا په ولایت پورې اړه لري، وردګ دي، خو د وخت په تیریدو سره یې ژبه پشه یې شوې ده. د بامیانو د غندک د درې اوسیدونکي هم وردګ دي، چې اوس مهال په فارسی ژبه خبرې کوي. د میمنې ولایت په پښتون کوټ کې هم یو شمیر وردګ کورنۍ میشتې دي. د کونړ ولایت په بریکوټ کې د ارناوې او چترال ترمنځ د وردګو لوی ولس میشت دی. همدا راز د خوست په اسماعیل خیلو کې د حیدر خیلو په نامه د وردګو یو ټبر استوګنه لري،(۳۹).

د لغمان په ولایت کې هم لکه څرنګه چې مخکې مو ګوته و نیوه، یو کلی د وردګو په نامه شته دی.

همدا راز د غور ولایت په مرکز کې هم د وردګو یو ستر کلی شته دی، چې تر اوسه پورې یې خپله ژبه او ګړدود په کلکه ساتلې او خپله مورنۍ ژبه یې له لاسه نه ده ورکړې.

په همدې توګه اوس مهال د غزني په ښار او شاوخوا سیمو کې د وردګو زرګونه کورنۍ ژوند کوي چې زیاتره یې د وردګو له جغتو په ولسوالۍ سره تړاو لري او د غزني ښار په مرکزي، خشکو، د مهاجرینو په ښارګوټي او مختلفو سیمو کې یې کورونه آباد کړي دي.

د دې خلکو ځینې په حکومتي، کورنیو او نړیوالو موسسو کې کار کوي خو په غزني کې د هستوګنو وردګو زیاتره برخه په سوداګریزو، تخنیکي او کورجوړولو په چارو بوخته ده.

د کابل ښار د احمد شاه بابا په مینه کې اوسمهال کې د وردګو نژدې ۷۰ کورونه هستوګنه لري، چې ډېر ښه خپلمنځي یوالی لري او همغه د وردګو د کلي کور دودونه او عنعنات یې په کلکه ساتلي دي. په اوسمهال کې ستر قومی مشر الحاج ملا مامورجان حلیمي دی، چې د وردګو ولایت د سید آباد ولسوالۍ د حسن بیک د کلي اوسیدونکی دی.

همدارنګه د کابل ښار د سلام په غونډۍ، کارته سخی، خوشحال خان مینه، قرغه، دارالامان، میرویس میدان یا کوټه سنګی، کمپنۍ، نیازبیګ او نورو سیمو کې هم ګڼ شمیر وردګ اوسیږي. همدارنګه هغه وردګ چې اوس مهال یې کورونه په کابل کې دي او په پلازمینه کې اوسیږي شمیر یې تر ۱۵۰۰۰ کورنیو اوښتی او د افرادو شمیر یې له څلویښت څخه تر پنځوس زرو پورې اټکل کیدای شي، چې د زیاترو کورنیو مشران په دولتي دوایرو، کورنیو او نړیوالو موسسو کې دندې تر سره کوي او اولادونه یې د کابل په تعلیمي موسسو کې په زده کړو بوخت دي، چې د کابل د ښار په یاد شوو سیمو کې استوګنه لري.

په همدې توګه د اوسني پنجشیر د رخې په ولسوالۍ کې د جمال وردګ په نامه یوه دره موقعیت لري چې په غالب ګمان یې اوسیدونکی وردګ دي او په دې اړه نورو معلوماتو او څیړنو ته اړتیا لیدل کیږي.

د پاکستان په لاهور کې د وردګ سټیشن پمپ په نامه باندې یو لوی د تیلو پمپ شته دی او داسې انګیرل کیږي چې هلته هم د وردګو یو شمیر خلک استوګن وي، خو هغوی خپله ژبه هیره کړې او اوسمهال په سیمه ییزو ژبو خبرې کوي. همدارنګه دغه خلک په پیښور کې د لاهور هارډویر په نامه یوه نمایندګي لري. په همدې توګه په باجوړ کې هم وردګ استوګنه لري. هلته د مایار وردګ په نامه د موټرونو د یوې داسې اتحادیې لوحه هم شته ده چې د موټرو شمیره یې ۴۰۰ او د کسبګرو شمیره یې زرګونو ته رسیږي،(۴۰).

یو شمیر وردګ د کونړ، هرات، هلمند(د سنګین ولسوالۍ)، زابل، او بغلان په ولایتونو کې هم استوګنه لري. هغه وردګ چې په کونړ کې اوسیږي، د استوګنې ځایونه یې لوی ګرویګال، ګانشال او جندول دي. د ګانشالیانو مشران وایي چې د دوی اصلي ټاټوبی د وردګو سیمه ده او په خټه مایار دي. نژدې ۱۷۰ کاله تر مخه یو شمیر وردګ د دیر سیمې ته راغلل چې ځینې یې د دیر په سیمه کې پاتې شول او یو شمیر یې د جندول ګانشال ته راغلل. د ګانشال څخه د وردګو ځینې کورونه ۱۴۰ کاله پخوا د اسمار د خاني په دوره کې دانګام ته راغلل. له راتګ نه وروسته دوی د خان او سالارزو د ولسي ځمکو بزګران شول او بزګري یې کوله. د وخت په تیریدو سره دوی په ګوریګا کې شاړې ځمکې آبادې کړې او ځینې ځمکې یې په نغدو پیسو واخیستې چې اوس هلته یو شمیر یې وردګ د خپلو ځمکو او ځینې یې هم د سالارزو د ځمکو بزګري کوي. یو شمیر وردګ ادعا کوي چې د دوی پلرونه د امیر عبدالرحمن خان د پاچاهۍ په لومړي کال د وردګو له سیمې څخه دلته راغلل او د دوی پلرونه په خټه مایار دي. د راتګ نه وروسته د اسمار خان دوی ته په ګوریګا کې ځمکې ورکړې او دوی د ګانشالیانو سره یو ځای استوګن شول. دوی د خپلو ځمکو د بزګرۍ چارې پخپله ترسره کوي. په دوی کې مالداري بیخي لږ ده او د سالارزو او ماموندو سره بیخي خلط شوي دي.

ښاغلی ډاکتر یاد طالبي د پښتنو ټولنیز- اقتصادي جوړښت د ۲۲۷- ۲۲۸ مخونو په قول لیکي چې د دوی ژبې د لهجې په ګډون د ژوند ټول اړخونه د سالارزو او ماموندو تر اغیزې لاندې راغلي دي،(۴۱).

همدا راز د وردګو قبیلې هغه شمیر چې په هرات کې استوګنه لری، ځانته یوه محله لری چې د وردګانو محله یې بولي او د انجیل د ولسوالۍ په اداري واحد پورې اړه لری. یو شمیر وردګ د هلمند ولایت د نادعلی، مرجه او ناوه بارکزایی په ولسوالیو کې هم میشت دي. د وردګو ځینې کورنۍ د تخار ولایت د خواجه غار په ولسوالۍ کې هم اوسیږي،(۴۲).

د وردګو د قبیلې یو زیات شمیر کورنۍ د راولپنډۍ د ضلعی په چچ او نتهو کې هم اوسیږي.

په عمومي ډول په وردګو کې د معیار یا مایار، نوري او میرخیل قومونه تر نورو څخه مشهور دي.

وردګ د هیواد په دننه کې برسیره د پښتونستان په دیر او د پاکستان په پنجاب او بلوچستان ایالتونو کې هم په لوی شمیر هستوګن دي. دوی خپل هویت پیژني او دا هم ورته معلومه ده چې د وردګو په کومه پښنه پوري تړاو لري. په دیر او بلوچستان کې خو استوګن وردګ د هماغو ځایونو د لهجو سره سمه پښتو وایي، خو په پنجاب کې یې بیا د سیمه ییزو اغیزو له کبله پښتو ژبه هیره کړې ده او په سیمه ییزه ژبه خبرې کوي. وردګ د پاکستان په سیاسي او ټولینز ډګر کې لوی لوی شخصیتونه وړاندې کړي دي چې د بیلګې په توګه جنرال وحید وردګ یادولی شو چې د پاکستان په اردو کې پرمختللی جنرال دی او د جهاد پر مهال یې له افغان مهاجرینو سره ځانګړې مینه درلوده او خپلې مرستې یې له افغانانو نه دي سپمولې. همدارنګه د جنرال رحمت خان وردګ نوم هم د یادولو وړ دی چې د پاکستان د تحریک استقلال د ګوند مرستیال و او وروسته یې بیا خپل ګوند بیل کړ.

د وردګو سیمه او ولایت

د وردګو ولایت د کابل لویدیځ لور ته د دیرشو کیلو مترو په واټن کې موقعیت لري. د شمال لور ته یې د پروان او بامیان ولایتونه، ختیځ لور ته یې کابل او لوګر ولایتونه، جنوب لور ته یې د غزني ولایت او لویدیځ لور ته یې د بامیانو ولایت پروت دی،(۴۳).

د وردګو ولایت مرکز له سمندر څخه ۲۲۲۵ متره لوړوالی لري او مساحت یې د افغانستان د ولایتونو جغرافیه(۴۴) ۹۰۲۵ مربع کیلومتره او اتلس قریه های افغانستان(۴۵) کې بیا ۹۶۹۹ مربع کیلومتره ښودل شوی دی. د دغه ولایت د وګړو شمیر هم د بیلابیلو ماخذو له خوا په توپیر ښودل شوی دی. خو د ۱۳۸۴ کال احصاییوي کالنامې د دغه ولایت نفوس ۴۹۶۷۰۰ کسان ښودلی دی، چې ۲۵۳۵۰۰ تنه یې نارینه او ۲۴۳۲۰۰ تنه یې ښځینه ښودل شوی دی چې دهرې ولسوالۍ د استوګنو کسانو شمیر یې په تر تیب سره په لاندې ډول دی:

میدان ښار د ولایت مرکز ۳۴۲۰۰ تنه

د جلریز ولسوالی ۴۵۱۰۰ تنه

د بهسودو د ولسوالۍ لومړۍ برخه ۳۱۵۰۰ تنه

د بهسودو مرکز ۱۰۱۵۰۰ تنه

د دایمیرداد ولسوالۍ ۲۶۴۰۰ تنه

د جغتو ولسوالۍ ۳۸۹۰۰ تنه

د چک وردګ ولسوالۍ ۷۱۸۰۰ تنه

د سیداباد ولسوالۍ ۹۸۸۰۰ تنه

د نرخ ولسوالۍ ۴۸۵۰۰ تنه

د وردګو ولایت د هغو ولایتونو له ډلې څخه دی، چې په یوه مربع کیلومتر کې یې له ۵۰ څخه تر ۱۵۰ تنو پورې ژوند کوي. په منځنۍ توګه د وردګو ولایت په هر مربع کیلومتر کې د اوسیدونکو ګڼوالی ۵,۴۷ تنو ته رسیږي.

د وردګو ولایت اداري شالید ته یوه لنډه کتنه

زموږ د ګران هیواد افغانستان اداري جوړښت د تاریخ په بیلابیلو پیرونو کې د مختلفو لاملونو له امله بدلون موندلی او د هیواد اداري جوړښت خپلې بنې بدلې کړې دي.

د افغانستان د معاصر تاریخ څخه یې که پیل کړو نو وینو چې زموږ هیواد اته ولایتونه او پنځه لس اعلی حکومتونه درلودل. د امیر شیرعلی خان د واکمنۍ پرمهال د هیواد اداری تشکیلات رالنډ او د پنځو ولایتونو هر یو: د کابل ولایت، قندهار ولایت، د افغاني ترکستان ولایت، د هرات ولایت او د فراه ولایت وو.

د امیر عبدالرحمن د واکمنۍ پرمهال هیواد په شپږو ولایتونو وویشل شو او د پورته یادو شوو ولایتونو تر څنګ د بدخشان ولایت ور زیات شو.

د امیر امان الله خان د واکمنۍ پر مهال د هیواد د اداری تشکیلاتو په لمن کې پنځه ولایتونه او څلور اعلی حکومتونو ځای خپل کړ. چې عبارت دي له: کابل، قندهار، هرات، ترکستان، قطغن او بدخشان.

اعلی حکومتونه یې عبارت و له: د مشرقي اعلی حکومت، د جنوبي سمت اعلی حکومت، د میمنې اعلی حکومت، د فراه اعلی حکومت.

چې دا واحدونه په خپل وار په نورو وړو واحدونو ویشل شوي وو.

له ۱۳۰۰ تر ۱۳۴۳ هجری لمریز کال پورې د هیواد په اداري ویش کې دومره بدلون رامنځته نشو. خو د لومړي ځل له پاره د اساسي قانون او دیموکراسۍ د پلي کولو له پاره د هیواد په تشکیلاتو کې بنسټیز بدلونونه رامنځ ته شول.

د وردګو ولایت چې اوسنۍ میدان یې یوه برخه وه د امیر شیر علی خان د واکمنۍ څخه راپه دی خوا د کابل په ولایت پورې تړاو درلود خو په ۱۳۴۳ کال کې د خلکود ستونزو له کبله چې له محاکمو سره یې لرلې او د ورځني ارتباط او اجراییوي کارونو له پاره په خپل وخت ولایت او حکومت ته رسیدلي نه شول، نو وردګ د افغانستان په اداري چوکاټ کې د یوه ځانګړي ولایت په توګه داخل کړل شول،(۴۷). په ۱۳۴۳ هجري لمریز کال کې لومړی هیواد په ۲۹ اداري واحدونو یا ولایتونو باندې وویشل شو او وروسته بیا دغه ولایتونه په لویو ولسوالیو، ولسوالیو(لومړۍ درجه، دوهمه درجه، دریمه درجه او څلورمه درجه) او علاقه داریو باندې وویشل شول. په ۱۳۴۴ هجری لمریز کال کې د کتواز ولایت په غزنی او د ارګون ولایت په پکتیا پورې وتړل شول او په دې توګه افغانستان په اوه ویشتو ولایتونو باندې وویشل شو او نور واحدونه یې په خپل حال پاتې شول.

په ۱۳۵۳ کال هجری لمریز کال کې د کاپیسا او کنړونو ولایت په لویو ولسوالیو باندې تعدیل او د پروان او ننګرهار په ولایتونو پورې وتړل شول. خو په ۱۳۵۶ هجری لمریز کال کې یو ځل بیا د کنړونو لویه ولسوالي د ننګرهار له ولایت څخه بیله او د ځانګړي ولایت په توګه وپیژندل شو.

د هیواد په ملکي ویش کې د وزیرانو شورا له خوا په ۱۴/۱۰/۱۳۵۹ نیټه کې درې نور ولایتونه هر یو لوګر، کاپیسا او وردک د ولایت په سطحه منظور کړل،(۴۸).

د وردګو ولایت مرکز په لومړی سر کې کوټه عشرو و، خو د سردار محمد داود خان په وخت کې یې مرکز له کوټه عشرو څخه میدان ښارته ولیږدول شو، چې تر اوسه پورې د دغه ولایت د مرکز په توګه پاتې شوی دی. د دغه ولایت نوم یواځې وردګ و، خو د ډاکتر نجیب الله د واکمنۍ له نسکوریدو څخه وروسته د دغه ولایت نوم په میدان وردګ باندې اړول شوی دی چې په دري ژبه د نوموړي ولایت نوم دی. خو په پښتو کې ورته د وردګو او میدان ولایت ویل کیږي. باید وویل شي چې دغه نوم د سیمې د

خلکو له خوا ورکړل شوی دی او په دې اړه هیڅ راز دولتي پریکړه وجود نه لري او زیات خلک یې د وردګ د ولایت په نوم پیژني او په تاریخي آثارو کې هم تر دې مهاله یوازې د وردګ په نوم یادیږي چې میدان یې مرکز دی. همدارنګه د وردګو لوی اکثریت اوسیدونکي هم دغه نوم ته په پخوانۍ بڼه ګوري او د وردګ ولایت یې بولي.

د وردګو ولایت ځینې ولسوالۍ، درې او کلي

د سیدآباد ولسوالۍ

د سید آباد ولسوالي چې د کابل – قندهار په لویه لاره پرته ده، د ښکلو او شنو سیمو درلودونکی ده، چې مشهورې درې یې د تنګی دره، د شنیز دره او د اونخي د درې په نامه یادیږي.

د دغه ولسوالۍ مشهور غرونونه دا دي: د ګوربت غر، د آبدرې غر، د زمبورک غر، د ورسک غر، د بندکول غر، د چوجان غر، د سیاه چوب غر، د زربوم غر، د چنار غر، د لوډو بابا غر او نور.

د دغې ولسوالۍ مشهور کلي دا دي:

امیر کلا، سپین ورسک، حسن خیل، جوی زرین، دو آب، ګلی خیل، ډاک بغرۍ، هاشم خیل، توپ، زرین خیل، خرپان، چوجان، سیاه چوب، شاطر، لوړ، سره کلا، پاینده خیل، امان خیل، تاجک بیک، حیدر خیل، لرم، ملی خیل، ښادی خیل، طره خیل، یوسف خیل، سالار، سلطان خیل، دوندوکی، باغک، پټان خیل، او طړی، چهار آسیاب، آب دره، لوړه، جنګ جای، مهرو، شش قلعه، سنډور، شیخی، حمزه خیل، حکیم خیل، حسن بیک، پیرونګ، موسی خیل، بادام، ګدایي، هوسی خیل، محبت خیل، یامی خیل، چارمغز، یارک خیل، الم خیل، رحیم خیل، جوګی خیل، یاویز او نور.

د چک ولسوالۍ

د چک ولسوالۍ هم د وردګو ولایت ډیره مشهوره ولسوالی ده، چې د سیدآباد، نرخ، دایمیرداد او جغتو ولسوالیو سره ګډې پولې لري او د چک د بریښنا بند او د بریښنا فابریکه هم په همدې ولسوالۍ کې موقعیت لري.

د چک ولسوالي هم په سمسورتیا کې ډیر نوم لری او ځینې سیمې یې ډیرې مشهورې او میوې یې د ډیر صفت وړ دي. د چک ولسوالۍ مشهورې درې عبارت دي له:
د خوات دره، د مسجد دره، د عربان دره، د سیاو دره، د نیک پای قول دره، د بغلان دره او د بیک سمند دره.
د چک ولسوالۍ د ځینې غرونو نومونه دا دي: د بیک سمند غر، د الاسنګ غر، د مودو غر، د ګاوکش غر، د بوت غر، د بوم غر، د کنج غتو غر، د آوکزار غر، د خواجه انګور غر، سپین غر، د اوشلان غر او نور.
د چک ولسوالۍ ځینې مشهور کلي دا دي:
امبوخاک، شاهی قلندر، ګوډان (ګلدان)، بومبی، لوړ، زمان خیل، بیک سمند، بندچک، رشیدان، سناخیل، د بابا قلعه، نورخیل، لاله خیل، مودو، نورخیل، دوران خیل، آدم خیل، مندوخیل، قولک، آخندبابا، سپیدار، سیوکه، کوتره، بیانان، مومند، پیشکار، څلګری، برغوڅو، بوم، ګنیګر، شبش خان، بهادر خان، بیداری، شریف خیل، بولاغ، خواجه انګور، مانجرخیل، شالۍ، چینه، طرمحمد، الیشنګ، قاضیان، حکیم خیل، زویه، نهه برجه، نیک پای قول، چوړۍ، سرپوښ، غلام قلعه، محمود قلعه، دیوالک، ګل سینکه، سنګ بابا، شینیه، اله سنګ، چهار مرده،مجت، کوډۍ، برغوسون، مامد، قادرخیل، میتر، عربان، شبش خان، آوکزار.

د دایمیرداد ولسوالۍ:

د دایمیرداد ولسوالي په وروستیو کلونو کې د ولسوالۍ کچې ته پورته کړل شوه. دا ولسوالي هم د وردګو د مشهورو ولسوالیو په ډله کې راځي او یو شمیر مشهورې درې یې دا دي:
تنګه دره، انکو دره، د چینو دره، د نازک خیلو دره، د چنګه دره، د پاره دره،
د دایمیرداد ولسوالۍ د مشهوره غرونو نومونه دا دي: د کلاغ غر، د سپین کلا غر، د بخشک غر، د چهاردیوال غر، د رازق خیلو غر.

د دایمیرداد د ولسوالۍ د ځینې کلیو نومونه عبارت دي له:
خواجګان، سدو خیل، نازک خیل، ګلی، رشیدان، کلاخ، دوراني، میران، چنګه، انکو، شیرتوغی، بخشک، چهاردیوار، دبنتکه، موکه، کنج، پولادی، خشکول، پاک بلاغ، سوخته، لیجان خیل، تخت، پای کوتل او چتو دي.

د جغتو ولسوالۍ

جغتو د وردګو د ولایت یوه ولسوالي ده او داسې یوه سیمه ده، چې د وردګو د ولایت لویدیځ لور ته پرته ده چې شمال ته یې د چک د ولسوالۍ د ګردن مسجد سیمه، جنوب ته یې د غزني خواجه عمري ولسوالۍ، ختیځ ته یې د سیدآباد د ولسوالۍ د شنیز سیمه چې د ګوربت تاریخي غرونه یې سره بیلوي، جنوب ختیځ ته یې د سیدآباد د ولسوالۍ د اونخي دره چې د ګوربت د غرونو په امتداد کې یې لاره ور ایستلې ده او لویدیځ ته یې د غزني د ناور او رشیدانو سیمې موقعیت لري. دا سیمه له ځینو درو څخه جوړه شوې چې عبارت دي له ګلدرې یا ګوربت درې چې د ګنده کول په نوم هم یادیږي (د لیګي خیل، سرطیب خیل، ظریف خیل، چینه، همزول خیل، صالح خیل او عبدالرحیم خیل کلي د خپل شمولیت په دایره کې راولي) ، د تورو غرونو یا ساوسنګ دره ، د ایریابونو دره ، د بیدمبنک، پیتاوکې او کله منار دره، د کونج جغتو دره ، د دورانیو او باریکاو دره، د خواجګانو، آوتلې، آدینې، سلیمان بناره او رشیدانو دره او د خوجاوو، مردلې او چنیو دره. لدې سره سره جغتو یو لړ نورې لویې او وړې درې او غرونه هم لري چې د ګوربت، ګوړکو، هلاکو، برغولي او غار مرغ غرونه یې خورا مهم دي. په همدې توګه د جغتو د ولسوالۍ او د غزني د ناور د سیمې تر منځ لوی لوی غرونه موقعیت لري چې نوموړې ولسوالۍ ته له ځانه سره ګنې ښکلاوې لري او د کلکو دیوالونو په څیر په ځمکه باندې میخ دي چې سلسله له غابنې یا ګردن مسجد څخه پیل او د رشیدانو دره یې له ګوړکو سره پرې کوي. د جغتو په مرکزي یا منځنۍ برخه کې هم یو لړ لوی او واړه کلي موقعیت لري چې لوی کلي (کلاندې)، اخترخیل، سعادت خیل، کمال خیل، خواجګان،

مصري خيل، محمدكلي، دوراني، خدراڼ، شابيتكه، چينو، دولنه، بيدموښک، كله منار، پيتاوكه، كاريز، سيدې، سنځله، فولادبيک، ديوالک، کوډۍ، اله نه، نوی ښار، بلندخيل، چوپان، ببړخيل، جيشی، تکی، فولادبيک، لالکی، سرخ کول، کوچنی زرين، لوی زرين، بونګی، لوی ايرياو، كمكی ايرياو، دهنه، نوی ښار، کوډۍ، آدينه، غوزبه، سياكول، سليمان ښار، وزير ښار، غاښی، موله، نک، ګلدره، د رشيدانو يوه برخه او داسې نور د ساري په توګه يادولی شو.

په جغتو کې د اوبو هغه لوی بند هم موقعيت لري چې د مصري خيلو او کمال خيلو په کښتنۍ او تنګه برخه کې جوړ شوی دی ختيځ لور ته يې د جغتو د خوجاوو دښتې او لويديځ لور ته يې د برغولي د تاريخي غرونو سلسله پرته ده. د نوموړي بند کاسې ته هغه اوبه راځي چې د رشيدانو او سرياب له درو څخه سرچينه اخلي، په سليمان ښار، وزير ښار، آدينه او آوتله باندې رالويږي او د خواجګانو څخه لږ راښکته د بند په کاسه ورګډيږي. د دې بند بله سرچينه له باريکا، غار مرغ او دورانيو څخه را تيريږي او د څو کليو او يوې دښتې په طی کولو سره د بند په کاسه ورګډيږي. په همدې توګه نوموړي بند ته د ګوربت د تاريخي غره هغه اوبه هم راځي چې لومړۍ به ګلدره راتوييږي او بيا د ببړخيلو، لالکي، کلاندې، سيدې، اخترخيلو، او کمال خيلو کلي شاته پريږدي او د بند کاسې ته ځان رسوي کله کله چې کال ډير آباد وي نو د ګوربت اوبو ته د کونجغتو، ساوسنګ، ايريابونو او دهنې اوبه هم ورګډيږي د جغتو په ولسوالۍ، اخترخيلو او کمال خيلو کې د ګلدرې له اوبو سره تر يو ځای کيدو وروسته د سلطان د بند کاسې ته ورځي. دغه بند د سلطان محمود غزنوي په نوم ياديږي او تاريخي لرليد يې تر همده پورې رسيږي چې وروسته په افغانستان باندې دغازي امان الله خان او اعليحضرت محمدظاهرشاه د واکمنيو پر مهال ترميم شوی دی. د نوموړي بند له اوبو څخه د غزني د ښار او زياتو ولسواليو ځمکې خړوبيږي خو د وردګو اړوند يوازې د كله منار، پيتاوکې، او بيدمښک د خلکو ځمکو ته دغه بند اوبه ورکوي او د جغتو نورې ځمکې لا تر دې

مهاله نه شي خړوبولای او نه هم کومه داسې لويه وياله ځينې هسکه شوې او يا په پلان کې ده چې د جغتو پراخې دښتې پرې خړوبې شي.

د نرخ ولسوالي:

د نرخ ولسوالۍ هم د وردګو ولايت له ولسواليوڅخه يوه ولسوالي ده، چې د ميدان ښار جنوب ختيځ لور ته پرته ده. اوسيدونکي يې په لويه کې ټول پښتانه دي او په بزګرۍ او ښوالي بوخت دي. د هېواد سترخدمتګار د کرهنې پخوانی وزير ډاکټر عبدالوکيل پلرنۍ ټاټوبی همدغه ولسوالي او د عمرخېلونومې سيمه ده، چې اوس يې زيارت هم د خواجه بلند ولي په لويه هديره کې دی.

دغه ولسوالي د ځينو مهمو درې عبارت دي له: ده حيات چې د (مړو) په نامه هم يادېږي، کريمداد، دادل، صدمرده، چين زايي، توکرک، اخچی لويه دره، د اخچې وړه دره او نورې شاملې دي. همدا شان د شاغاسي مشهوره کلا هم د نرخ ولسوالۍ په پيل کې پرته ده.

د نرخ ولسوالۍ د ځينو مهمو کليو نومونه دا دي: برګه کلا، سهراب باباکلي، ده بوچی، حاجي مصلي بابا، د خورقه، موسي خېل، مارک، خيالي، آب خانه، شمشېر، ملک خېل، لويه کلا، د حاجي احمدخان ځای، حيات خان کلی، پاينده کلا، عبدالرحمن خېل، بای خان خېل، چين زايي کلی، پاچاخېل، دليل خېل، سرفرازخېل، پيرداد، جوي اسيا، خوجه بلند، اول خېل، شادي کلا، د اندړوکلا، خليل يان، محمد رضا، سپينه کلا، ساک، نوآباد، جوکول، شاه قدم، شاه مزار، جلال خېل، امردين خېل، سيد نورخېل، محمدشاه خېل، تاتر، صدبرګ، بوچه کلا، د غونډۍ کلا او نور...

د دغه ولسوالۍ مهم غرونه عبارت دي: د خواجه بلند ولي غر، سره غونډۍ، د الغتاغر چې د کامران په قول کې پروت دی، توره غونډۍ، د اخچې غر، تور غر، د توکرک غر، د دادل د پرتو غرونو لړۍ او نور.

د وردګو د ولایت والیان:

د وردګو ولایت د اداری تشکیلاتو او اداری کارونو د پر مخ بیولو له پاره د بیلابیلو واکمنیو پرمهال مختلف کسان په دندو ګمارل شوي دي. چې ځینې یې په لاندې ډول وړاندې کیږي:

د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه په دوره کې لاندې والیانو د وردګو په ولایت کې دنده تر سره کړې ده:

عبدالباقي یوسفزی

محمد ابراهیم عباسي

عبدالمالک

لعل پورروال

عبدالصمد بخشي

د سردار محمد داود خان په جمهوریت کې لاندې کسانو دنده تر سره کړې ده:

عبدالقادر قاضی

امیر محمد امیري

د نور محمد تره کي او حفیظ الله امین په دوره کې د وردګو د ولایت والیان:

غلام حسن خان ۱۳۵۷

عزیزالله وګړی ۱۳۵۸-۱۳۵۷

محمود غفوري ۱۳۵۸

د ببرک کارمل په دوره کې:

احمد جان رزم آور ۱۳۵۹- ۱۳۶۰

غلام رسول یوسفزی ۱۳۶۴-۱۳۶۰

بسم الله عمر ۱۳۶۵-۱۳۶۴

د ډاکتر نجیب الله په دوره کې:

محمد شریف نوری ۱۳۶۵

شیرمحمد ولسیار ۱۳۷۵

حیات الله رازقي

جنرال محمد ظریف امر خیل

فضل الدین مهري

د مجاهدینو او طالبانو په دوره کې:

ډاکتر عزت الله نوري

ملا عبدالرشید

ملا عبدالصمد خنجري

ملا عبدالحکیم حقاني

ملا شمس الدین

د لنډ مهالی اداري له جوړیدو څخه وروسته:

ارواښاد حاجي سیف الله احمدزی

الحاج حمیدالله توخی

راز محمد دلیلي

الحاج عبدالجبار نعیمي(۴۹).

اوس مهال ښاغلی محمد حلیم فدایي د وردګو د ولایت د والي په توګه دنده ترسره کوي.

د وردګو د ځینو سیمو د نوم ایښودلو فلسفه

شش ګاو:

د شش ګاو سیمه د کابل – غزني په اوږدو کې ځای لري. د شش ګاو د نوم ایښودلو په اړه دوه نظریې موجودې دي:

لومړی دا چې یوه عامیانه وجه تسمیه شته او هغه دا ده چې وایي: یو وخت څو تنه په یوه سیمه کې له یوې خوا او څو تنه له بلې خوا راغلل چې ټول شپږ تنه کېدل او پرته له دې چې یو بل ته سلام یا کلام وکړي له یو بل څخه تیر شول او د خلکو په ګمان د غویو په شان د یو بل له څنګ څخه تیر شول.

بله وینا دا ده چې دغه کلمه له دوو عنصرو یعنی شپږو(۵+۱) او بله کلمه یعنې ګاو څخه جوړه شوی ده. د ګاو کلمه اوس مهال هم په هغه شمیر هندو اروپایی ژبو کې چې له دري ژبې سره مشترکه ریښه لري د کلي په معنی استعمالیږي. د بیلګې په توګه د ګاو کلمه په آلماني ژبه کې د ګاو لیتر په بڼه د قریه دار په معنی استعمالیږي. په اردو ژبه کې دغه کلمه د (ګاون) په بڼه استعمالیږی او همدا معنی لري. نو له دې کبله ویلی شو چې د شش ګاو معنی د شپږو کلیو په معنی ده. له همدې کبله په اوس مهال کې دغه سیمه د شش قلعه په نامه هم یادیږي،(۵۰).

جلریز:

د جلریز سیمه د وردګ ولایت شمال ختیځ لور او د میدان شمال لورې ته موقعیت لري. له ختیځ څخه لویدیځ ته یې اوږدوالی ۹ کیلومتره او له شمال څخه جنوب ته یې سور ۳ کیلومتره اټکل شوی دی. د جلریز سیمه غرنۍ سیمه ده او د تسمیې د وجه په برخه کې یې داسې ویل کیږي، چې دا ویی له دوو کلمو څخه جوړ شوی دی. یعنی جل او ریز.

جل د جیم په کسره باندې د تنګ او باریک په معنا راغلې ده یعنې جلریز د باریکی او تنګي، تنګې یا درې په معنا راځي،(۵۱).

چک:

د چک ولسوالي د وردګو ولایت د شیخ آباد شمال لویدیځ لور ته موقعیت لري. د چک د کلیمې د معنی په هکله هم مختلف روایات راغلي دي چې یوه یې هم د څک، څک یا څاځکو د څځیدلو په معنی ده یعنې چک د اوبو د څځیدلو ځای.

دایمیرداد:

دایمیرداد د وردګو ولایت یوه مشهوره ولسوالۍ ده، چې د چک ولسوالۍ شمال لویدیځ لور ته پرته ده. د دایمیرداد د تسمیې د وجې په هکله راغلي دي چې د دایمیرداد کلمه له دوو کلمو یعنې دای او میرداد(امیرداد) څخه جوړه شوی ده.

د دای کلمه د دهی، دایهو، دهیو په بڼه د آمو له هغه پلو څخه د میلاد په لومړیو پیړیو کې زموږ هیواد ته راغلې چې بیا د وخت په تیریدو سره په دای یا دي باندې اوښتې ده چې مفهوم یې د سرزمین، اقلیم، طایفې او ټبر په معنی دی. په اویستا کې هم دا کلمه د دهیو dahyu یعنې اقلیم په معنی راغلی ده،(۵۲).

جغتو:

د جغتو د تسمیې د وجې په هکله بیلابیل روایت شته دي چې په لاندې ډول وړاندې کیږي:

یو دا چې د جغتو کلمه د jaguda له کلمې سره چې د سانسکریت د ژبې کلمه ده ارتباط ورکوي چې یو مهال د زغفرانو د پیداور سیمه وه، ګڼل کیده او ویل کیږی چې جغتو د دغې کلمې متحوله بڼه ده.

د یفتلیانو د حکومت تر زمانې وروسته په دې سیمه کې یوې ښځې حکومت کاوه، چې په دوبي کې به د جغتو د برغولي په دښته کې او په ژمي کې به د غزني ولایت د ګلبریو په ولسوالۍ کې د دې پایتخت و .همدارنګه د برغولي د غره لویدیځ لورې ته د نوموړې

ښځې یوه مجسمه هم اوس مهال شته، چې په مختلفو نومونو لکه دختر سنګه، کړه بي بي او داسې نورو یادیږي.

همدارنګه ویل کیږي، چې د دې ښځې پر سر یو خول وو، چې جغه یې درلوده، په فارسي ژبه کې هم د ((تو)) کلمه یوه نسبتي کلمه ده، لکه: کلاه تو، نان تو، ریش تو، شمشیر تو او داسې نور، او د لرونکي یا دارنده په معنی ده. یعنی جغتو د جغه درلودونکی. نوځکه یې جغه تو بلله.

د برغولي سیمه داسې تیرې او کمرونه لري چې سرې یې په لیدلو سره حیرانیږي او نږدې کلیو د فولکلوریکو روایاتو له مخې دوی په دې آند دي چې دا د پیریانو مینې او کورونه دي. خو که ربنتیا هم سړی فکر ورته وکړي نو د کمرونو او تیږو اینبودل او وودل یې په دې ډول دي لکه د مصر اهرامونه او ته به وایې چې چا په لاس او د یوې نقشې له مخې ایښي دي.

په دې سیمه کې ډیر تاریخی آثار شته دي چې د ګلدرې یا پخواني ګنډه کول د مدرسې سیمه یې د یادولو وړ ده چې ګوربت غرونو ته څیرمه د همدې درې د کلیو د پاسه موقعیت لري او د څلورو برجونو درلودونکې یوې کلا مثال لري .

په همدې توګه د غزني ولایت کې هم یوه لویه سیمه د جغتو په نامه یادیږي چې پخوا د یوې لویې سیمې په سترګه ورته کتل کیدل، خو د نوو معلوماتو له مخې داسې ښکاري چې نوموړې سیمه هم د غزني د ولایت د حکومتي تشکیلاتو په لړ کې د ولسوالۍ درجې ته پورته شوې ده.

د غزني جغتو چې جم جغتو هم ورته وایي، یوه داسې سیمه ده، چې د غزنی ولایت لویدیځ لور ته پرته ده چې شمال ته یې د دایمیرداد سیمه، جنوب ته یې د غزني قره باغ او لویدیځ ته یې بهسود او مالستان سیمه پرته ده. دا سیمه له اوو درو څخه جوړه شوی چې عبارت دي له د قیاق دره، د جرمه تو دره، د سراب دره، د ناور دره، د علوداني دره، د یوسف دره او د ګل بوري دره.

بید مشک:

په انترنیت کې مې د بید مښک یا بید مشک په اړه یو لړ معلومات په لاس راغلل (خو له بده مرغه چې پته یې راڅخه بیدرکه شوی ده)، چې دلته یې کټ مټ راوړم. وایي چې د هغو خلکو د اوسېدلو کلاګانې بیلې بیلې یا ګوښې ګوښې وې چې دلته اوسیدل، دوی په خپلو منځونو کې سخت رقابت درلود، چې وروسته په یوه جګړه واوښتل. د یوه لوري څخه یې یو تن مړ کړ، چې په دې سلسله کې قاتل لوری د بدی له امله کډې ته اړ شو. د شنیز په سلطانخېلو، شش قلعه(شش ګاو) او هم د خواجه عمریو د ولسوالۍ په ده درات) کلیو کې مېشت شول. وایي چې کله به چا له دوی څخه پوښتنه وکړه، چې خپل ټاټوبي او جایدادونه مو څه کړل؟ دوی به په ځواب کې ویل: (در بوګ موش رفت یعنې د موږک په پور کې لاړل. بوګ په فارسي کې پور ته وایي او د موږک څخه یې مطلب هغه مقتول کس وو. نو وروسته له هغه د دغه کلي نوم بوګ موش شو. دا تر هغه وخته په همدې نامه یادېده کله، چې امیر حبیب الله خان د افغانستان په دوره ووت او ټول ولایتونه، ولسوالۍ او کلي یې ولیدل، د همدې سفر په ترڅ کې د کلي نوم بید مشک شو، دا ځکه چې دې کلي د غازي محمد جانخان د زوکړې په کلي شهرت درلود، نو امیر حبیب الله خان وغوښتل، چې په همدې کلي کې په مرحوم بابا محمد اسلم خان شپه وکړي او له ده څخه څرګندونې ترلاسه کړي. لومړی یې د دې کلي د تسمیې وجه ځنې وپوښتېدله، نوموړي پورتنی جریان په تفصیل سره ورته بیان کړ. په دې ترڅ کې امیرحبیب الله خان دا نوم د دې کلي د موقعیت، تاریخ او سمسورتیا سره مناسب ونه باله، هغه زیاته کړه: (بر لب جوی ها درختهای بیدمشک بشانید و این قریه را من بعد به قریهٔ بید مشک مسمی کنید) نو همدا وجه وه، چې د کلي نوم له (بوګ موش څخه په بید مشک) واوښت،(۵۳).

همدارنګه د یادولو وړ ده چې بید مشک د بید له نسل څخه د یو ډول بوټي نوم دی چې په لاتین کې ورته (salix aegyptiaca) وایي. دا بوټی له بید څخه کوچنی دی، خو

یو ډول عطر لری چې له لاسته راوړلو څخه وروسته د (عرق بید مشک) په نامه یادیږي او په ځینې درملنو کې ورځینې کار اخیستل کیږي.

د وردګو ولایت ځینې تاریخي سیمې

د وردګو ولایت د هیواد د نورو ولایتونو په څیر ډیرې تاریخي سیمې او لرغوني آثار لري، خو له بده مرغه دغه سیمې یا تر اوسه په بشپړه توګه نه دي پیژندل شوي او یا که پیژندل شوی هم دي د یوشمیر وطن دښمنه کسانو له خوا په خپل سر کیندنې په کې تر سره شوې او یا یې هم ارزښتناکه تاریخي شتمني چور او تالان شوې ده.
دا دي د دغه ستر ولایت ځینې هغه تاریخي سیمې چې تر دې دمه یې د کورنیو او بهرنیو لرغونپوهانو له خوا لټون شوی او لږ او ډیرې موندنې یې په هغې کې تر لاسه کړی دي در پیژنو. خو د یادولو وړ ده چې دا یوازې هغه څه نه دي چې موږ په هغې باندی قناعت وکړو، بلکې لازمه ده تر څو په دې برخه کې هر اړخیزه څیړنه ترسره شي څو د دغې لرغونې سیمې تاریخې ارزښت لا پسې راوسپړل او څرګند شي.
له دې کبله چې د خوات کتیبه د خروشتې دورې تر ټولو مهمه کتیبه شمیرل کیږي او د وردګو ولایت د خوات له سیمې څخه په لاس راغلې ده نو ځکه غوره ګڼو چې لومړۍ دا کتیبه په لنډه توګه دلته معرفي کړو.

د خوات کتیبه:

د خروشتي لیکنو له مهمو کتیبو څخه یوه هم د خوات مشهوره کتیبه ده، چې په یوه لوی ډبرین لوښې باندې چې د ۱۸۳۸ میلادي کال په شاخوا کې د چارلس مسیون ch.Masson (۵۴) له خوا د وردګو د خوات له سیمې څخه د برتانیې د لندن

موزیم ته لیږدول شوې ده. دغه کتیبه تر لوښې تاو راتاو درې کرښې لري او یوه کرښه هم ترې لاندې ده. حرفونه یې سره بیل او روښانه دي، چې د کنیشکا د زوی (۱۸۲-۱۶۹ میلادي) مهاراجه هویشکه په نامه لیکل شوې ده،(۵۵).

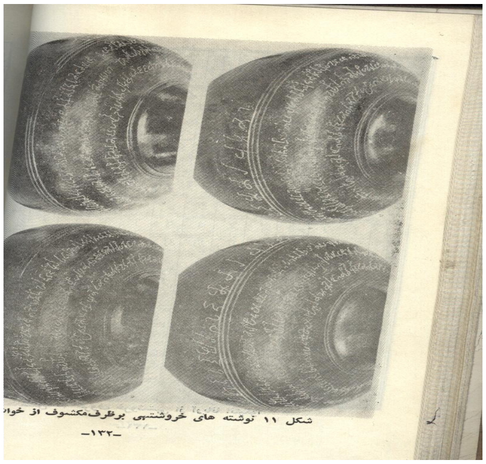

د خوات د کتیبې انځور

د جلریز ولسوالۍ ته اړوند د زیمنې کلی:

د زیمنې zemaniy کلی د میدان ښار لویدیځ لورې ته د 30 میلو په واټن کې موقعیت لري او ډیره ښیرازه او حاصل خیزه سیمه بلل کیږي. د جلریز د ولسوالۍ د سرک په اوږدو کې د کرنیزو ځـــمکو، باغونو او د استوګنې د کورونو تر شا د کافرقلعه او تخت شاه په نومونو دوه غونډۍ پرتې دي.

د تخت شاه په غونډۍ کې د پخوانیو ساختمانونو پاتې شوني چې له خامو خښتو څخه جوړ شوي او کچه یې 12×37×37 سانتي متره ده تر سترګو کیږي. کیدای شي چې په کوشاني یا یفتلی عصر پورې اړه ولري. په دغې سیمه کې د لوټمارو له خوا په غیرقانوني توګه یو شمیر کیندنې ترسره شوې دي له دې سره سره په سیمه کې یو شمیر سمڅې او غارونه هم تر سترګوکیږي.

د نرخ ولسوالۍ د دادل د کلي لرغونې سیمه:

په دغې سیمه کې د بوادیي پیر یو لوی معبد شته دی چې د نوموړې سیمې په لوړو برخو کې هم د یو شمیر لوټمارو له خوا په خپل سر تر سره شوې دي او اوږدې سمڅې او غارونه په کې ویستل شوي دي. د مجسمو یو شمیر خاورینې ټوټې چې له بیلابیلو برخو څخه اره کړل شوې او له هیواد څخه بهر ته وړلو ته چمتو شوې وې له نیکه مرغه د کابل ملی موزیم ته راولیږدول شوې دي.

د جلریز ولسوالی د سرچشمه سیمه:

په دغې سیمه کې یو لړ خپلسرې کیندنې تر سره شوې دي یوه ډیره ښکلی ستوپه کشف شوې او د الغچک په مجله کې د هغې په اړه ځینې معلومات هم خپاره شوي دي. د سیمې د چارواکو په وینا د دې لپاره چې دغه تاریخي آبداتو ته نور زیات زیان ونه رسیږی له هغې څخه ګرد چاپیر ماینونه ښخ کړل شوي دي.

د چک ولسوالۍ د انګور باغ سیمه:

له دغه سیمې څخه هم یوشمیر له ګچ څخه جوړ شوي آثار چې کیدای شي په څلورمې او پنځمې میلادی پیړۍ پورې اړه ولري ترلاسه شوي دي او بیا له همدې سیمې څخه د کابل موزیم ته لیږدول شوي دي. د سیمې د اوسیدونکو په وینا د دې سیمې ډیر شمیر مجسمې په بهرنیو قاچاق وړونکو او لوټمارانو باندې پلورل شوي دي.(۵۶).

د قدرمن استاد زبیر شفیقی پر وینا د چک ولسوالۍ د علیشنګ کلاګانې او د ګوډه د نهه برجه کلا چې دری متره پلن دیوالونه لري تر دری سوه کاله پخوانۍ کلا ده، هم د دغه شان تاریخي سیمو په کتار کې شمیرل کیدای شي. د دې یادونه اړینه بولم چې د وردګو په ډیر شمیر سیمو کې داسې لرغوني آثار او سیمې شته دي چې په اړه یې ماته تر دې دمه معلومات په لاس راغلي نه دي.

د وردګو ولایت مشهور زیارتونه

د وردګو په ولایت کې یو زیات شیمر زیارتونه هم شته دي چې ځینې یې ډېر مشهور دی او خلک ورته کلکه عقیده لري، خلک یې زیارت ته ورځی او دعا ګانې کوی او له بل پلوه دغه زیارتونه د تاریخې پلوه هم پوره د ارزښت وړ دي. د دغه زیارتونو له ډلې څخه ځینې یې په لاندې ډول درپیژنو:

د شاطر بابا زیارت

د میر سید احمد ولی زیارت

د شیخ بابا زیارت

د پل سرخ بابا زیارت

د ملا صالت بابا زیارت،(۵۷)

د شاه قلندر بابا زیارت چې د چک ولسوالی د کاکاخیلو په کلی کې دی.

د آخوند بابا زیارت د چک ولسوالۍ په سپین ښاره کې

خواجه محیات بابا د چک ولسوالی د نیم پایکول په دره کې

خواجه غربان بابا د چک ولسوالی د خلیلی په کلی کې

صوفی بابا د چک ولسوالی په سییکه کې

ملا بنارس په ملا کاکا شهرت لري د وردګو ولایت په مرکز کې

د بوم زیارت د نرخ په ولسوالی کې

خرقه شریفه د وردګو ولایت په مرکز کې د کوټه عشرو په سیمه کې

د شهیدانو زیارت د ولایت په مرکز کې د کوټه عشرو په سیمه کې

د شاه قباد ولی زیارت د نرخ په ولسوالۍ کې

د خوجه صاحب زیارت د جلریز ولسوالۍ په زایولات کې
د لوی ملا صاحب زیارت د نرخ ولسوالۍ د شهاب الدين په دره کې
د سوبۍ زیارت د سید آباد ولسوالی د تنګی دره په امیر ښاره کې،(۵۸)
د حمید الله بابا زیارت د چک ولسوالۍ د نیک پای قول په معروف خیلو کې
د حسام الدین بابا زیارت د چک ولسوالۍ د چهارمرده په کلی کې
د خواجه زور بابا زیارت د چک ولسوالی د چهارمرده په کلی کې
د خواجه افضل بابا زیارت د چک ولسوالۍ د تخت کلی
د صوفی بابا زیارت د چک ولسوالۍ د چهار شینیی په کلی کې
د هوۍ انا زیارت د چک ولسوالۍ په پای کوتل کې
د حیات بابا زیارت د سید اباد ولسوالۍ د اونخی درې د حسن بیک په کلی کې
د خواجه اسماعیل بابا زیارت د سید اباد ولسوالۍ د تنګی د سیمې په امیر ښاره کی
د شاه قلندر بابا زیارت په امیر ښاره کې
د خواجه محمد صدیق زیارت د جغتو د باریکاو په سیمه کې
د لیګي بابا زیارت د جغتو د ګلدرې یا پخواني ګنده کول د صالح خیلو په سیمه کې موقعیت لري خو لګۍ بابا د لیګي باباخیلو د کلي بابا ګټل ګیږي چې نومورې کلي هم د ده له نوم څخه سرچینه اخیستې ده او صالح باباخیلو څخه لږ پورته ګلدرې په وروستۍ برخه او ګوربت د تاریخي غره په لمن کې موقعیت لري. د نومورې زیارت د کراماتو په هکله د خلکو تر منځ ډیر فولکلوریک ورایتونه موجود دي چې ځانګړې لیکنې ته اړتیا لري.
چلګزیان د ګوربت د غره په مختلفو ځایونو کې
د قبې زیارت د ګوربت د غره د قبې په سر باندې
مزار بابا د جغتو د ګلدرې په سیمه کې چې ګوربت ته څېرمه موقعیت لري
غوزبه بابا د جغتو د غوزبې په کلي کې

خواجه رسول زيارت د جغتو د زيارت په کلي کې
شلم بابا د جغتو په خواجګانو يا اغا خيلو کې موقعيت لري
د تيکي چلګزيان د جغتو په تيکي کلې کې
د بونګي زيارت د جغتو په بونګي کې
د مردلې زيارت د جغتو د مردلې په کلي کې

په وردګو کې کرنه او مالداري

د وردګو په ولايت کې ډېر شمير اوسيدونکي د کرکيلې او مالدارۍ په دنده بوخت دي دغه ولايت په لږه اندازه ځنګلونه يعنې د 200 جربيه په شاوخوا کې ځنګلونه لري د ځمکه والو شمير يې 2952 کسانو او د کرنې ساحه يې 128000جريبو ته رسيږي،(۵۹).

د وردګو ولايت د کرنيزو پيداوارو له ډلې څخه کولی شو له آبي او للمي غنمو، کچالو، اوربشو، وريجو، رشقه، کلول، باقلي، مشنګ، لوبيا او نورو څخه يادونه وکړو. د ميوو له ډلې څخه يې منې، زردالو، توت، شفتالو، ګيلاس، سنځلې او نور د يادولو وړ دي.

د وردګو ولايت بې ميوې ونې عبارت دي له چنار، سپيدار، خروله، غيش وله، عرعر نيله، غرنی بادام، پنجه چنار، عکاسي او نورو څخه.

په دغه ولايت کې د اهلي څارويو لکه پسونو، غويانو، وزو او نورو ترڅنګ ځينې وحشي څاروي لکه ليوه، ګيدړه، سوی او په ځينو لوړو غرونو کې پړانګ هم پيداکيږي.

د وردګو اقلیم او سیندونه

د وردګو ولایت اقلیم سوړ او د کلني ورښت کچه يې ۴۰ – ۳۰۰ ملی مترو ته رسيږي. کوم سیند چې د وردګو ولایت د دایمراد، چک او سیدآباد د ولسوالۍ شیخ آباد او تنګي له درې څخه تیریږي د لوګر په ساحه کې د کابل له سیند سره یوځای کیږي. دغه سیند د اونۍ د غره له جنوب ختیځ او سنګلاخ څخه سرچینه اخلی، ورپسی هغه سیند چې د نرخ له ولسوالی څخه راوځی او د ابراهیم خیلو د کلی په لومړۍ برخه کې ورسره ګډیږی، د للندر په سیمه کې د دغه ولایت ځمکې پریږدي او د کابل ښار د الوخیلو په سیمه کې د کابل له سیند سره یوځای کیږي.

له دغه سیند او په درو کې له کاریزونو، ژورو څاګانو او واټر پمپونو څخه د خړوبولو په موخه کار اخیستل کیږي. په دغه ولایت کې ۱۲۸۰۰۰ هکتاره آبي او ۹۰۰۰ هکتاره للمي ځمکه موجوده ده.

د چک د بریښنا بند چې د چک په ولسوالۍ کې د وردګو د سیند د پاسه د آلمانیانو له خوا د ۱۹۳۶ او ۱۹۶۱کلونو تر منځ ګټې اخیستنې ته چمتو شوی دی، دری توربینه لري او د بریښنا د تولید ظرفیت يې په منځنۍ کچه ۳۳۶۰ کیلوواټو ته رسیږي. د دغه بند له بریښنا څخه د سیمې خلک ګټه اخلي او همدا راز ډیره برخه بریښنا يې د کابل ښار ته لیږدول کیدله خو د هیواد د تیرو دیرش کلنو پیښنو، جنګ او جګړو له کبله ددې فابریکې بریښنا کابل ته نه راځي او فابریکې ته څیرمه یوازې څو کلیو ته بریښنا ورکولی شي. همدارنګه په بند کې د رسوباتو له کبله اوس مهال د بریښنا د تولید ظرفیت په نوموړې فابریکه کې ډیر راټیټ شوی دی. که څه هم چې د نوموړې فابریکې د بند کاسه او کانال څه نا څه پاک شوی دی، خو د توربینونو د استهلاک له امله يې د بریښنا د تولید کچه ډیره ټیټه ده.

د وردګو ولایت

لارې

د وردګو ولایت څخه د کابل کندهار لویه لاره تیریږي او کله چې د میدان سیمې ته ننوځي نو یو ښاخ ترې بیلیږې او د شمال لویدیځ په لور د اونۍ له غاښي څخه په اوښتلو سره د هزاره جاتو سیمې ته ننوځي. په ټولیز ډول هغه ولسوالۍ او سیمې چې له عمومي واټ څخه لرې پرتې دي ډیرې زیاتې ترانسپورتی ستونزې لري او د دغه ولایت د ننه نژدې ټول سرکونه خام دي. خو اوس مهال هڅه کیږي چې د حکومت د ملي پیوستون د پروګرام په وسیله او د سیمې د خلکو په همکارۍ د دغه ولایت سړکونه و رغول شي چې په اساسي ډول د چک او اونخي د سړکونو کار روان دی. همدارنګه د وردګو د ولایت له مرکز میدان ښار څخه د اونۍ تر غاښي پورې د سړک د جوړولو چارې هم روانې دي.

د وردګو ولایت د ښوونې او روزنې حالت

د هیواد د نورو سیمو په څیر په وردګو کې هم هغه مهال د رسمي ښوونې او روزنې څرک و لګیده چې د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه د پاچاهۍ په لومړیو کې د ټول هیواد په کچه نوموړی بهیر پیل شو. خو مخکې له دې څخه یوازې د هیواد په پلازمینه کابل او لویو ښارونو کې د مسلکي ښوونې او روزنې محدودې موسسې فعالې وې، خو د وردګو او ټول هیواد په کچه ښوونه او روزنه په دودیز ډول په جوماتونو کې د روحانیو، ملا امامانو او میرزایانو په وسیله ترسره کیده. له ۱۳۳۵ څخه را وروسته په ټول هیواد کې د ښوونیز نظام د سیستماتیک کیدو سره سم په وردګو کې هم ځینې لیسې، منځني

او لومړني ښوونځي جوړ شوي دي چې د سیدآباد لیسه او د چک د بومبیو لیسه، په جغتو کې د غازي محمدجانخان لیسه (په ۱۳۵۷ کې د لیسې درجې ته لوړه شوه) او په جغتو کې د ګوربت منځنی ښوونځی (اوس مهال لیسه ده) یې غوره بیلګې دي. سربیره پر دې ارواښاد محمد ارسلان سلیمي چې هغه مهال یې د قبایلو په مستقل ریاست، د اطلاعاتو او کلتور په ریاست (وروسته بیا وزارت شو) او عدلیې په وزارت کې دنده ترسره کوله هڅه وکړه چې په ۱۳۴۲ کال کې د ګوربت د منځنی ښوونځی د تشکیل څخه وروسته د چک، دایمیرداد او سیدآباد په ولسوالیو کې هم ورته ګامونه پورته او په لرې او نږدې سیمو کې ښوونځی رامنځته کړي چې په دې لړ کې یې د چک د ولسوالی د ګردن مسجد د پیشکارو ښوونځی، د آبکزار ښوونځی او د سیدآباد د شش قلعې ښوونځی په خپل نه ستړي کیدونکي زیار سره جوړې کړې او د معاصرې پوهنې د ترویج په لاره کې یې اغیزمن ګامونه پورته کړل. تر څو د نورو هیوادوالو په څیر د وردګو خلک هم د سواد له نعمت څخه برخمن شي.

لکه چې ګرانو لوستونکو ته معلومه ده چې په هیواد کې د ۱۳۵۷ د غویي له کودتا ، د پخواني شوروي یرغل او د جهاد پیل کیدو له مهاله د دې هیواد د نورو زیربناوو سره یو ځای زموږ تعلیمي نظام هم په کلیو، بانډو او ولسوالیو کې له ړنګیدو سره مخامخ کړ چې نه جبران کیدونکي زیانونه ورته و رسیدل او فعالیت یې په ټپه و دریده. دغه حالت د هیواد د نورو سیمو په څیر په وردګو کې هم ټولې روزنیزې او تعلیمي موسسې له ویجاړتیا سره مخ کړې او د دې ولایت په ډیرو ولسوالیو، کلیو او بانډو کې د لیسو، ښوونځیو او تعلیمي مرکزونو دروازې د زده کوونکو، د زده کړې د مینه والو او ښوونکو پر مخ و تړل شوې.

کله چې د جهاد دوره مخ په اوږدیدو شوه نو د وردګو له خلکو سره د خپلو اولادونو د روزنې فکر، اندیښنه او تشویش هم مخ په زیاتیدو شو. د وردګو علم پروره خلک په دې آند شول چې باید په انفرادي او خصوصي ډول دغې ستونزې ته د حل لاره و مومي. له

همدې کبله د وردګو په ځینې جوماتونو کې د دیني درسونو د حلقاتو تر څنګ د عصري تعلیم زده کړې ته هم پاملرنه وشوه او د مدرسو په نامه ځینو ښوونځیو په جوماتونو کې په کار پیل وکړ. سره له دې چې دغه بهیر خطرات او تلفات هم درلودل او ځینې جوماتونه د شوروي د یرغلګرو الوتکو په وسیله تر بمبارد لاندې نیول کېدل چې زموږ یو شمیر زده کوونکو او ښوونکو د شهادت سبب هم شول(د سید آباد ولسوالۍ د حسن بیک د کلی د جومات بمباری چې شپیته تنه ماشومانو او د جومات ملا امام د هغې په ترڅ کې په شهادت ورسیدل او یا هم د ۱۳۶۶ کال د لړم په ۷ نیټه د جغتو د ګلدرې د لیګي باباخیلو په کلي، ښوونځی او جومات کې رامنځته شوه چې د ورځې په یوولسو بجو د نومورِی کلی او مسجد د شوروی د یرغلګر پوځ تر درندې بمبارۍ لاندې راغی او د دریو بې ګناه زده کوونکو په شمول یې د کلي ۱۵ نارینه، ښځینه او ماشومان په یوه ورځ کې په شهادت و رسول د هغې ښې بیلګې دي). د نومورِي کلي مدرسه نورالمدارس نومیده، چې د شهید ګل باران، معلم سیدرسول، ګل آغا احمدي وردګ، مولوي علم ګل او کلیوالو په هڅه په ۱۳۶۳ کې فعاله شوې وه چې وروسته بیا د ګوربت له لیسې سره یو ځای شوه. د دغه راز ناوړه پیښو د پیښیدو سره سره د وردګو خلکو د خپلو اولادونو د روزنې بهیر و نه دراوه او په خپل ټول قوت سره یې هغه ته دوام ورکړ.

د ۱۳۶۵ کال او له هغې څخه وروسته د ښوونې او روزنې او همدارنګه د روغتیا په برخه کې د سویدن د کمیټې مرستې د ډیرې یادونې وړ دي چې د وردګو په ولایت کې یې له ډیر شمیر ښوونځیو، مدرسو او روغتیايي مرکزونو سره مرستې کړې دي او فعالیت یې اوس هم په دغه ولایت کې مخ پر وړاندې روان دی.

په ۱۳۶۸ کال هغه مهال د وردګو ښوونیز نظام لا مسلکي شو چې د ګل آغا احمدي وردګ او عبدالملک حمیدي په هڅو وردګو ته راوستل شوې کویټي موسسې لجنه الدعوه الاسلامیه په وردګو کې د زده کړې له بهیر او تعلیمي مؤسساتو سره د مرستې کولو هوډ څرګند کړ او د لومړي ځل لپاره یې د ۱۳۶۸ د جوزا په میاشت کې په جغتو

کې د ليسې په بڼه د ګوربت منځنی ښوونځی بيرته فعال کړه او په نوموړې ليسه باندې د ګوربت د امام ابي حنيفه (رح) د ليسې نوم کيښود. بايد وويل شي چې نوموړې موسسه په ۱۳۶۷ کال وردګو ته راوستل شوه چې د تعليمي هځو سره سره يې روغتيايي خدمتونه هم وړاندې کول او د دايمرداد ولسوالۍ په تنګي سيدان کې يې د وخت له غوښتنو سره سم يو مجهز روغتون هم جوړ کړ.

لجنه الدعوه الاسلاميه بيا وروسته خپل تعليمي او روغتيايي خدمتونه په وردګو کې نور هم زيات کړل او په جغتو سربيره يې په چک، سيدآباد، دايميرداد او ميدان ښار کې هم خپلو تعليمي او روغتيايي فعاليتونو ته دوام ورکړ چې ګڼې ليسې، ښوونځي او روغتيايي مرکزونه يې تر خپل کاري پوښښ لاندې راوستل او هغه مهال يې له دې ولس سره نه هيريدونکې مرستې وکړې چې سخته اړتيا يې ورته درلوده.

د کورنۍ جګړې پر مهال د وردګو د تعليمي بهير په رغولو کې د ګل آغا احمدي وردګ او عبدالملک حميدي تر څنګ دغو ښاغليو هم خپله ونډه اخيستې، فعاليت يې کړی او د د دې ولس د بچيانو په روزلو کې يې تر خپله وسه ملي او ديني وجيبه سر ته رسولې ده.

مولوي احمدجان، استاد چارګل نثار، انجنير محمد طاوس ساجد، ارواښاد مدير محمد حسن، ارواښاد استاد آقامير خان، ارواښاد ضابط حنيف، مدير متين وردګ، قاضی محمد امين وردګ، دوکتور بهاوالدين بها، مولوي شيرين، مولوي جمال، الحاج مدير شريف، سيديعقوب، څارنوال نقيب الله (جغتو)، ډاکتر ښادي خان، ډاکتر فاروق وردګ، حاجي سربلند، ميرام جان، ګل حميد، حاجي سربلند، دوکتور عبدالولي وردګ، جمال رحمن، دوکتور زرجان بها، ارواښاد استاد اسد بها، بصير احمد شيرزی، محمد عظيم ستومان، رحيم الله صراح، مدير سليمان شاه، استاد داود جان غيرت، انجنير محمدآصف، عبدالباقي کبيري، سرمعلم سيدخان، استاد فاروق، احسان الله، عبدالرحمن (شيخ آباد)، ګل جان صابر، ويس وردګ، معراج، عارف وردګ، يحيی وردګ او نورو هغه

شخصیتونو نومونه چې تر دې دمه زما تر ګوتو شوي نه دي او په دې برخه کې د پام وړ خدمتونه ترسره کړي دي، د یادولو وړ دي.

د وردګو ولایت کیدای شي د ګوتو په شمار ولایتونو له ډلې څخه وي، چې آن د جنګ جګړو پرمهال هم لیک لوست او زده کړه تر ډیره بریده په منظمه توګه روانه وه. که څه هم په ډیرو ځایونو کې ښوونځي له زده کوونکو څخه لرې دي خو بیا هم د دغه ولایت خواریکښو زدکوونکو په ساعتونو لاره وهي ترڅو ځان ښوونځۍ او یا لیسې ته و رسوي. لیسې په ټول ولایت کې د ګوتو په شمار وي خو د جهاد په وروستیو کلونو او د لجنه الدعوه الاسلامیه کویتي موسسې د ښوونیزو مرستو له برکته په دې ولایت کې د لیسو شمیره زیاته شوه چې په هیواد کې د مؤقتي اداري له رامنځ ته کیدو سره سم نومورې لیسې په حکومت کې رسمي بڼه خپله کړه او شمیر یې زیات شو. اوس مهال د دغه ولایت په معارف کې بنسټیز بدلونونه رامینځ ته شوي او د ملي پیوستون د پروګرام له لارې هم د دغه ولایت په ډیر شمیر سیمو کې لومړني، منځني ښوونځي او لیسې د دولت او خلکو په مرسته جوړې شوې دي.

په دغه ولایت کې د ښوونځیو او زده کوونکو کچه د وردګو ولایت د مطبوعاتي دفتر د ۱۳/۱۱/۱۳۸۶ نیټې راپور له مخې په لاندې ډول ښودل شوی ده:

د وردګو او میدان ولایت د ولایت په کچه ۲۶۷ د زده کړې موسسې په لاندې ډول موجودې دي:

- لیسې ۵۲ ، له دې ډلې څخه ۲ یې ښځینه لیسې دي.
- منځني ښوونځي ۶۹ ، له دې ډلې څخه یې ۶ ښځینه دي.
- لومړني ښوونځي ۱۴۰ ، له دې ډلې څخه ۳۳ یې ښځینه دي.

د نومورو ښوونځیو د زده کوونکو شمېر ۱۲۷۰۰۰ یو سل او ووه ویشت زره تنه دي، چې له دې ډلې څخه یې ۲۳۰۰۰ ښځینه زده کوونکې په زده کړو بوختې دي.

همدا راز په نوموړي ولایت کې د ښوونکو شمیر ۳۰۸۳ تنو ته رسیږي، چې ۱۳۷ تنه یې ښځینه ښوونکې دي،(۶۰).

د معارف مجلې د ۱۳۸۶ کال په وروستۍ ګڼه کې چې د هیواد په ټولو ولایتونو کې د دغه وزارت فعالیتونو، رپوټونو او ګزارشونو ته ځانګړې شوې ده د وردګو ولایت شمیرې په لږ څه توپیر په لاندې ډول ښودل شوې دي:

د وردګو ولایت په اړوندو سیمو او ولسوالیو کې په ټولیزه توګه ۱۱۵۷۹۹ تنه زده کوونکي په ښوونځیو کې په زده کړو بوخت دي، چې ۸۹۶۹۰ هلکان او ۶۱۰۹ تنه یې نجونې دي. له دغه شمیر څخه ۱۱۳۴۱۴ په عمومي تعلیماتو، ۱۶۳ تنه د ښوونکو په روزنیز مرکز او ۲۲۲۲ تنه یې په دیني مدرسو کې زده کړې کوي چې د لوست چارې یې د ۳۰۲۴ نارینه او ۲۲۲ تنو ښځینه ښوونکو له خوا په ۲۷۷ ښوونځیو کې پرمخ وړل کیږي. دغه راز د دې ښوونځیو په شمیر کې ۹ دیني مدرسې، یو د ښوونکو روزنیز مرکز، ۱۴۸ لومړنۍ ښوونځۍ، ۷۰ منځنۍ ښوونځۍ او ۴۹ لیسې شاملې دي (۶۱).

ځوانان یې ډیر با استعداده، ذکي او له زدکړې سره ډیره زیاته مینه لري. د کانکور د هر کال په آزموینه کې یې ډیر ځوانان په ډیرو ښو او لوړو نومرو سره د هیواد پوهنتونونو ته بریالي کیږي.

په وردګو کې د لوړو زده کړو مؤسسات او پوهنتون تر دې مهاله نه دی جوړ شوی چې د دې ولایت د فرد فرد غوښتنه ده. همدارنګه په سیدآباد کې چې د ژورنالیزم کوم انستیتیوت جوړ شوی وو هم د نامعلومو وجوهاتو له کبله له فعالیت څخه لویدلی دی.

د دې ولایت محصلین د هیواد په پلازمینه کابل او د ځینو نورو ولایتونو په پوهنتونونو کې په زده کړو بوخت دي. په کابل پوهنتون، لوړو او مسلکي زده کړو په نورو مؤسساتو کې د وردګو د محصلینو شمیر ۴۰۰۰ محصلین اټکل شوی دی. د کندهار پوهنتون په سلو کې نږدې ٪۸۰ وردګ محصلین جوړوي (نوموړی شمیر د کندهار د پوهنتون د رئیس د خبرو په حواله ورکړل شوی دی«استاد احمدی»). د هرات په پوهنتون کې د

شمیر له مخې دویمه لویه شمیره د وردګو د محصلینو ده. همدارنګه بل لوی شمیر وردګ محصلین د ننګرهار په پوهنتون کې په لوړو زده کړو بوخت دي. د بلخ او بامیان په پوهنتون کې هم د پام وړ وردګ محصلین خپلې زده کړې کوي چې زموږ د ټولنې ویاړ دي.

روغتیایي آسانتیاوې

د ولایت په کچه څلور روغتونونه، یو د معتادینو روغتون، ۹ د سي ایچ سي کلینیکونــــه، ۲۵ د بي ایچ سي کلینیکونه او ۱۰ روغتیایي سب سنترونه شته دي.
د روغتیایي خدمتونو چارې په ټول ولایت کې په نورمال ډول روانې دي.
د روغتیایي خدماتو په برخه کې د دغه ولایت وګړي تر ډیره بریده له روغتیایي ستونزو سره لاس او ګریوان دي او د ډاکترانو او روغتیایي کارکوونکو کموالی احساس کیږي. سپین کلینیک یې مشهور روغتون دی، خو ډیر شمیر وګړي یې د درملنې له پاره کابل او یا غزني ولایتونو ته ځي. د عامې روغتیا وزارت د روغتیایي قوانیونو او بررسی د ریاست د ۱۳۸۱ کال د عقرب د میاشتې د راپور له مخې د وردګو په ولایت کې ۷۹ شخصي درملتونونه شته دي. (۶۲). د ۱۳۸۵ کال د مرکزی احصایي د کالنامې له مخې په ۱۳۸۴ کال کې په ټولیزه توګه د دغه ولایت د شخصی درملتونونو شمیر ۸۷ ښودل شوی دی.
د روغتیایي مرکزونو او پرسونل کچه یې د دغه ولایت د ۱۳۸۴ کال د کاري راپور له مخې په لاندې ډول ښودل شوی ده:

۶۵ تنه ډاکتران

۶ تنه معالجې ښځینه ډاکترې

۷۸ تنه نارینه نرسان

۲۷ تنه قابلې

۱۲ تنه فارمسستان

۶ تنه د اکسری تکنیشنان

۱۹ تنه د لابراتوار تکنیشن

۶۶ تنه نارینه واکسیناتوران،(۶۳).

باید وویل شي چې د وردګو او میدان د تیر کال ګزارش څرګنده کړې ده چې د همدې ولایت د جغتو ولسوالي د روغتیایي خدماتو درجه صفر ده یانې دا چې دا څو کاله هلته د دولت یا موسساتو د روغتیایي خدماتو د وړاندې کولو لړۍ ډیره سسته ده پداسې حال کې چې د همدې ولایت د بهسودو او نورو ولسوالیو کې دغه شمیره ښه غوښنه ده. (د وردګو او میدان د ولایت پنځه کلن پلان وګورئ).

د جهاد او کورنیو جګړو پر مهال یو شمیر وردګ شخصیتونو نوموړي ولایت ته د روغتیایي خدماتو په لړ کې نه هیریدونکي خدمتونه سر ته رسولي دي چې د ځینو نومونه یې په لاندې ډول دي:

ډاکټر محمد سرور (جغتو)، ډاکټره روښانکه، ډاکټر فاروق وردګ، ډاکټر محمد سرور (سیدآباد) ډاکټر شاولي، قاضي امین وردګ، ډاکټر سعادت، ډاکټر ښادي خان، کارله (د جرمني تبعه)، د لجنه الدعوه عربي خیریه موسسې روغتیایي ډله، د فرانسې روغتیایي ډلې او داسې نور د یادولو وړ دي.

فرهنګي حالت

د وردګو میړني خلک د لوړ او اصیل افغاني فرهنګ درلودونکي دي. دلته د فرهنګي حالت تر سرلیک لاندې په دغه ولایت کې د رسنیو، خپرونو، ټولنو او مهمو دودونو بیانولو ته څو شیبې تم کیږو.

د وردګو ولایت خپروني:

په شپیتمه لسیزه کې د چک په ولسوالی کې د مجاهدینو له خوا یوه خپرونه د ګیستیتنر د ماشین په وسیله د پیام مجاهد په نامه او بیا د اوویایمی لسیزی په پیل کې دحضرت عمر فاروق لیسې له خوا د عروة الوثقی په نامه میاشتینۍ خپرونه د ګستیتنر په ماشین خپریده او په شپیتمه لسیزه کې یوه خپرونه د قاضی محمد امین وردګ له خوا هم خپریده .(۶۴).

د وردګو په ولایت کې اوس مهال لاندې آزادې نشریې خپریږي چې عبارت دي له:

جغتو: جغتو یوه مهالنۍ خپرونه ده چې د جغتو د مدني او کلتوري بهیر او د وردګو د کلتوری یون پر مټ خپریږي. په ۱۳۸۴ کال کې یې په خپرونو پیل کړی دی او هره ګنه یې دولس مخونه لري. په لومړیو کې یې تیراژ ۱۰۰۰ ګڼې وو، خو اوس مهال یې تیراژ لوړ شوی دی او تر دې دمه پورې یې لس ګڼې خپرې شوې دي.

ګودر: په چک ولسوالۍ کې د پښتني خویندو د ټولنې له خوا خپریږي. د آغلې برښنا وردګ له خوا په ۱۳۸۲ کال په غبرګولي کې یې بنسټ ایښودل شوی دی. د هرې ګڼې د پاڼو شمیر یې ۹۲-۶۴ دی.

دریځ: دا جریده د وردګو او میدان په ولایت کې د دریځ ټولنې له خوا په میاشت کې یوځل خپریږي، چې هره ګڼه یې ۱۲ مخونه لري او تیراژ یې ۱۰۰۰ ګڼې دی.

شپیلۍ: په وردګو کې د میدیوتیک د فرهنګي او علمي مرکز له خوا خپریږي، تیراژ یې ۱۰۰۰ ګڼې او په ۱۲ مخونو کې خپریږي. لومړۍ ګڼه یې د ۲۰۰۴ کال په مارچ کې له چاپه راووته باید وویل شي چې میدیوتیک اوس مهال خپل مرکز په وردګو کې تړلی دی.

وردګ: دا جریده د یو شمیر فرهنګیانو او وردګ ځوانانو پر مټ خپریده چې شپږ ګڼې یې خپرې شوې دي خو دم ګړۍ نه چاپیږي.

ملی هدف اونیزه: د دې اونیزې د امتیازڅښتن د وردګو ولایت د اطلاعات او کلتور ریاست دی. اوونیزه خپرونه ده، لومړۍ ګڼه یې د ۱۳۸۳ کال په چنګاښ کې خپره شوې ده. هره ګڼه یې ۴ مخونه لري چې هر ځل تیراژ یې ۲۰۰۰ ګڼې ښودل شوی دی. د

ملي هدف اونیزې دوه فوق العاده ګڼې هم د مجلې په بڼه خپرې شوې دي چې هره ګڼه یې 94 مخونه لري او درې ځله یې فوق العاده ګڼې د اخبار په بڼه هم خپرې شوې دي.

ځلانده راتلونکې: دغه خپرونه درې ځله په کتابي بڼه چاپ شوې ده چې د وردګ ولایت په اړه د شویو کارونو، لاسته راوړنو او ستونزو رپوټونه یې خپاره کړي دي. نوموړې خپرونه ۱۰۳مخونه لري د هر ځل خپرویدو کتاب شمیر یې ۳۰۰۰ ښودل شوی دی.

روغتیا: دا مجله د دې ولایت د روغتیا د ریاست له لوري خپرېږي، چې د نوموړي ریاست اړوند رپوټونه او لاسته راوړنوته انعکاس ورکوي او په مهالني ډول خپریږي.

آذان جریده: دغه جریده د یوې آزادې جریدې تر نامه لاندې خپرونې کوي چې په دې ولایت کې د مهالنی بڼه خپرېږي خو د تمویل او لارښوونې سرچینه یې د ټولنیز اصلاح د جمعیت دی.

د میدان ځوانان: دا مجله چې د میدان ځوانانو د ټولنېزې، ادبي اوکلتوري ټولنې له خوا خپرېږي، په میاشت کې یوځل خپریدله. ډیر شمیر موضوعات یې په ځوانانو پورې اړه لري او همداشان د ورځې موضوعاتوته هم انعکاس ورکوي چې سیمه ایزې ستونزې یې ګڼلی شو، خو دم ګړی یې خپرونې بندې شوې دي یوازې د ګوتو په شمیر ګڼې یې خپرې شوې دي.

عهد مجله: دا مجله په دې ولایت کې د عهد کلتوري ټولنې له خوا خپرېږي چې د ورځې مسائل خپروی خو ډیرې سیمه ییزې ستونزې بیانوي، د خپرونو لړی یې دوام لري.

وړانګه مجله: دا مجله په دې ولایت کې د لمر ټولنې له خواخپرېږي او تر دې مهاله یې یوازې یوه یا دوې ګڼې خپرې شوې دي دا چې دوی به په راتلونکي کې خپلو خپرونو ته دوام ورکوي که نه معلومه نه ده.

پرمختګ: د ولایت د مقام د دفتر څخه خپریدل پیل کړل او د دې کال په سر کې د اونیزې په شکل څو ګڼې چاپ شوی چې دم ګړۍ یې خپرونې بندې شوې دي.
همداشان ځینې نورې خپرونې لکه منه مجله، خورشیدجریده، سنګلاخ جریده، مهرجریده او سپورت جریدې هم شته چې خپرونې یې دم ګړۍ بندې شوې دي.(۶۵).
یو محدود شمیر کتابونه لکه منې ګل، رنګینه تابلو، آتمه منې ګل د ولایت د مقام پیغامونه، ملي هدف ځانګړې ګڼه دوه ځلې، ځلانده راتلونکې ځانګړې ګڼه دوه ځلې.
د وردګو او میدان د ولایت ملي رادیو تلویزیون هم تازه په خپلو خپرونو پیل کړی دی.

د وردګو او میدان ښار کلتوري ټولنې

په هیواد کې د مؤقتی اداري له رامنځ ته کیدو سره جوخت د وردګو او میدان په ولایت کې ګڼو فرهنګي، مدني او کلتوري ټولنو سرونه را پورته کړل او تر خپله وسه یې په دې لاره کې هلې ځلې وکړې چې نومونه یې په لاندې ډول دي:

۱. غازي محمد جان خان ټولنه
۲. د جغتو مدني او کلتوري بهیر
۳. د میدان د ځوانانو ټولنه
۴. د خواخوږۍ ادبي او کلتوري ټولنه
۵. د ګوربت ادبي ټولنه
۶. د وردګو د ځوانانو ټولنه
۷. د وردګو او میدان د محصلینو شبکه (اوس مهال یې نوم د وردګو د محصلینو ټولنه دی)

۸. د وردګو او میدان مدني ټولنه
۹. عهد کلتوري ټولنه
۱۰. ځلاند کلتوري مرکز
۱۱. چک ادبي بهیر
۱۲. یووالي غږ ټولنه
۱۳. میدان ملي خپرندویه ټولنه
۱۴. شاه قباد ولي فرهنګي ټولنه
۱۵. دریځ ادبي او کلتوري ټولنه
۱۶. استقلال فرهنګي مرکز
۱۷. د نرخ د ځوانان ټولنه
۱۸. آیینه فرهنګي ټولنه
۱۹. سلمان فارس ادبي ټولنه
۲۰. لمر کلتوري او فرهنګي ټولنه
۲۱. د پښتني خویندو د ودې ټولنه(۶۶).
۲۲. د وردګو کلتوري یون

د منې ګل مشاعره:

د منې ګل مشاعره چې د لومړي ځل لپاره یې په ۱۳۷۸ هجري لمریز کې د وردګو او میدان د ولایت د چک په ولسوالۍ کې د مصطفی حماس او د یو شمیر نورو هیوادپالو ځوانانو په نوښت د بنسټ ډبره ایښودل شوې ده. هر کال د دې ولایت په مختلفو سیمو کې جوړیږي. د منې ګل مشاعره چې نوم یې د منو د ښونو او د سیمې د ښکلا سره نه بیلیدونکی تړاو لري، د دې ولایت د سمسورې سیمې او ښکلاوو څرګندوي کوي.

شاعران، اديبان، ليکوالان او پوهان بيا د قلم په ژبه د دې ښايستونو بڼ ته نوی رنګ ورکوي. د منې ګل مشاعره د وخت په تيريدو سره ورو ورو د ولسوالۍ له سطحې څخه د ولايت او د ولايت له سطحې څخه د هيواد او سيمې کچې ته خپل حضور لوړ کړ. چې د هيواد له ګوټ ګوټ څخه هر کال مشاعرې ته د زرګونو ليکوالانو، شاعرانو، اديبانو، پوهانو، حکومتي چارواکو، محصيلينو، زده کوونکو، قومي مشرانو، بزګرانو او عامو وګړو ګډون د دې ادعا د ثبوت د پخلي تر ټولو ښه نښه ده. د منې ګل مشاعرې اوس مهال يوه روښانه بين الافغاني بڼه خپله کړې ده چې د دغه ستر کلتوري بري له کبله د منې ګل ټولو لارويانو، د وردګو او ميدان د ولايت اوسيدونکو ته د وياړ ځای دی.

د وردګو ځینې مشهور دودونه

د اختر لپاره تیاری:

جوته خبره ده چې له کوچنی اختر څخه د مخه د روژې مبارکه میاشت وي، نو ځکه روژه کوچنی اختر ته ځانګړې بڼه وربښي او خلک د یوې پوره میاشتی مبارکی روژې له نیولو څخه وروسته د مسلمانانو د دغه ستر جشن د لمانځلو په لور ورځي.

د روژې د مبارکې میاشتې په اوږدو کې هره کورنۍ خپلو اولادونو او ځان ته د خپل توان تر بریده نوې جامې برابروی او کوښښ کوي څو په لومړی سر کې خپلو ماشومانو ته جامې برابری کړي. کله چې اختر ته یوه یا دوه اوونۍ پاتې شي نو میندې خپل کورونه سمبالوی او کوښښ کوي خپل کورونه د دې ویاړلي جشن د نمانځلو لپاره پاک کړي.

په ډیرو ځایونو کې میندې د خپلو کورونو د پاکولو په موخه د کور خونې د دوی په اصطلاح په سپینه خاوره او د رخت په یوه ټوټه چې څرې ورته وایي موښي یانې یو ډیر نری او باریک ګل ورکوي. البته په دې ډول چې له سپینې خاورې څخه د اوبو ګیلاو جوړ کړي او بیا له رخت څخه د یاد شوي څرې یا ټوټې په مرسته د خونو دیوالونه په هغې باندې ګلوي.

د اختر په شپه د کورنیو ښځینه او ماشومان خپل لاسونه په نکریزو سره کوي او کله چې سهار شي، نو ماشومان خپل لاسونه یو بل ته وربښیي چې ګواکې د چا ښه سره شوي دي.

ځینې کورنۍ په خپلو کورونو کې اوړه لمدوي او کورنۍ کلچې یا بوسراغې پخوي، غنم نینې کوي چې نینې ورته وایي او بیا له هغې سره د زردالو یا بادام مندتې او خستې هم ګډوي او د اختر په ورځ هغه ماشومانو ته چې کور په کور د اختر مبارکی له پاره ګرځي ور ویشي. د دې تر څنګ هګۍ ایشوی، په وردګو کې د اختر په ورځ د چارمغزو ویشل او ګټل هم رواج دي چې په همدې ورځ یې له نینو ځینې کورنۍ ماشومانو ته ور ویشي.

ځینې نورې کورنۍ بیا له ښار څخه د معمول په څیر د اختر سودا اخلي او بیا د اختر په ورځ ورځینې ګټه اخلي.

هغه کورنۍ چې کوژدنې یې کړې وي، د خپلې راتلونکې ناوې له پاره د پوښ تر نامه لاندې دوه یا درې جوړه جامې، بوټونه، نکریزې، شامپو، صابون، ګیراګان او داسې نور څیزونه برابروي او د روژې په اوه وویشتم او یا له هغه څخه د مخه یې د خپلې کوژدنې کره وروړي. دا څیزونه د اختر د پوښ په نامه یادیږي.خو دغه پوښ ته د پیغلتوب پوښ هم وايي، کله چې پوښ راوړل شي د کلي ښځې او خپلوان یې ور باندې راټول شي، ویې ګوري چې څه شی یې راوړي دي، کله کله خو سندرې ورته وايي او دریاوې هم وهي. همدارنګه هغه چاته د ډیر قدر او عزت په موخه یوه جوړه جامه یا یو پټو یا یوه چپنه ورکوي چې دغه راز پوښ یې د کوژدنې کور ته راوړی وي. له پوښ سره پر نارینه وو سربیره یوه یا دوې ښځې هم ځي او د نجلۍ د کورنۍ له خوا نه دوی ته جامې، پړوني، او د سیمې د رواج له مخې داسې نور شیان ورکول کیږي. دغه راز ښځو ته ټنګور ویل کیږي او که چیرې د ناوې په کور شپه تیروي، نو هغوی یې د ډیر زیات عزت له مخې لاسونه هم په نکریزو ورسره کوي خو دغه رواج له یوې سیمې څخه تر بلې سیمې په لږ توپیر سره لیدل کیږي او په ټولو ځایونو کې په یو ډول نه دی.

د هغو کورنیو غړې چې په مسافرۍ کې ژوند تیروي او په پردیو ملکونو کې په کار او غریبۍ بوخت وي، کوښښ کوي څو د اختر پر مهال خپلو کورونو ته راستانه شي او اختر له خپلو کورنیو سره یو ځای تیر کړي. که چیرې مسافر کسان په دې بریالی نه شي چې اختر ته ځانونه را و رسوي، نو د خپل توان تر بریده خپلو کورنیو ته د اختر له پاره سوغاتونه رالیږي او په دې توګه د ژوند په هره برخه کې د اختر د راتلو له پاره تیارۍ په درز او شور روانې وي.

په وردګو کې د کورونو سمبالښت، ډیزاین او ښکلا:

په وردګو کې د کورونو د تزیین موضوع د دې ولس د هرې کورنۍ د سمبالښت او د استوګنې د چاپېریال په برابرولو پورې اړه لري چې بیلابیل اقتصادي، ټولنیز، کلتوري او داسې نور مسایل پکې شامل دي چې هر یو په دې برخه کې خپلې ځانګړې اغیزې لري. ځکه د کور تزیین او جوړول هم په یاد شوو مسایلو پورې نیغه اړیکه لري. له همدې کبله ویلی شو کومې سیمې چې ښار ته په نږدې واټن کې قرار لري د کلیوالو سیمو په پرتله یې ډیزایین او سمبال څه نا څه زیات وي او له کلیوالو سیمو سره ژور توپیر لري. د کلیوالو سیمو په ډیرو کورنیو کې دا دود دی چې د خونو د ننه او د باندې په یو ډول خاوره باندې موښي یا اخیړ کوي ځینې بیا له رنګ او یا هم ګچ څخه د کورونو د سپینولو په موخه کار اخلي. ځینې سیمې بیا داسې دي چې په خونو په چت یا دوررونو کې د هوا د بدلون او کوټې ته د رڼا د رالویدو په موخه وړې کړکۍ پریږدي چې دوربچې، دریڅې، آیینې او ښیښې هم ورته وایي که څه هم په دې وروستیو کلونو کې د نورو سیمو په څیر د معمولي کړکیو او ورونو ایښودل دود شوی دی خو له دې سره سره پخواني دود هم په ټولیزه توګه خپل موجودیت لا تراوسه له لاسه نه دی ورکړی. د کورونو په دروازو کې د همغه ځای د تکړه ترکاڼانو له خوا د ښکلو ګلانو او ژویو انځورونه کښل کیږي چې کورته ښکلی بڼه ورښي. یو شمیر دغه ډول دروازې چپراس نه لري، بلکې د لخکي ورونو یا دروازو په نامه یادیږي او تر ډیره بریده له همدې ډول دروازو څخه کار اخیستل کیږي.

د وردګو په کلیوالي سیمو کې د زیاتره کورونو پر دیوالونو باندې هغه پردې ځوړندیږي چې د ښځو له خوا د ګوتو په وسیله په زرى کښل، خامک او تارشمار کوک باندې جوړې شوې وي چې په یوه ګوټه کې له دغه ډول پردو څخه یوه، دوه او یا هم د همغه کورنۍ تر ذوق او یا هم د کوټې تر دیوالونو پورې پردې ځوړندیږي.

همدارنګه په ډیرو سیمو کې د بالښتونو د پوښونو له پاره د یو ډول ځانګړو ټوټو د پاسه په ګوتو باندې ښکلې ګنډنې کیږي او دغه ډول بالښتونه بیا د ځانګړو میلمنو یا د میلمه خونې لپاره استعمالیږي. د دې ډول بالښت پوښونه له سپین رنګه ټوټو څخه جوړیږي چې ځینې خلک د پوښ د پاسه جالۍ هم ګنډي خو دا کار د هرې کورنۍ تر اقتصادي توان پورې اړه لري .

ځینې سیمې خو داسې هم شته دي چې د کوټې په دیوالونو باندې جای نمازونه را ځوړوندوي، چې دا جای نمازونه هم په ګوتو باندې جوړ شوې وي او د همغې سیمې د لاسي صنایعو له شهکارو څخه شمیرل کیږي. ځینې خلک کله چې په کوټ بند باندې کوم څیز ځوړندوي نو د هغوی د لا ښکلیتوب له پاره په لاس باندې جوړې شوی پردې ورباندې ځوړندوي.

که چیرې په خونه کې بکسونه ایښودل شوې وي، نو د هغې له پاره هم په ګوتو باندې جوړ شوي پوښونه جوړیږي، چې د سربکسۍ په نامه یادیږي او د بکسونو په سر باندې اچول کیږي چې په خامک او یا هم ګراف کوک باندې جوړ شوی وي.

په ډیرو ځایونو کې اوس هم په دیوالونو کې وړې تاخچې چې د کوچنیو الماریو حیثیت لري پریښودل کیږي او له هغې څخه د ځینې اشیاوو د ایښودلو په موخه کار اخیستل کیږي. په ځینې ځایونو کې د کوټې په پاسنۍ برخه کې د رېک په نامه یوه اوږده تخته ایښودل شوې وي او د هغې پر سرباندې خپل لوښي او نور سامانونه ږدي. همدارنګه د قرآن عظیم الشان لپاره بیا ځانګړې رېکونه تر ټولو په ښه اطاق کې نصب کیږي.

د کوټې په مینځ کې د اچولو له پاره اوس هم ګیلمونه کارول کیږي او ځینې خلک د نرمو لمڅیو څخه هم د فرش په توګه کار اخلی چې دا لمڅی د پسه له وړیو څخه په بیلابیلو رنګونو او بڼو کې جوړیږی او زړه راښکونکی انځورونه په کې انځور شوي وي. ځینې خلک د خپلې خونې دیوالونه او چت د ښکلو ګلانو په انځورونو سره ښکلي کوي.

په هغو سیمو کې چې ښارونو ته نږدې پرتې وي د ژوند سطح د هغو سیمو په پرتله څه ناڅه لوړه بریښي او خلک د خپلو کورنو د تزیین له پاره تر ډیره بریده له هغه څه څخه کار اخلي چې په ښارونو کې کارول کیږي. دغه طبقه وګړي ښاری ژوندانه ته ورته او یا هم کټ مټ د هغه په څیر خپل کورنه سمبالوي او په ښکلو ډیزاینونو سره خپلو کورنو او استوګنځایونو ته ښکلا وربښي. خو په ټولییزه توګه د کور د سینګار او سمبالولو په برخه کې خلک د خپلو شته امکاناتو څخه کار اخلی او د هغې په مرسته خپلو کورنو ته ښکلا ور بخښي.

ریباري، کوژده او د ستنې راوړلو مراسم:

په وردګو کې د ریباری یا ځوان هلک ته د ځوانې نجلۍ د نکاح کولو دود په دې ډول دی کله چې کوم کس وغواړي له بل چاسره دوستي وکړی، خپل ورور، زوی خپلوان یا دوست ته کومه نجلۍ په نکاح کړی، نو د خپلې خوښې کورنۍ له موندلو څخه وروسته یو ځل یا دوه ځله هغې کورنۍ ته ښځې ورلیږي او نجلۍ له نږدې څخه ګوري د دې خبرې مانا دا ده چې په دې هکله لومړۍ اړیکې د ښځو له خوا ټینګیږي. بیا نارینه یو ځل، دوه ځله او یا څو ځلې هغه کورنۍ ته ورځي څو د نجلۍ مور او پلار راضي کاندي. کله چې د نجلۍ کورنۍ راضي شي نو بیا د دعا، مالګې، نخښې یا ګل د را وړلو په موخه ورځ سره ټاکل کیږي.

کله چې په دې هکله د دعا کولو لپاره ورځ تعین شوه بیا نو یو، دوه یا ډیر کسان د هلک په استازیتوب د هغه له کورنۍ څخه د نجلۍ کره ورځي او د نجلۍ کورنۍ هغه اندازه پیسې او خرڅ چې غواړي ورته معلوموي. کله چې په ټولو مسایلو سره سلا شي، نو دعا ورسره کوي او د نجلۍ کورنۍ یو یو دستمال او څه خواږه د نښې په دود ورکوي. بیا د غټې نښې یا ستنې او یا دستمال چې شریني خوري هم ورته ویل کیږي ورځ ورسره معلومه او په همغه ورځ د هلک د کورنۍ له خوا ټول خپلوان، دوستان او ګڼ شمیر کسان د نجلۍ کورنۍ ته ورځې. د ټاکل شوو پیسو څخه یوه اندازه پیسې هم د نجلۍ کورنۍ ته ورکول کیږي. د دې مراسمو په ترڅ کې د هلک کورنۍ ته د نجلۍ د کورنۍ له خوا ستن ورکول کیږي چې د هلک د ورور او یا بل داسې نوي ځوان په سر کې یې ټینګوي چې ګلالۍ او دنګه قواره ولري. ستن یو داسې درې کنجه جوړښت دی چې په ګڼو مریو، بوربور، غجریو او ځوندیو پوښل شوې وي او په یوه لوی وریښمین یا سونډې دستمال باندې د کلپې ستنې په زریعه ټنګه کړې وي. همدارنګه په دې درې کونجه جوړښت کې ګڼې هنداره یا آینې هم په داسې ډول ځای په ځای شوې وي چې شاوخوا ته یې د مریو او هونو ګڼ ګلان شوي وي. د هلک کورنۍ ته د ستنې له راوړلو څخه

وروسته د هلک کورنۍ د نجلۍ کورنۍ ته میلمستیا کوي چې پښه خلاصی ورته وایي په پښه خلاصي کې ټولو هغو نارینه او ښځینه ګډونوالو ته مروجې جامې کوي چې په دې ډول میلمستیا کې یې ګډون کړی وي. بیا د نجلۍ کورنۍ د هلک کورنۍ ته میلمستیا کوي او خپلې راتلونکې ناوې ته پوښ اخلي چې معمولا په هغې کې د ناوې له پاره درې جوړه کالي موجود وي او کله چې ستنې ته د هلک له خوا خلک ورځي نو پوښ هم ورسره وړي یا دا چې لومړی پوښ د ستنې څخه دوې یا درې ورځې د مخه د نجلۍ کور ته وړل کیږي. باید وویل شي چې په پوښ کې د نجلۍ د کورنۍ تقریبا ټولو غړو ته هم کالي او ډالۍ ایښودل کیږي. دواړه د هلک او نجلۍ کورنۍ خپلو راغلو میلمنو ته ډالۍ ورکوی چې معمولاً کمیسونه، پټوګان، لنګۍ او نور څه پکې شامل وي. د دې خبرې یادونه هم ضروري ده چې یاد شوي ټول مراسم په وردګو کې د دریا وهلو، ډول، اتڼ او خوږو سندرو سره ملګري وي چې هره سندره بیا خپل خپل مقام لري چې باید په مناسب ځای کې ولوستل شي. د جهاد له دور څخه د مخه په وردګو کې د واده د دعا، ستنې راوړلو او واده کې په ټوپکو باندې د نخښې ویشتل هم رواج وو چې د جهاد په دور کې یې په نخښې سربیره بیله بڼه غوره کړه هغه دا چې د اتومات وسلو او کلاشینکوفونو یا درنو وسلو ضربې به هم د ودونو پر مهال کیدلې. خو اوس مهال خلک وضعې ته ګوري که چیرې نورماله وي او امنیتي ستونزې و نه لري نو کیدای شي په ورته حالاتو کې هم د خوښۍ ډزې وکړي او ځوانان نخښه وولي.

د نکریزو شپه او واده:

له واده څخه تر مخه لومړی ټول هغه څیزونه چې د نجلۍ کورنۍ مخکې له مخکې له خپلو خپلوانو سره معلوم کړي وي د هلک د کورنۍ له خوا برابریږي او وروسته بیا د هلک د کورنۍ له طرفه یو دوه تنه مشران د جوړښت په موخه د نجلۍ کورته ورځي او جوړښت ورسره کوي. جوړښت په دې ډول وي چې دوه درې تنه مشران د نجلۍ له کورنۍ څخه غواړي څو په ټولو هغه څیزونو کې چې مخکې د کوژدنې څخه یې معلوم کړي دي یو څه ناڅه ورته کم کړي او د پاتې څیزونو په هکله دواړه لوري یو جوړ جاړی ته سره ورسیږي، د نجلۍ کورنۍ د خپل وس په اندازه له ټاکل شوو څیزونو څخه څه ناڅه کموي او یا یې هم نه کموي. د جوړجاړي او د واده د لګښتونو په سر یوې موافقې ته رسیدل هم داسې دي، چې ځینې کورنۍ نغدې پیسې اخلي او ځینې بیا هغه ټول ټاکل شوي څیزونه په خپل طبیعي شکل غواړي چې مخکې له مخکې د دواړو لوریو تر منځ پرې موافقه شوې وي. د نجلۍ کورنۍ د خپل وس تر اندازې پورې خپلې لورته د کور وسایل اخلي چې کور یې بولي او د هلک کورنۍ هم خپل ضروري ګامونه اخلي او ور تدابیر نیسي. په داسې توګه چې خپلې کورنۍ غړو ته (البته اوس مهال) نوې جامې اخلي او په کور کې د واده تود هرکلی روان وي. له واده څخه یوه یا دوه ورځې تر مخه د واده پوښ یعنې هغه کالي، ګاڼې او نور څه چې د ناوې له پاره په پام کې نیول شوي وي او د وروستي ځل لپاره یې د هغې نجلۍ کره ور وړي چې کوژدنه یې شوې خو لا هم واده شوې نه ده. البته د دې پوښ اندازه د مخکنیو پوښونو په انډول لږ څه زیاته وي. د نجلۍ کورنۍ د ناوې د پوښ راوړونکو نارینه وو ته لنګۍ، چپنې یا پټوګان او ښځو ته چې ټنګورې یې بولي پړوني، کالي او یا داسې نور مروج څیزونه ورکوي. په ځینو ځایونو کې له پوښ سره ستره ورا هم ځي البته که د ناوې کور لرې وي او ټوله ورا بیا د ناوې په کلي کې شپه کوي. د نجلۍ کورنۍ د ناوې د پوښ له پاره د کلي ښځې راټولوي او د واده پوښ ورته ښکاره کوي او راغلو ښځو ته میوه هم ورکول کیږي. د نجلۍ د کورنۍ

نژدې خپلوان خپلې تحفې چې اچونه ورته ویل کیږي او معمولا ظرفونه یا دسمالونه وي راوړې ډالۍ او د ناوې په پوښ کې ږدي. د معمول په توګه د واده شپه یعنې هغه شپه چې سبا ته یې واده وي د نکریزو د شپې په نامه یادیږی د نکریزو دود یا لاس سره کول د خورا ډیرې پخوانۍ زمانې راهسې په وردګو او نورو پښتني ټولنو کې دود دي. رواج داسې دی چې د کلي مخورې او مشرانې ښځې چې یو ټولګی پیغلې یې هم بدرګه کوي ډیرې نکریزي په یوه لوی لو ښي کې خیشتوی او له څنګه یې د خوږو سندرو زمزمې کوي بیا په نیمه شپه کې په همدې نیکریزو لومړی د هلک یا زوم یوه ګوته سره کوي هلک یوه قیمتي ډالۍ چې غالبا د طلا ګوتې وي د ناوې په موټې کې ږدي او بیا لږ نیکریزې اخلي او د ناوې په موټې کې یې ږدي چې دغه ډول مراسمو ته د موټې خلاصولولو مراسم ویل کیږي. داسې هم پیښیږي چې ناوې ځواکمنه وي او هلک یې د موټې په خلاصولو بریالی نه شي، خو بیا د هلک د خپلوانو او سپین سرو ښځو له خوا ناوې ته زارۍ کیږي چې خیر دی نور بې مه ځوروه او موټی خلاص کړه چې بیا نوموړي مراسم سرته رسیږي.

د نکریزو په شپه نژدې دوستان د نکریزو د ایښودلو له پاره له زوم سره یوځای راځي په لومړي سر کې د ټنګورو له خوا او دریاوې چمبې وهل کیږي سندرې ویل کیږي او څه ساعت وروسته د نجلۍ په لاسونو د شاګوم نکریزې ږدي. سهار ورا راځي چې زیات کسان له اړوندو کلیو څخه پکې ګډون کړی وي او د نجلۍ له لوري هم رابلل شوي میلمانه ټول د نجلۍ کور ته راځي. ناوې د ښځینه دود له مخې را ولاړوي او د خسر د کور په لوري یې د موټر په وسیله وړي البته پخوا به د آسونو او کجاوو په وسیله ناوی د خپل خاوند کره د پلار له کوره وړل کیده. د نجلۍ دوه درې خپلوانې ښځې او نارینه هم ځي چې ښځو ته خینښانې او ټنګورې ویل کیږي او نارینه د خینښانو په نوم باندې یادیږي. کله چې د هلک کور ته ورسیدل هلته یو چرګ حلالیږي یا یې تاج غوڅیږي او په هغې باندې د موټر ټایر او د ناوې بوټ د نیکمرغۍ په موخه او عقیده باندې سور

کیږي. کله چې ناوی کورته ننوځی، نو د وره په لخک یا چوکاټ باندې یوه کوکه یا وړوکی مخ د هغې له خوا ټک وهل کیږي، بیا تناره ته بیول کیږي او د هغه څنډې ښکلوي او مخکې لدې چې کورته یې د ننه کړي هغه نارینه خپلوان چې له ناوې سره راغلی د ناوې لپاره کور غواړي چې د خپلو خپښانو له مثبت ځواب سره مخامخ کیږي او بیا یې کورته بیایی. کله یې چې د ناوې بوټ پرې وباسي نو هغه له وریجو، غنمو او یا نورو غلو دانو څخه ډکوي چې پورتنی هر یو رواج خپله خپله فلسفه لري.

البته پخوا داسې رواج وو چې اوس مهال نشته چې د خسر کره یې په دوهمه یا دریمه شپه د کلي ملا او څو کسه نور راغونښتل کیدل او د شپې له ډوډۍ څخه وروسته شاهدان نجلۍ ته ورتلل او د معمول په شان د نکاح دود ترسره کیده خو اوس مهال د نکاح مراسم غالبا د نجلۍ په کور کې ترسره کیږی او هلک اجازه لري چې له همدې لومړۍ شپې څخه خپله میرمنه ووینې، خو په پخوانیو رواجونو کې به چې کله ناوې د هلک کورته راغله نو هلک به دوې یا درې شپې نور هم صبر کاوه څو رواج بشپړ او په دریمه شپه د نکاح مراسم ترسره شي.

په ځینو کلیو او کورنیو کې خو داسې رواج هم شته دی چې د شیریني خورۍ پر مهال د هلک کورنۍ د نجلۍ له کورنۍ څخه د مخکیني توافق په بنسټ ګل راوړي او هغه ته ناسته ویل کیږي چې د ګل راوړلو په ورځ هلک هم د نجلۍ کورته د شیریني خورۍ له میلمنو سره ځي او د ګل راوړلو د مراسمو په ترځ کې د قبول ایجاب په نامه باندې نجلۍ هلک ته نکاح کیږي او کله چې ملیمانه ولاړ شي نو بیا هلک اجازه لري چې د خسر کره پاتې شي او نجلۍ ووینې چې دغه مرحلې ته چغل بازۍ وایي.

د ناستې او ستنې توپیر په دې کې دی چې د ناستې د مراسمو ټول لګښتونه به د واده په څیر د هلک کورنۍ کوي او زیات میلمانه پکې راغونښتل کیږي چې تقریبا د یوه واده د مصارفو په څیر وي او نامزاد شوي هلک ته اجازه وي چې د خسر کره تګ او راتګ وکړي او د خپلې میرمنې سره د پلار په کور شپې تیرې کړي. خو د ستنې د مراسمو

لګښتونه بیا د نجلۍ پلار کوي او یوه عادي میلمیستا ګڼل کیږي چې نامزاد شوي هلک د دې مراسمو په ترڅ کې د واده تر مهاله د نجلۍ کورته اجازه نه وي.
باید وویل شي چې د وردګو په زیاتو کورنیو کې له واده څخه د مخه هلک ته اجازه نه ورکول کیږي چې د خسر کره تګ او راتګ وکړي البته عوامل یې زیات دي چې ځینو ته یې په لنډه توګه اشاره وشوه.

په وردګو کې د واده د دریمې ورځې دود:

وروسته له دې څخه چې په وردګو کې د واده مراسم په بشپړه توګه پای ته ورسیږي، نو تر دریمې ورځې پورې ناوې ته د یوه ډېر نازولي میلمه په توګه قدر ورکول کیږي او د کور د مشرانو او یا خاوند له خوا د کور او کاله په هکله د هیڅ ډول خبرې یادونه ورته نه کیږي.

په دریمه ورځ هغه مراسم تر سره کیږي چې په ځینو ځایونو کې د تخت جمعی یا په نورو نومونو باندې یادیږي. خو په وردګو کې دغه ورځ د دریمې په نامه یادیږي. په دې ورځ زوم د خپل خسر کورته ځي البته څه میوه او له معمول سره سم یو څه ناڅه چې د کورنۍ له خوا ورته برابر شوي وي، د خسر کورنۍ ته یې وروړي او د خپلې خسرګنۍ او نور نژدې دوستان د دریمې ورځې میلمستیا ته رابولي.

د ناوې کورنۍ او نژدې دوستان هغه کالي، جامې او نورڅه چې له ناوې څخه د پلار په کور کې پاتې شوي وي او یا هم دوستانو دغه ناوې ته څه ډالۍ او تحفې اخیستې وي له خپل ځانه سره یې د ناوې نوي کورته راوړي. د دریمې ورځې محفل ته د هلک د کورنۍ نږدې دوستان او خپلوان هم راغوښتل کیږي او د کلي پیغلې او ښځــې هم په دې محفل کې ګډون کوي.

لومړی په ځانګړو مراسمو د هلک مور یعنې د ناوې خواښې یا کومه بله مشره ښځه ناوې پخلنځي ته بیایی او د نوموړې لاس په زیړو غوړیو کې وهل کیږي وروسته نو ناوې په خپل لاس څه نا څه خواړه برابروي چې د دې ډول محفل له جوړیدو څخه موخه دا ده ترڅو ناوې د کور په سمبالولو او د کور د چارو په پرمخ بیولو باندې په رسمي توګه پیل وکړي.

پیغلې دریا وهي، ځانګړې سندرې وايي او سیل کوي څو د ډوډۍ وخت شي د ډوډۍ خوړولو پرمهال پیغلی او ښځې له ناوې سره یوځای ډوډۍ خوري او د ډوډۍ له خوړلو څخه وروسته د نجلۍ د کورنۍ مشر په دسترخوان کې یوه اندازه پیسې اچوي. کله چې د

نجلۍ د کورنۍ غړي او دوستان بیرته خپلو کورونو ته ستنیږي، نو د هلک د کورنۍ له خوا دوی ټولو ته د دوی له شان سره مناسبې ډالۍ ورکول کیږي او په ډیره درنه توګه رخصتیږي.

خو په عمومي توګه باید وویل شي چې په وردګو کې هغه دود د تخت جمعی یا دریمې په نامه یادیږي په هره سیمه کې خپل ځانګړي مراسم لري چې دځینو یې مخکې په لنډه توګه یادونه و شوه.

د وردګو د جامو او کالیو څرنګوالی:

د وردګو ولایت هم د نورو پښتنو قومونو او ټبرونو په څیر یو شمیر ځانګړې جامې او کالي لري چې په دودیزه توګه له هغه څخه کار اخلي.

د وردګو د نارینه وو لویان په عمومي ډول لونګۍ او پټکي په سر کوي چې لونګۍ او پټکی یو له بله سره ځینې توپیرونه لری او ښه لونګۍ د وریښمیني یا هم مشهدۍ په نومونو یادیږی او له نورو ډولونو څخه یې ځوانه طبقه خلک ډیرې خوښوي. په پټکیو کې هم د پاچ پټکی د نورو په پرتله زیات د خلکو د خوښې وړ دی. ځوانان او هلکان بیا خولۍ په سرکوي او په لوڅ سرګرځیدل په کلیوالو سیمو کې د چا نه خوښیږي، بلکي هغه څوک چې لوڅ سر ګرځي زیاتره اطرافي وګړي او دیني کړۍ ورته د کرکې په نظر ګوري، له همدې کبله څوک د دې جوګه نه وي چې د ښارونو په څیر دې د وردګو په کلیوالي ساحو کې لوڅ سر و ګرځي. ځینو هلکانو او ځوانانو ته یې میندې په کورونو کې د مریو او سونډو په وسیله په لاس باندې بیلابیل ډول خولۍ جوړوی او بیا یې هغوی په سر کوي. ځینې ځوانان بیا د خپلې خوښې خولۍ په بازارونو کې پیدا کوي او په خپلو سرونو یې ږدي چې اوس مهال له افغانستان څخه نیولې آن د هند، بنګلدیش او پاکستان خولۍ هم په ځوانه طبقه کې رواج موندلی دی. البته باید وویل شي چې د جامو په اړه هر وخت نوي نوي بدلونونه رامنځته کیږي او هیڅ وخت یو ځانګړي ډول جامو په دې ټولنه کې تر ډیره وخته دوام نه دی کړی، خو د وردګو په زیاتره کلیوالي سیمو کې څوک لا اوس هم په لوڅ سر باندې د ګرځیدو اجازه ځان ته نه ورکوي.

پخوا به د نورو پښتني ټولنو په څیر نارینه وو هم ګرد کالي او په چرمو باندې جوړ شوي واسکټونه اغوستل چې د کالیو لمنې به یې ګردې وې او ملاوې یې په یو ډول دستمالونو تړلې چې د نهه ګله دستمالونو په نامه یادیدل خو اوس مهال هغه دود خپل ځای د نوې زمانې سره سم نووو رواجونو ته پریښی دی.

د وردګو نارینه وګړي په خپلو سیمو کې په عمومي توګه پټو او یا څادر هم استعمالوي چې د دوه نیمو مترو په اندازه له پنځه متره رخت څخه جوړیږي او یا هم تیار جوړ شوي پټوګان د دې موخې لپاره له بازارونو څخه رانیسي.

کله کله میندې د خپلو کورنیو غړو ته داسې کالي هم جوړوي چې ګریوانونه، غاړې او یخنونه یې په خامک کوک باندې جوړ شوي او پیغلې یې په خپلو ګوتو ګنډي چې د یوه ګریوان د جوړولو لپاره میاشتې میاشتې خواري و باسي. په میندو کې په عمومي ډول همدغه افغاني جامې دود دي او په چرمو او یا زر تارو باندې جوړ شوي کالي د خلکو ډیر د خوښې وړ دي او په تن کوي یې. پخوا به یو ډول خولۍ چې ریخچینې یا عرقچین یې بللي، ښځو جوړولې او په سرونو باندې به یې له پوړنې څخه د لاندې ایښودې، خو اوس مهال دغه رواج په لرې پرتو کلیو کې ډیر کم کم پاتې دی.

همدا رنګه به ښځو یو ډول لستوڼخولې جوړولې یعنې د کالیو او جامو د لوستوڼو خولې به یې په مریو، زر تارو او داسې نورو زینتي شیزونو جوړولې چې یو ځانګړی ښرنګوالی به یې درلود او اوس هم په هغو کالیو کې استعمالیږي چې افغاني یې بولي او ښځې ورسره ځانګړې مینه لري.

د جامو بله ځانګړنه داده چې ښځینه یې یو ډول ډیر لوی پرتوګونه چې له پنځه یا شپږو مترو ټوکر څخه جوړیږی او د ګونځه وال یا ګونځې دار په نامه به یادیدل او پخوا زیات دود وو چې اوسمهال یې خپل پخوانی ماهیت له لاسه ورکړی او په ټیټه کچه اوس هم استعمالیږي. د دغه ډول پرتوګونو رنګ به هغو ښځو لپاره سپین وو چې واده شوې به وې او د واده کړیو ښځو د پرتړونو رنګ به سور یا شین او له کتان څخه به جوړیدل.

له دې سره سره په وردګو کې ښځې داسې ټکري یا پوړني په سر کوي چې سر تر پایه پکې پټه وي او کله چې پردي سړي مخ ته ورشي، نو خپل مخ هم په د هغه ټکري په وسیله پټوي چې په سر یې وي.

یوه اړینه خبره دا ده چې که څه هم د انساني ژوند پرمختګ او د انساني ټولنې فرهنګ دواړه یو له بل سره نه شلیدونکې اړیکې لري نو له همدې کبله کلتور او فرهنګ د ټولنې له وګړو څخه رامنځ ته کیږي، نو دودونه او عنعنات چې د فرهنګ یوه برخه ده د ټولنې په پرمختګ کې جوت رول لري. له همدې کبله شاید چې په ځینو ځایونو کې به د جامو ځرنګوالی څه ناڅه خپله څیره بدله کړې وي او ښارې لورته به راکاږل شوې وي خو په عمومي توګه د وردګو د خلکو جامه او لباس په بشپړه توګه یوه ملي او افغاني بڼه لري چې د زیاتې پاملرنې وړ ده.

په وردګو کې د میلمه پالنې دود:

نه یوازې د وردګو د ولایت بلکې زموږ د ګران هیواد افغانستان اوسیدونکي او بیا په ځانګړي ډول پښتانه د میلمه پالنې د دود په هکله د ټل لپاره په ملي او نړیواله کچه خپل ویاړلي ملي افتخارات لري. میلمه پالنه زموږ د ګران هیواد په هره برخه کې دود ده او څرګنده ده چې زموږ خلک په میلمه پالنه کې د ښه نوم او شهرت خاوندان دي.
د وردګو ولایت خلک په حقیقي توګه د نورو پښتنو ټبرونو په څیر په میلمه پالنه کې ډیر غښتلي او مخکښ رول لري او ټل یې په خپله سیمه او کور باندې د خپلو میلمنو عزت کړی دی. او دا خبره خو معموله ده هغه څوک چې ډیر میلمه پال وي او د نورو په پرتله د خپل میلمه ډیر قدر کوي، په کلي او کور کې له نورو څخه ډیر مشهور وي.
میلمانه په عمومي ډول په دوه ډوله دي یو هغه میلمانه دي چې څوک یې یې په خپله راغواړي او د نوموړي میلمه یا له هغه سره د نورو راغلو ملګرو میلمه پالنه کوي. بل هغه میلمانه دي چې د مساپر تر نامه لاندې په یوه کلي یا بانډه راپیښیږي، په سیمه کې څوک نه پیژني او نابلده وي.
که چیرې په وردګو کې نابلده مساپر کوم کلي ته راشي نو له معمول سره سم د کلي جومات ته رهنمایي کیږي. په همدې وخت کې د کلی سپین ږیري او یا هغه کسان چې جومات کې موجود وي نابلده مساپر او یا مساپرو ته سمدلاسه چای او که د ډوډۍ وخت وي نو ډوډۍ ورته راوړي حتی که چیرې یې په نوموړي کلي کې شپه راځي د شپې بستره هم ورته برابروي. چې دغه ډول یو معمول له نابلد مساپر سره د میلمه پالنې یو لوی مثال دی چې د دې سیمې وګړي یې د عمل په ډګر کې وړاندې کوي او په پرمختللې نړۍ کې د دې ډول یوې میلمه پالنې بیلګه نه تر سترګو کیږي.
لکه چې مخکې وویل شول کله چې شپه شي نو میلمه ته په پوره میلمه پالنه همدلته جومات ته د ویده کیدو لپاره بستره راوړي او سبا سهار بیا همدغه بهیر تکراریږي. کله کله داسې هم پیښیږي چې یو میلمه ته د کلي د څو تنو اوسیدونکو له خوا هرکلی ویل

کیږي او څو کسان له خپلو کورونو څخه میلمه ته ډوډوۍ او چای راوړي او کوربانه له میلمه سره یوځای په جومات کې ډوډۍ او چای خوري څو میلمه د یواځېتوب او خفګان احساس ونه کړي.
بل ډول میلمه پالنه داسې ده چې راغلي مساپر او میمله د کلي یو یا څو تنه خپلو کورونو ته د بیولو ست کوي نو هر څوک چې په خپل تینګار کې بریالی شو نو مساپر خپل کورته بیایي او د خپل توان په اندازه نوموړي ته چای او ډوډۍ په برابرولو سره تود هرکلی وایي.
د میلمه په هکله رواج داسې دی چې که هغه د خپل راتګ موخه و نه وایي چې ولې راغلی دی نو په عمومي ډول له میلمه څخه پوښتنه نه کیږي چې ګواکي د څه له پاره راغلی دی ځکه دا یو ډول عیب ګڼل کیږي بلکي تود هرکلی او خدمت یې کوي څو زړه ته یې څه ور و نه ګرځي.
په ځینو سیمو کې داسې دود هم دی چې که په کلی کې د جومات ملا د هر چا په وار وي نو مسافر کس هم د همغه کس میلمه کیږي.
لکه څنګه چې وایي (څه چې تیار دي هغه د یار دي) هر کس د خپل توان تربریده خپل میلمه ته خواړه برابروي او د میلمه هرکلی کوي. د میلمه پالنې څخه مقصد دا نه دی چې میلمه ته دې هرو مرو ډیر خوند ور خواړه تیار شي، بلکې له میلمه پالنې څخه موخه دا وي ترڅو خپله مینه او محبت له میلمه کس سره شریک کړي او هغه په کوربه کلي کې د بیګانه توب احساس ونه کړي. همدارنګه یو بل مشهور متل هم په پښتو کې شته دی چې وایي:(چې زړه تنګ نه وي کور نه تنګیږي) نو له میلمه سره تر بل هر څه د زړه اخلاص ډیر مهم وي چې د وردګو دمیلمه پالنې پر مهال یې بهترین مثالونه وړاندې کیږي.
د وردګو په سیمه کې داسې رواج هم شته دی که چیرې کوم څوک له لارې څخه تیریږي او په تصادفي توګه د چا دروازه وټکوي یا غږ وکړي چې ګواکي تیریدونکی کس میلمه یا مساپر دی نو په دې صورت کې نوموړی د کور د نارینه وو له خوا میلمستون ته

بیول کیږي د میلمه پالنې په دود سره ورته چای او ډوډۍ تیاروي. داسې هم پیښ شوي دي چې که کور کې نارینه په کور نه وي نو د کور ماشومان او یا زړې میرمنې نوموړي کس ته چای او ډوډۍ راوړي، د میلمه هرکلی کوي، خپل افغانی دود پالي او پیاوړی کوي یې.

په وردګو کې د مړي دود:

په دې خبره خو ټول باور لرو چې انسان د پناه لپاره پیدا دی او یوه ورځ به د مرګ پرښته د هغه د کور په دروازه کې ګام ږدي او روح به یې ترې قبض کوي. همدارنګه د دې خبرې یادونه اړینه ده چې که د ژوند په چارو خبرې کوو نو ضروري ده چې د مړینې د چارو یادونه هم وشي. کله چې په وردګو کې کوم کس ته مړی پیښیږي خپل دوستان راغواړي او مړی له معمول سره سم ښخوي او په مړي باندې د سکوات یا سخات ویشل هم دود دي. کله چې په کوم کور کې داسې پیښه وشي، نو د خپلو دوستانو او خپلوانو له خوا د مړي کورنۍ نه پریږدي چې خواړه پاخه کړي بلکې خپلوان او دوستان تر دریو شپو او ورځو پورې ډوډۍ ورته تیاروي چې دغه ډول ډوډۍ یا خواړه ویروسی بولي. د ډوډوی راوړل داسې دي چې د هر چا د لوښې شریک معلوم دی یانې دا چې په کلي کې هغه کورونه معلوم وي چې غمجنې کورنۍ ته ډوډۍ ور وړي او د مړي کورنۍ ته د ډوډۍ ورووړل پیل کیږي. له دریو ورځو څخه وروسته د مړي خاوند خپل دوستان راغواړي او په متوفا پسې ختم او لوی خیرات کوي خو د قرآن کریم له ختم سره یو ځای په وړه پیمانه باندې خیراتونه څو نورې جمعې هم ادامه پیدا کوي چې د مړي د کورنۍ له خوا د هغه روح ته د تسکین او ثواب په خاطر کیږي. داسې هم شته دي چې د مړي په څلویښتمه ورځ وروستی ختم او خیرات او د دعا مراسم تر سره شي خو بیا هم دغه یاد شوي رواجونه د وردګو په ټولو سیمو کې په یو ډول نه دي بلکې په کم توپیر سره له یوې سیمې څخه تر بلې سیمې پورې تدویر مومي.

د فاتحې اخیستل د دعا اخیستلو په نامه هم یادیږي او د مړي د کورنۍ مشر یا مشران په جومات کې ناست وي، د چای ترموزونه او د خوږو ډک پشقابونه یې ایښي وي هغه څوک چې دعا ته راځی نو جومات تشریف وړي متوفا ته دعا کوي، چای چښي او که د ډوډۍ وخت وي نو د کلیوالو له خوا په اتفاق سره ډوډۍ هم ورته راوړله کیږي. کوم

کسان چې د متوفا نږدې خپلوان وي نو یو ځل په جومات سربیره د هغه کورته هم ورځي او د تسلیت مراتب د متوفا کورنۍ او دوستانو ته وړاندې کوي.

له بده مرغه د وردګو په منځ کې ځینې ناوړه دودونه هم شته دي چې د لورانو پر سر د ډیر ولولور په نامه د پیسو اخیستل، د بی ځایه خیراتونو او په بدو کې د نجونو ورکول او دې ته ورته ځینې نور خراب دودونه هم شته دي چې احمدی صاحب په خپله لیکنه کې هغې ته اشاره کړی ده نو ځکه یې له بیا راوړلو او تکرار څخه دلته ډډه کوم.

لومړی ضمیمه:

په وردګو کې د پرمختګ لارې چارې

ګل آغا احمدي وردګ

د انسانانو په ټولنو کې پرمختګ داسې یو بنسټ دی، چې د هر انسان خوښیږي او غواړي چې د دې بنسټ په سمسمورو څانګو کې د خپلو هیلو ګلونه ووینې. پرمختګ داسې یو بهیر دی چې د بختورو ټولنو به په برخه کیږي او خپل ژوند د هغه په روښانه تګلاره برابروي.

پرمختګ د انساني ټولنې هغه ښکلی بنسټ دی، چې د هغه په وسیله انسان د خپل ژوند د سطحې د لوړو پوړیو او د خپلو هیلو هسکو منارونو ته رسیدای شي. پرمختګ په ټولنه کې د هر راز شاته تګ مقابله کوي او غواړي چې د خپل روښانه څرک پلوشې د انساني نړۍ د آرمانونو تر غرونو او رغونو را تاو کاندي. پرمختګ په هره ټولنه کې خپلې خپلې ځانګړتیاوې او مشخصې لارې چارې لري چې د ټولنې له ملي او ټولنیزو آرونو سره سم وګړي د رڼاوو د وړانګو له کاروان سره یو ځای کوي.

په دې مقاله کې د پرمختګ ځینو هغو لارو چارو ته ګوته نیول کیږي چې د وردګو په سیمه کې یې شونتیا لیدل کیږي او د هیواد نورې سیمې هم د خپلو هر اړخیزو چارو د پراختیا لپاره ترې الهام اخیستلای شي.

لومړی: د ښوونې او روزنې د چارو عمومیت

پدې کې شک نشته چې ښوونه او روزنه د انساني ژوند د پرمختګونو لومړی پړاو او د دې ښکلي بنسټ لومړۍ خښته ګڼل کیږي. ښوونه او روزنه د انساني نړۍ د بڼ ښکلا، د وړانګو د بهیر پلوشې، د روښانه سباوون د افق کرښه او د ښایستونو د ناوې په زلفو باندې هغه غوړیدلی زرغون شال ګڼل کیږي، چې هر ډول نیکمرغۍ یې د پیڅکو په شملو کې را ځوړندې وي.

د لوی خدای ج په ستر او عظیم فضل، د وردګو د عامو وګړو په بشپړه همکارۍ، علاقې، ځانګړې مینې او د ځینو خواخوږو اړخونو او شخصیتونو د هلو ځلو په پایله کې په وردګو کې د ښوونې او روزنې بهیر د زمانې په دې حساس پړاو کې د هیواد د ډیر شمیر سیمو په پرتله غښتلی او ځواکمن دی، خو د لا ښه کیدو لپاره یې زیاتو هڅو ته اړتیا لیدل کیږي. د دې خبرې یادونه اړینه ده چې که څه هم ویل کیږي چې په وردګو کې د ښوونې او روزنې بهیر په نسبي ډول ښه دی، باید ووایو چې کافي نه دی، بلکي د وردګو خلک له خپلو خواخوږو مشرانو، اړوندو دولتي ارګانونو، مرستندویو ټولنو او زړه سواندو نړیوالو اړخونو څخه هیله لري، چې د وردګو زدکړې له چارو سره د خپلې ځانګړې مینې، علاقې او په دې هکله د هر اړخیزو همکاریو په بنسټ زموږ له خلکو، ښوونیزو بنسټونو د بشپړې رغونې په موخه سیمې ته لا زیاته پاملرنه وکړي. تر څو د خلکو په منځ کې ښوونه او روزنه عمومي شکل غوره او د هیواد د قانوني ادارې لپاره یو ریښتینی ځواک و روزل شي.

د وردګو د سیمې د ښوونې او روزنې د ښوونځیو، لیسو او لوړو زده کړو د موسساتو په هکله باید وویل شي چې زیاتره یې په اوسني وخت کې د لویو لویو ستونزو سره ډغرې وهي چې ډیرې مهمې یې د امنیت ګواښ، د مسلکي استادانو لږوالی، د درسي موادو او قرطاسیې ستونزه او د زیاتره تعلیمي مؤسساتو لپاره د لازمو تعمیراتو او ودانیو نشتوالی ګڼل کیږي. پر دې سربیره په وردګو کې د ښځو ښوونې او روزنې ته لکه څومره چې مناسبه ده، پاملرنه نه کیږي. بلکي د وردګو په ځینو سیمو کې که د ښځو ځانګړې

ښوونځۍ تر شپږم پورې رسیږي، نورې ټولې له دویم او دریم ټولګي څخه لوړ صنفونه نه لري چې دا ستونزه هم یو لوی ګواښ دی. باید وویل شي چې ښوونه او روزنه په هر نارینه او ښځینه مسلمان فرض ده، خو په سیمه کې روانې ستونزې او د ښځو د تعلیم په وړاندې ځینې منفي حساسیتونه زموږ په ټولنه کې د ښځو د تعلیم موضوع له یوه ژړوونکي رکود سره مخ کړې ده. همدارنګه اوس مهال خو د ورګو په هغو ساحو کې هم د نجونو ښوونځي تر ګواښ لاندې دي چې دوه درې کلونه مخکې هلته تعلیم په ښیرازه توګه پر مخ روان وو.

دویم: په سیمه کې د لوړو زده کړو د موسساتو رامنځته کول

د وردګو په سیمه کې د لوړو زده کړو د موسساتو رامنځته کول ځکه اړین دي چې د اټکل له مخې د هیواد د وګړو د نفوس په انډول په وردګو کې د باسواده نارینه وګړو او محصیلینو شمیر د ټول هیواد په سطح په لومړي کتار کې ځای نیولی دی. باید وویل شي چې په هیواد کې د سترې غمیزې په ترڅ کې له ډیرو سختو شرایطو، ستونزو، بمباریو، جګړه ایز حالت، ورانیو او ډول ډول ناخوالو سره سره د وردګو خلکو په خپلو سیمو کې د ښوونې او روزنې بنسټ ته ځانګړې پاملرنه کړې او د زده کړې د ځانګړې طبیعي مینې او علاقې په بنسټ یې د ښوونې او روزنې په چارو کې د ځینو اړوندو خیریه موسساتو پاملرنه خپلې خوا ته را جلب کړې وه. په دې لړ کې ګڼ شمیر لومړنۍ او منځنۍ ښوونځۍ او لیسې تشکیل شوې، په زرګونو زده کوونکیو له لیسو څخه د فراغت وړاړ تر لاسه کړ چې د هیواد زیاتره پوهنتونونه، دولتي او د مرستندویه ادارو دفترونه پرې ښکلي دي او نومورې لړۍ د لوی خدای (ج) په مرسته پر مخ روانه ده.

نو له همدې کبله ضروري خبره ده چې د وردګو سیمه د خپل جغرافیایي او علمي اهمیت له مخې د یوه ښکلي پوهنتون درلودونکې وي. په دې اړوند لومړۍ د هیواد په دننه او بهر کې له هغو ټولو وردګو استادانو، پوهانو، روڼ آندو، روحانیونو، ملي سوداګرو، او ټولنیزو شخصیتونو څخه هیله کیږي چې د دې روښانه سیالۍ ډګر ته له بل هر چا څخه د

مخه را وړاندې او د خپلو هر اړخیزو مرستو، اغیزو او نفوس له مخې د خپلو بچیانو او راتلونکو نسلونو د خدمت لپاره په سیمه کې د دې ښکلي او روښانه نوښت بنسټ کیږدي. د دې کار شونتیا له بل هر وخت څخه اوس په سیمه کې زیاته شوې او په لومړي سر کې داسې هم کیدای شي چې د اړوندو دولتي او نړیوالو مرستندویو اړخونو سره د تفاهم له مخې د سیدآباد د ژونالیزم انستیتوت ته د لومړي ګام په توګه پراختیا ورکړل شي (داسې ویل کیږي چې له بده مرغه دغه انستیتیوت اوس مهال له فعالیت څخه لویدلی دی) که چیرې نوموړی انستیتیوت فعالیت نه کوي)، نو کیدای شي د هغه معادل یوه بله تعلیمي موسسه جوړه شي. په دې توګه چې تر څنګ یې یوه یا دوې نورې پوهنځۍ تشکیل او کرار کرار په یوه ستر پوهنتون بدل شي. البته باید و ویل شي چې د پوهنتون لپاره د داسې یوې مرکزي سیمې غوره کول ضروري دي چې پراخه، ارته او هواره ځمکه و لري او په شاوخوا کې یې د داسې یوه پرمختللي او پراخ ښار شونتیا وي چې د زمانې د نویو نقشو، سړکونو او هر اړخیزو اړتیاوو بنسټونه په نظر کې نیولي وي.

د دې خبرې یادونه هم اړینه ده، چې که د وردګو د سیمې مشران، پوهان، عالمان، حکومتي چارواکي، ملي سوداګر، د مرستندویه مؤسسو مخور مشران او ټولنیز وګړي د دې سپیڅلي ګام او سیالۍ په پورته کولو کې ځنډ کوي، نو دا کار به نور خلک کوي البته په داسې توګه چې د ډیر وخت لپاره به د وردګو د سیمې خلکو ته د دې روښانه هیلو د خپلولو چانس په لاس نه ورځي. د دې خبرې څرګندونه اړینه ده چې د لوی خدای ج په توفیق، د خپلو مشرانو، پوهانو، مخلصو اړخونو او خلکو د هر اړخیزې همکارۍ په ترڅ کې د دې شونتیا شته ده. لکه څنګه چې د وردګو سیمه د زده کوونکیو او محصیلینو له اړخه بډایه ده په همدې توګه هلته د یوه ستر او علمي پوهنتون د جوړیدو امکانات هم له بلې هرې سیمې څخه زیات دي. له بلې خوا د وردګو سیمه هغه سیمه بلل کیږي چې له خپلې غریبې غیږې څخه یې لسګونه داسې استادان ټولنې ته وړاندې کړي دي چې د نړیوالو پوهنتونونو په کچه یې دوکتوراوې او ماسترۍ ترلاسه کړې او په

لویدیځو پرمختللو هیوادونو کې د تدریس چارې پر مخ وړي او د لویو لویو ویاړونو د لاسته راوړلو جوګه دي چې په دې برخه کې د دوکتور زرجان بها، دوکتور بهاوالدین بها، دوکتور عبدالعلي وردګ، دوکتور عبدالولي وردګ، دوکتور عبدالله جان وردګ، دوکتور سورګل وردګ او داسې نورو ویاړمنو نومونه د یادولو وړ دي. نو په دې وسیله د دې کار امکان شته دی چې د دې استادانو په هراړخیزه همکارۍ د وردګو د پوهنتون کار نور هم چټک شي او زما په آند هغوی حاضر دي چې په وقفه یي ډول د خپلو بچیانو د روزنې لپاره راشي او دغه مبارک کار ته پراختیا ورکړي.

دریم: په وردګو کې د یوه مرکزي ښار رامنځته کول

دا خبره جوته ده چې ښارونه د انسانانو د پرمختګ په لاره کې اغیزمن رول تر سره کولی شي او ښارونه له هغو محلاتو څخه عبارت دي چې د انسانانو سیاسي، کلتوري، پوهنیزې او هر اړخیزې ودې ته لاره پرانیزي او زیات وګړي په ښارونو کې په ډول ډول کارونو ګمارل کیږي. په همدې توګه د یوې ښکلې نقشې په پلي کولو سره ښارونه انسانانو ته د خپل جوړښت داسې منظم شکل په لاس ورکوي چې د ژوند د هستوګنځای زیاتې آسانتیاوې په پام کې نیولې وي. ښارونه په ټولنه کې د ښایستونو زانګو او د هراړخیزو پرمختګونو مینڈې ګڼل کیدای شي.

د وردګو سیمه د یوه اساسي او نوي ښار د رامنځته کیدو لپاره یوه غوره او مناسبه سیمه ده، چې د خپلې طبیعي ښکلا، جغرافیایي موقعیت، زړه وړونکې هوا، سمسورو باغونو، زیارکښو خلکو او د اوبو د سیندونو او زیرمو له کبله په ډیره آسانۍ سره د یوه ښیرازه ښار موجودیت ته ښکلا ور ببښلی شي. باید وویل شي چې د سیمې وګړي به تر هغه مهال پورې د یوه پرمختللي ژوند څخه برخمن نه شي ترڅو په سیمه کې د یوه پرمختللي ښار شونتیا او جوړښت نه وي رامنځته کړی. په دې هکله د وردګو خلک له بل هر چا څخه زیات مستحق او د دې وړتیا لري چې د خپل هر اړخیز یووالي په پایله کې په سیمه کې داسې یو ښار رامنځته کړي چې ګوته ورته په غاښ و نیول شي. البته باید وویل شي چې په

وردګو کې د ښار رامنځته کېدل په دې ډول ممکن دي چې د هیواد په دننه او بهر کې د وردګو پانګوال او شته من وګړي د لومړي ګام په توګه او د مخکیني توافق او نقشې له مخې په ټاکلې شوې سیمه کې یوازې د خپل ځان لپاره یو یو کور په پاخه او اساسي ډول جوړ کړي او د امکان په صورت کې د ښار په صنعتي برخه یوه یوه داسې فابریکه جوړه کړي چې زیاتره خام مواد یې په سیمه او نږدې بازارونو کې موجود وي او نوموړی کار د خپل ملي احساس او زړه سوي له مخې تر سره کړي. د دې کار په نتیجه کې به له یوې خوا د هیواد په دننه او بهر کې شتمن وردګ اوسیدونکي په خپله سیمه کې د کورونو او صنعتي فابریکو خاوندان شي، له بلې خوا به یې په خپله سیمه کې اقتصادي ګټو ته لاره هواره کړې وي او د هغه متل مصداق به ریښتینی شي چې (د کور ګټه د لاهور ګټه). همدارنګه لدې سره سره به یې د سیمې نادارو او غریبو خلکو ته د کار د زمینې په برابرولو سره د خپلو خلکو په وړاندې خپل اسلامي او ملي رسالت ادا کړی وي. باید وویل شي چې که نوموړی ښار د هغه پوهنتون په شاو خوا کې را تاو شي چې مخکې یې یادونه و شوه، نو سیمه به نوره هم د ښکلاوو غیږې ته ور منډې کړي.

د وردګو د جغتو په ولسوالۍ کې له بونګي څخه رانیولې تر خوجاوو پورې د سړک ختیځې خواته ارته او لویه دښته، د سیدآباد په ولسوالۍ کې د تپوپ، منګلیو او شش کلا دښتې، د چک او جلګې په ولسوالیو کې هم ډیرې داسې هوارې ځمکې او دښتې شته دي چې د ښار بریالۍ نقشه پکې پلې شي.

د ګوربت غر په توریستي سیمه بدلول او د اوبو بندونه

د ګوربت غر د وردګو د سیمې په زړه کې موقعیت لري ختیځ لور ته یې د سیدآباد د ولسوالۍ د شنیز او ونخي درې موقعیت لري لودیځ لور ته یې د جغتو د ولسوالۍ اړوند د ګلدرې سیمه، د چک د ولسوالۍ د ګردن مسجد دره پرته ده، چې لمنه یې د خوات تر درې پورې غزیدلې ده.

د ګوربت د غره شمالي خوا د امبوخاک په سیمه کې د چک او خوات د درې سیند پرې کوي او جنوبي خوا ته یې د غره په یوه څنګ کې د مهرو او په بل څنګ کې د لوی او واړه ایرباب کلي موقعیت لري. نومورې سلسله د وړو وړو غونډیو په شکل کې د وردګو له عزیز کلا څخه تیریږي او د غزني د ولایت سرحد له وردګو سره بیلوي. د نومورې غره منځنۍ برخه بیا هم هغه ساحه ده چې ختیځ لور ته یې د شنیز د درې د باغک او ځنیې نور لوی او واړه کلي او لویدیز لور ته یې د ګلدرې ښکلې او ښیرازه سیمه پرته ده. په دې منځنۍ برخه کې د اوبو لویې لویې زیرمې او ستر ستر چمنونه موقعیت لري چې د ځینو ګلورینو غونډیو سربیره پراخه او ارته ځمکه لري چې د لوی خدای ج په ستر حکمت د خپلې ځانګړې ښکلا او سمسورتیا څخه برخمنه ده چې د سیمې د خلکو ملکیت ګڼل کیږي. باید وویل شي چې نومورې غرنۍ سیمې دګلدرې، باغک، مهرو، ستر ایریاب، ګردن مسجد، غاښي، اونخي او داسې نورو کلیو او درو تر منځ ویشل شوې او د هرې سیمې د خلکو ونډه معلومه ده، چې خلک یې یوازې د بوټو، چمنونو، وښو، بیدې او داسې نورو طبیعي سرچینو څخه ګټه اخلي او خپل څاروي د دوبي په موسم کې د څر لپاره ورلیږي. همدارنګه اوبه یې هم د یادو شوو سیمو د خلکو ځمکې خړوبوي چې په پسرلي کې ډیرې مستې وي، خو په دوبي اومنې کې د هغه بهیر ډیر سست وي.

د ګوربت د غره مرکزي سیمه د کابل ــ کندهار د لویې لارې لودیځ پلو ته په ډیر نږدې واټن کې موقعیت لري او د سړک د درلودلو په صورت کې شاید موټر د یو ساعت مزل په وهلو سره له عمومي پاخه سړک څخه د غره سر ته ورسیږي. نو په توریستي سیمه باندې د ګوربت د غره بدلول یو غوره کار او نیک کار ګڼل کیږي چې د خپلو خلکو، حکومتي ادارو او اړوندو اړخونو پاملرنه ورته را اړوم.

په دې اړه باید وویل شي چې په لومړي سر کې د سیمې خلکو ته وړاندیز کیږي، چې د ګوربت له اوسنیو طبیعي او کرنیزو محدودو ګټو پر ځای ښایي لویو او همیشنیو ګټو ته

لاس و غزول شي په لومړي سر کې د ګوربت په هواره ځمکه او غونډيو کې په زيات شمير ميوه دارې او بې ميوې ونې و کري، د سيمې پانګوال پکې ښکلي ښکلي هوټلونه جوړ او د سترو غرونو په منځ کې د بريښنايي موټړونو يا کيبل کار سستم منځته راوړي، پارکونه پکې جوړ کړي، د لوبو ډګرونه را منځته او کرار کرار د يوې توريستې سيمې ټول اړوند بنسټونه پکې پلي کړي.

البته د دې خبرې يادونه اړينه ده، چې نوموړی کار په يوه لنډ وخت کې شونی نه دی، خو د خلکو د اقتصادي وضعيت په ښه کيدو، د وخت په تيريدو، د سيمه ايزو خلکو، مشرانو او دولتي چارواکو په ګډې همکارۍ سره د يوه بريالي پلان له مخې نوموړی کار شونی دی.

په همدې توګه د ګوربت د منځنۍ برخې دواړو خواوو يعنې د ګلدرې او شنيز د درې خواوو ته د اوبو د بندونو د جوړولو ډير امکانات شته چې د لازمې پانګې، پخې ارادې او کلکو منډو ترړو په وسيله د ګوربت اوبو ته بندونه جوړيدای شي او د سيمې په ښکلا، د کرنيزو ځمکو په خړوبولو او د سيمې په آبادۍ کې زرغون انقلاب رامنځته کولی شي. د ګوربت د ګلدرې خوا ته د اوبو زياتې سرچينې موجودې دي چې د کال په اوږدو کې تقريبا شپږ مياشتې اوبه بيکاره ځي او ضايع کيږي. د ګلدرې(پخواني کندکول) خوا ته دګوربت دوه ستر ناوونه غزيدلي چې يوه ته يې ميانه کوه او بل ته ستر تنګی ويل کيږي نوموړي دواړه ناوونه د ښايسته او سترو کاسو په درلودلو سره د دې وړتيا لري چې هلته په آسانه شرايطو سره د اوبو بندونه رامنځته شي خو په ميانکو کې نوموړې شونتيا نظر ستر تنګي ته ډيره زياته ليدل کيږي. په دې لړ کې د ملي پيوستون د پروګرام له پانګې څخه هم ګټه اخيستل کيدای شي.

په همدې توګه د وردګو د جغتو د ولسوالۍ د باريکاو او د هنې سيمو ته څيرمه غرونو کې هم د اوبو د بندونو جووړولو ښه شونتيا ليدل کيږي، چې د نوميالي انجنير صاحب محمد عارف رسولي د ډاکار د موسسې په مرسته دغه کار په دهنه کې کړی دی او د

هغه ځای ځمکو ته یې یو بند جوړ کړی چې د وردګو خلک له ښاغلي انجنیر صاحب رسولي څخه د زړه له کومي مننه کوي. په یادوو شوو سیمو کې تر ژورې څېړنې او مطالعې وروسته هلته هم د کرنې د ځمکو د خړوبولو لپاره د اوبو بندونه رامنځته شي. همدارنګه د سید آباد د ولسوالۍ د آبدرې، تنګي او دایمرداد ولسوالۍ د تنګي سیدان په سیمو کې هم د بندونو د جوړولو پروسه پلې کیدای شي. د دې بندونو په رامنځته کیدو سره د سیمې د کرنې زیاتو ځمکو ته اوبه پیدا کیږي، د کاریزونو په اوبو مثبت اثر غورزوي او د سیمې په ښکلا کې زیاتوالی راولي. په همدې توګه د توریستي چارو لپاره هم سیمه د ځانګړي اهمیت وړ ګرزي چې د حکومت، چارواکو، موسسو او ټولو اړونده اړخونو پام ورته را اړوم.

د جغتو د سلطان د بند سره څیرمه د تفریحي پارکونو جوړول

د جغتو د سلطان د بند ختیځ لوري ته د بند په خوا کې ښې ډیرې هوارې ځمکې او دښتې موجودې دي، چې د پراخو تفریحي پارکونو، بڼونو، میوه لرونکیو او زینتي ونو د ځنګلو د رامنځته کولو وړتیا لري. کیدای شي نوموړې سیمه د ښکلي بند او په دوبي کې د معتدلې هوا په درلودلو سره په یوه پراخه تفریحي او توریستي سیمه بدله او د سیل کوونکو پاملرنه ورته راجلب شي. البته د نوموړې سیمې لپاره د اوبو رسول که څه هم چې د بند له کاسې څخه لوړه ده او د دې شونتیا نه لیدل کیږي چې له بند څخه د ویالې د کیندلو په وسیله اوبه ورته برابرې شي، خو کیدای شي په داسې یوه نقطه کې څو لوی لوی حوضونه جوړ شي چې په هواره ځمکه حاکم وي او دښتې ته د اوبو د رسولو وړتیا ولري. یاد شوو حوضونو ته د یوه او څو ځواکمنو واټرپمپونو په وسیله اوبه د بند له کاسې څخه پمپ او بیا د حوضونو له اوبو څخه د پارکونو د چمنونو او بڼونو په خړوبولو کې کار واخیستل شي. په همدې توګه کیدای شي چې په دوبې کې د سیلانیانو لپاره په همدې ځای کې د لامبو حوضونه هم رامنځته شي. له نوموړو پارکونو او حوضونو څخه د ګټه اخیستونکو څخه د حکومتي چارواکو او اړوندو ادارو سره د تفاهم له لارې او د یوه

شفاف نظام له لارې کیدای شی چې د ټکټ په وسیله معین مقدار پیسې واخیستل شي، چې په هر کال کې به سیمې ته یو زیات مقدار پیسې د ګټې په توګه راځي. که چیرې نوموړې ځمکې حکومتي وي او هغه څوک چې دا کار سر ته رسوي کیدای شي چې د حکومتي اړوندو ادارو سره د تفاهم له لارې یاد شوی سیستم جوړ کړي او بیا له دیرشو څخه تر څلویښتو کلونو پورې د نوموړو پارکونو او تفریحي ځایونو ګټه تر لاسه کړي او له هغه وروسته پارکونه د حکومت په واک کې ورکړل شي. په همدې توګه که نوموړې ځمکې د خلکو ملکیت وي، نو هغوی کولی شي چې له خپلو ځمکو څخه په یاد شوي ډول په خپله د یاد شوي سیستم له مخې استفاده وکړي. همدارنګه د دې کار شونتیا هم لیدل کیږي چې د پارکونو سره څیرمه د سیمې د شتمنو خلکو له خوا په ډیر عصري او پاک ډول مختلف دوکانونه، سوداګریزې هټۍ او هوټلونه رامنځته شي او د بند د اوبو د پاسه د سیلانیانود چکر وهلو لپاره د وړو بې خطره تفریحي کښتیو رامنځته کول هم په نظر کې ونیول شي، چې سیمه ایزو خلکو ته به هر کال په هغه موسم کې د زیاتې ګټې درلودونکې وي، چې په بند کې د اوبو سطحه لوړه وي. همدارنګه کیدای شي چې د پارک په یوه څنډه کې په سالمه توګه د کبانو د روزلو حوضونه او له بند څخه په سالمه او روا توګه د کبانو د ښکار کولو او د ځینو ځانګړو هوټلونو له لارې د کبانو د کباب کولو آسانتیاوې هم په نظر کې ونیول شي. په سیمه کې د دې او ورته کارونو تر سره کیدل به نوموړې سیمه په هیواد کې ډیره مشهوره او د کورنیو او بهرنیو سیلانیانو بهیر به ورته را مات شي چې په مشهورتیا سر بیره به یې د سیمې خلک زیاتې اقتصادي ګټې په لاس راوړي، د کار کولو زیات فرصتونه به پیدا او د سیمې زیاتره ځوانان به اړ نه وي چې نورو ځایونو ته د کار کولو لپاره ولاړ شي. په همدې توګه د دې ګامونو په پورته کولو سره د دې شونتیا هم لیدل کیږي چې د سیمې کرنیز توکي او میوې لکه مڼې، زردالو او داسې نور د خرڅلاو مارکیټ ته د سیلانیانو د لیدلو په وسیله غوره لاره و مومي. چې دا

ټول څیزونه د سیمې د کلتور د پیاوړتیا، ټولنیزو ارزښتونو د پېژندلو او اقتصادي ودې د پراختیا په لاره کې لوی لاس درلودلی شي.

د کلتوري هڅو پراخوالی

ادب او کلتور له هغه بنسټ څخه عبارت دی، چې د یوې ټولنې نوم ژوندی ساتلی شي او پخپلو اصیلو آرونو سره یې د پرمختګ له کاروان سره ګام په ګام مخ پر وړاندې بیایي. په دې هکله ما مخکې هم یوه لیکنه کړې چې د ځینو پښتو بریښنایي پاڼو له لارې خپره شوې هم ده او د دې خبره یادونه بیا هم اړینه ګڼم هغه ټولنه او یا هیواد چې خپل کلتوري او فرهنګي آرونه فعال و نه ساتي د تلپاتې او فعالو ټولنو په ډله کې نه حسابیږي، بلکي غوره خبره دا ده چې د یوې ټولنې فرهنګي ستې د خپل کلتور، ادب، تاریخ او ټولنیزو ارزښتونو په اړه پراخې څېړنې او مطالعه وکړي. یاد شوي بنسټونه غښتلي او د لا ځواکمنتیا لپاره یې جوت ګامونه پورته کړي.

په دې هکله په ټولنه کې تر ټولو لوی رسالت او مسئوولیت د نوموړې ټولنې د پوهانو، روحانیونو، لیکوالانو، شاعرانو، ادیبانو او ټولنیزو شخصیتونو ته متوجه دی، چې په خپلو لیکنو، ښه نیت او هراړخیزو هڅو سره د پوهې، کلتور، او ادب ډګرونه تاوده و ساتي. له نیکمرغه چې په دې وروستیو کې د وردګو فرهنګپالو خلکو د ژوند دې اساسي بنسټ ته په ځانګړې پاملرنې سره یو لړ فرهنګي فعالیتونو ته لاس اچولی دی چې د لا ځواکمتیا او غښتلي توب تمه یې کیږي. په دې لړ کې د ادبي بهیرونو، علمي سمینارونو او غونډو جوړول، د کتاب د لړۍ د چاپ او ژباړې ته ځانګړې پاملرنه، د سیمې د تاریخي ارزښتونو لیکنه، د سیمې د نوماندو او نومیالیو شخصیتونو تقدیرول، د سیمه ایزو خپرونو نشرول او داسې نور کارونه که څه هم چې تر دې مهاله په ابتدایي شکل کې دي خو د زیات ارزښت او تقدیر وړ دي.

د وردګو په سیمه کې د ځوانانو او فرهنګپالو له خوا ورته کارونه د ادبي کاروان په سمسور بڼ کې د غوړېدلیو ګلونو په څیر ښکاري، چې ښې پالنې او روزنې ته یې د ټولو

اړوندو اړخونو او د وردګو د نوماندو شخصیتونو او علمي ستو ځانګړې پاملرنه را اړوم.
باید وویل شي چې تر اوسه پورې د وردګو د سیمې د علمي کړیو له خوا تر سره شوي دي چې حلیمي صاحب یې د فرهنګی برخې په ترڅ کې یو شمېر ته اشاره کړې ده نو ځکه یې له تکرار څخه دلته ډډه کوم.

باید وویل شي سره لدې چې ذکر شوي کارونه په دې لاره کې د قدر او اهمیت وړ دي، خو د سیمې د پوهنیزو او کلتوري تندې لپاره ناکافي او یوازې د کار پیل ګڼل کیدای شي، چې لا پراخوالي او غوړیدو ته اړتیا لري.

د چک د بریښنا د فابریکې اساسي بیا رغونه

لکه څنګه چې ګران لوستونکي او د انساني ټولنې زیاته برخه پدې ښه پوهیږي، چې بریښنا د نوي ژوند او نوي پرمختګ د ماشین د چلولو دنده پر غاړه لري او تر ټولو ښه ځواک ګڼل کیږي. په همدې توګه بریښنا د ژوند ښکلاوو ته سمون او داسې پرمختګ وربښې چې د پرمختللو او عصري ټولنو له کاروان سره یې یو ځای کوي. باید وویل شي چې د نړۍ د پرمختللیو هیوادونو د ژوند پرمختګ زیاتره د بریښنایي ځواک پر مټو ولاړ دی. د افغانستان وګړي هم د بریښنا د نعمت له تولید او رامنځته کیدو سره زیاته مینه لري او غواړي چې د بریښنایي ځواک په وسیله د خپل ژوند د پرمختګ چارو ته سمون ورکړي.
د وردګو ولایت د چک فابریکه په ۱۹۴۰ میلادي کال د جرمني د زیمینس د کمپنۍ په تخنیکي مرسته د نوموړي ولایت د چک په ولسوالۍ کې جوړه شوه تولیدي ظرفیت یې ۱۱ میګاواټه بریښنا دی چې د هیواد د لومړي کتار بریښنایي فابریکو څخه ګڼل کیږي. د کورنۍ جګړې د پیل څخه د مخه د نوموړې فابریکې بریښنا کابل ته لیږدول کیده او د وردګو یوازې څو هغو محدودو کلیو ته له نوموړې فابریکې څخه بریښنا ورکړل شوې وه چې فابریکې ته څېرمه او په نږدې واټن کې واقع وو.
د کورنیو جګړو په کلونو کې د هیواد د نورو زیربنایي بنسټونو په څیر نوموړې فابریکې ته هم تخنیکي او هراړخیز زیانونه هرو مرو رسیدلي او له سالمې پالنې څخه بې برخې وه،

خو په عمومي توګه روغه پاتې شوې چې د هغه یو علت د فابریکې په اړه د سیمې د خلکو او مشرانو ځانګړې پاملرنه ګڼلی شو چې د چور او تالان له لاسونو یې و ژغورله.

نوموړې فابریکه درې توربینه لري چې په اوسنې وخت کې ددې فابریکې له دریو توربینونو څخه یوازې یو توربین روغ او د کار کولو جوګه دی دوهم توربین یې زیاتې ستونزې لري او کله کله خو د کار کولو وړتیا له لاسه ورکړي، خو دریم توربین یې بیخي له کاره لویدلی او د جرمني ماهرانو د څرګندولو سره سم یې باید پر ځای بل توربین نصب شي.

د نوموړې فابریکې کانال له خړو ډک او پاکولو ته سخته اړتیا لري. سره لدې د ۱۳۸۴ هجري لمریز کال د چنګاښ په میاشت کې د جرمني د هیواد د GTZ او THW مرستندویو مؤسسو د هغه د کانال د پاکولو په کار پیل وکړ او پروګرام یې درلود چې د هغه د کانال د پاکولو څخه به وروسته د نوموړې فابریکې په تخنیکي او فزیکي بیارغونه پیل کوي، خو د نا څرګندو دلایلو او ځینو سیمه ایزو خلکو د بیځایه شکایت له کبله د انرژۍ او بریښنا د وزارت له خوا یې د بیا رغونې کارونه و تړل شول او نوموړې مؤسسې یې له سیمې څخه وتلو ته اړ کړې.

ضروري ده چې نوموړې فابریکه په سم او اساسي ډول بیا ورغول شي او د هغه بریښنا د وردګو ټولې سیمې ته ورکړل شي، چې نوموړی کار د خلکو په ژوند کې لوی مثبت بدلون رامنځته کولی شي. په همدې توګه د نوموړې فابریکې له تولیدي بریښنا څخه د وردګو ښار، د وردګو پوهنتون، صنعتي ښارګوټي او تفریحي ځایونو ته باید بریښنا و لیږدول شي او د یوه عصري انقلاب په کرښه سم شي.

صنعتي او سوداګریزو چارو ته وده ورکول

سوداګریزو او صنعتي چارو ته مخه کول د انسانانو د ژوند لوری په مثبته لاره سموي او د نړۍ په زیاتو هیوادونو کې تجربه شوي ده چې د بل هر کسب په انډول د سوداګریز او صنعتي چارو خاوندان د ښه ژوند او غوره راتلونکي څخه برخمن وي.

نو په دې توګه وړاندیز کیږي چې د وردګو اوسیدونکي د بل هر چاپه پرتله او له بل هر کسب څخه سوداګریزو او صنعتي چارو ته مخه کړي او په هغه کې فعاله ونډه واخلي. له یوې خوا به یې د خپل ژوند بهیر ته د ښکلا او بډاینې رنګ ورکړی وي او له بلې خوا به یې د هیواد د اقتصاد د بیا رغونې په چارو کې لویه ونډه درلودلې وي. د وردګو سیمه د سوداګریزو او صنعتي چارو لپاره یوه غوره سیمه ده چې د هیواد د دوو لویو ښارونو غزني او کابل په منځ کې واقع ده، د لوګر د پل علم او ګردیز ښارونه هم په نږدې واټن کې ورته پراته دي چې په ډیر کم وخت کې له نوموړو ښارونو څخه د اړتیا وړ خام مواد نوموړې سیمې ته لیږدیدی شي. په همدې توګه صنعتي او سوداګریزې چارې د سیمې خلکو ته د دې وړتیا ور په برخه کولی شي چې د نړۍ له بیلابیلو پرمختللو کمپنیو سره اړیکې ټینګې، د خپل فکر دایره پراخه او د نوې تکنالوجۍ په وسیله سیمې ته په ملي او نړیواله کچه د پانګې اچولو زمینه برابره کړي. په همدې توګه باید وویل شي چې د وردګو خلک له دې کبله باید د سوداګریزو او صنعتي چارو ته مخه کړي چې د خپل ژوند د سمون لپاره بله داسې مناسبه چاره نه لري چې زموږ خلک خپل ژوند ته پرې هر اړخیز سمون ورکړي. ځکه چې په سیمه کې د کرنې ځمکې ډیرې کمې او په زیاتره ځایونو کې بیا د کرنې او حتی د څښاک د اوبو کمی محسوس کیږي. په دې اړه ما د خپلې لیکنې په لومړیو برخو کې هم یادونه کړې ده چې بیا تکرار ته یې اړتیا نه شته خو د یوې خبرې یادونه اړینه ده هغه دا چې د سوداګریزو او صنعتي چارو په منځته راوستلو او غوړیدو کې د لومړي ګام په توګه د هیواد د ننه او بهر د سیمې پانګوال غوره رول ترسره کولای شي.

د ناوړه سیمه ایزو رواجونو اصلاح او سمون

رواجونه د یوې ټولنې د وګړو د ژوند سره سم څنګ په څنګ پر مخ درومي چې د نوموړې ټولنې د کلتور یوه بنسټیزه برخه یې ګڼلی شو. ځینې یې په طبیعي توګه د ملت د وګړو په منځ کې موجود وي، خو ځینې نور بیا د وخت د اړتیاوو او غوښتنو سره سم د

ټولنې د وګړو ژوند ته د ورتګ لاره مومي. رواجونه، دودونه او عنعنات په دوه ډوله ویشل کیدای شي چې ښه او بد رواجونه یې ګڼلی شو.
ښه دودونه له هغو رواجونو څخه عبارت دي چې د یوې ټولنې د ژوندون له دیني، ملي، اخلاقي او ټولنیزو ارزښتونو سره اړخ لګوي او د نومورې ټولنې د پرمختګ سبب کیږي. خو ناوړه رواجونه او د سیمه ایزو خلکو له خوا د هغه پالنه د ټولنې د وګړو له دیني، ملي، اخلاقي او ټولنیزو ارزښتونو سره اړخ نه لګوي، بلکي په ټولنه کې د هغه موجودیت، پالنه او پراختیا د ټولنې د پرمختګ لارې تړي او خلک یې له یو زیات شمیر ستونزو سره مخ کوي. په همدې توګه پالنه یې ښه کار نه بلکي یو عار او ننګ ګڼل کیږي.
د وردګو په سیمه کې هم د یو لړ ښکلیو او مثبتو رواجونو تر څنګ یو لړ منفي او ناوړه رواجونو په اوسني وخت کې د خلکو په ژوند پنجې خښې کړې دي، چې د سیمې د خلکو د پرمختګ د لارې لوی خنډ او د هغوی ژوند یې له سترو سترو ګواښونو سره مخ کړی دی. د دې منفي رواجونو په منځ کې یو د خپلو لورانو پلورل او په نجلۍ باندې له مقابل طرف څخه د حد نه زیات ولور اخیستل ګڼل کیږي چې د وردګو د ځوانو هلکانو او ځوانو نجونو ژوند یې له یوه ستر ګواښ او لویو ستونزو سره مخ کړی دی. نوموړی رواج په داسې وخت کې زور مومي چې له بل هر وخت څخه خلک زیات د اسلام د مبارک دین په اړه معلومات او داسې عقیده لري چې د خپلې خور او لور ولور اخیستل د هغه د پلار، ورور. کاکا او کورنۍ لپاره ناروا دی، بلکي د اسلام د مبارک دین د بنسټیزو اساساتو له مخې مناسب او معقول مهر د نجلۍ شرعي حق دی چې په باید په بشپړه توګه د هغه په واک کې ورکړ شي. باید وویل شي چې نوموړی رواج د ورځې په تیریدو سره لا پراخوالی مومي او د پلرونو او د کورنۍ د سرپرست مشرانو سره دا روحیه نوره هم غښتلي کیږي چې خپل اولادونه په لوړه بیه خرڅ کړي. په نجلۍ باندې د لوی ولور اخیستلو رواج په ټولنه کې د کورنیو تر منځ د یو زیات شمیر بدیو، شخړو او ناوړه ترېګنیو پیدا کیدو ته لاره هواره کړې ده او د هغو کورنیو تر منځ پرې همیشنی زړه

بدوالی رامنځته کيږي چې پخپل منځ کې په اصطلاح دوستي سره کوي. يو بل تاوان يې دا دی چې په ولور باندې خرڅه شوې نجلۍ د خپلې کوژدې وروسته مجبوره وي چې تر هغه مهال پورې ځو کلونه د خپل پلار په کور کښينې چې خاوند يې له ايران، عربي هيوادونو او يا له بل ځای څخه د سختې مزدورۍ په وسيله د ولور پيسې را پيدا او يا يې له چا څخه قرض کړي چې بيا وروسته نه له خاوند او نه له ميرمنې سره د يوه خواږه او نيکمرغه ژوند د سر ته رسولو شونتيا پاتې کيږي.

يو بل بد رواج په بدل سره د نجونو ودول دي چې په وردګو کې يې په لويه پيمانه ځای نيولی چې نوموړی کار د اسلام د مبارک دين او بشري حقوقو له مخې يو ناوړه دود ګڼل شوی ځکه چې په دې صورت کې نجلی د هر راز حقوقو څخه محرومه پاتې کيږي بلکې عاجزه، بې ژبې او کمزورې نجلۍ يوازې د خپل ورور د هوس او خوشحالۍ قرباني کيږي. بل لوی تاوان يې دا دی چې که د دې ډول يوې واده شوې نجلۍ ته د هغه د ګناه او تيروتنې په مقابل کې د خپل خاوند، ليوره، خاښې، خسر او يا د کورنۍ د نورو غړو له خوا څه ويل کيږي نو مقابل طرف هم په خپل کور کې پرته له کومې تيروتنې بالمثل تاوان په خپل کور کې هغه نجلۍ ته رسوي چې د دوی د خور او يا لور په مقابل کې ور واده شوې او هيڅ راز ګناه يې نه ده کړې. په همدې توګه د بدل د واده نجلۍ له هغه مناسب رواجي پوښ، کاليو او د کور له فرش اوظرف د لاسته راړولو څخه هم زياتره وخت محرومه پاتې کيږي، چې نجلۍ يې د خپل ژوند په اوږدو کې يوازې د ناوې کيدو پر مهال لاس ته راوړي. ځکه د بدل د واده ځينې کورنۍ دا توافق سره کوي چې هر څه ځان پر ځان چې په دې صورت کې يوه کورنۍ هم د خپلې خور او يا لور لپاره هغسې څيزونه نه رانيسي چې په د ولور په وسيله يې د واده کولو په صورت کې لاسته راوړلای شي. نوموړی کار په خپلو د خپلو اولادونو په وړاندې د يوه تړلنيز ظلم په وسيله سر راپورته کړی دی.

په همدې توګه يو لړ نور منفي رواجونه هم زموږ د خلکو په منځ کې وجود لري لکه په سيالۍ سره د خيراتونو کول، د مړي د کور له خوا په لومړۍ ورځ خيرات کول په داسې حال کې چې د اسلام مبارک دين د درېو ورځو لپاره د مړي د کور خواړه حرام ګڼلي دي، بلکې بايد نور مسلمانان هغه کورنۍ ته چې مړی پکې شوی د خپلې اسلامي وروروګلوۍ له مخې او د خپل وس سره سم درې شپې او ورځې خواړه ورکړي.

بايد وويل شي چې اوس مهال د وردګو سيمه او خلک د نسبي زده کړو څخه برخمن دي او د هيواد په کچه يې شايد د زده کړو ګراف په لومړۍ کرښه کې واقع وي، نو د دې ټولو سره سره چې زموږ د سيمې د خلکو ښوونيزه کچه په نسبي توګه لوړه او د يوزيات شمير ديني علماوو، ماسترانو او ډاکترانو ټاټوبی ګڼل کيږي بيا نو څه دي چې په دې سيمه کې داسې لويو لويو او ناوړه ستونزو ځای نيولی دی؟ آيا د دې کار شونتيا شته ده چې نوموړو ستونزو ته د حل لاره پيدا او د خپل خلکو ژوند له دغه راز تهديدونو څخه و ژغورو؟

د نوموړې پوښتنې ځواب دا دی چې هو.د دې ستونزو او ناوړه رواجونو د له منځه وړلو لپاره يوه عملي پلان او تګلارې ته اړتيا شته چې د خپلو ديني بنسټونو له مخې د علماوو، پوهانو او قومي مشرانو د شورى له لارې ورته د حل لاره پيدا او په غوره رواجونو يې بدل کاندي. نوموړو ستونزو ته د حل لاره يوازې له همدې لارې ممکنه ده. که مو د لوی خدای ج په مرسته او د خپلو پتمنو وګړو د هراړخيزې همکارۍ په ترڅ کې نوموړو ستونزو ته د حل لاره پيدا کړه نو هله به په دې توانيدلي وو چې د ريښتني پرمختګ اساسي پړاوونه په بريالیتوب سره ووهو او د خپلو راتلونکو نسلونو لپاره د روښانه ژوند لاره په نښه کړو.

د وردګو تلويزيون جوړول:

خبري رسنۍ او بيا په ځانګړي توګه تلويزيون د خلکو په ژوند کې زيات بدلون راوستلای شي چې خپل رغنده او روزنيز پروګرامونه په موثره توګه د خلکو اذهانو ته ورسوي. د

مطبوعاتو د آزادۍ د اوسني بهیر څخه په استفادې سره وردګ هم کولای شي چې یوه تلویزیوني شبکه رامنځته کړي او په دې لړ کې د خصوصي سکتور څخه غوښتنه وکړي چې دغه کار وکړي. که چیرې په سیمه کې ستونزې وي نو د لومړي ګام په توګه کیدای شي دغه کار د هیواد په پلازمینه کابل کې صورت و مومي او د حالاتو له سمیدو سره سیمې ته ولیږدول شي. د تلویزیوني شبکې جوړیدل هیڅ ضرر نه لري بلکې ډیر زر د خپل فعالیت په سبب هغه پانګه ګټلای شي چې د تلویزیون په جوړولو لګیدلې ده. له بلې خوا تلویزیوني شبکه زمونږ د ژبې د څواکمنتیا او کلتوري آرونو د پیژندلو او د خلکو د رزولو لپاره ډیره مهمه ده.

اخځلیکونه:

1. حبیبي، عبدالحی، نظری بر ادبیات پشتو، مترجم سمندر، مهتمم عبدالکریم پتنګ، پوهنځي ادبیات و علوم بشری. ۱۳۵۷ کال، ۳ مخ.
2. پټه خزانه، محمد هوتک بن داود په کال ۱۱۴۱ – ۱۱۴۲ هجري قمري کال په کندهار کې تالیف شوې ده، دوهم چاپ ۱۳۳۹ هجري شمسي، د پوهنې وزارت د دارالتالیف ریاست، ۴ مخ.
3. یاد طالبي، محقق ډاکتر عبدالطیف، پښتني قبیلې. دانش خپرندویه خپرونه، کال ۱۳۸۵، د لیکوال سریزه د ش پاڼه.
4. تاریخ مرصع، تالیف د افضل خان خټک. مقابله، تصحیح او نوټونه له دوست محمد خان کامل مومند، یونیورستي بک ایجنسي – پېښور. ۱۳۷۲ مخ.
5. محمد حیات خان، حیات افغاني، ژباړونکی محقق فرهاد ظریفي او محقق عبدالطیف یاد طالبي، سریزه، تحشیه او تعلیقات د اکاډمیسین عبدالشکور رشاد. د دانش خپرندویه ټولنه، دویم چاپ، ۱۳۸۶ کال. ۳۲۱ مخ.
6. یاد طالبي، محقق ډاکتر عبدالطیف، پښتني قبیلې. دانش خپرندویه خپرونه، کال ۱۳۸۵، ۲۱۱ مخ.
7. روند میاخیل ،پوهنوال محمد عمر ،دپښتنو قبیلو شجرې او مېنې .۲۴۶ مخ .
8. پښتني قبیلې، ۲۱۲ مخ.
9. تواریخ خورشید جهان ،مصنف شیر محمد خان مرحوم ګنداپور ابراهیم زی، با اهتمام عبدلقیوم و حاجي سید الرحمن. سنه ۱۳۱۸ هجری.۲۳۷ مخ.
10. حیات افغاني ۳۲۳ مخ.
11. ظفر کاکا خیل، سید بهادر شاه، پښتانه د تاریخ په رڼا کې، یونیورستي بک ایجنسي خیبر بازار پیښور. د افغانستان د علومو اکاډمۍ د کتابتون نسخه. ۱۳۷۷ مخ.

12. پښتني قبیلې ۲۱۳.
13. پښتني قبیلې ۸۹.
14. یمین، پوهاند محمد حسین، افغانستان تاریخي، انتشارات کتاب، سال ۱۳۸۶ هجري لمریز کال، ۲۵۸ مخ.
15. باوري، پوهنوال رسول، د سلام فرهنګي ټولنې انټرنتي برېښناپاڼه.
16. کهزاد ،احمد علي، تاریخ افغانستان، لومړی ټوک، 254 مخ.
17. د هیواد لرغوني ښارونه او د تاریخ پاڼې دوهم ټوک لیکوال پوهاند رازقي نړیوال، میوند خپرندویه ټولنه کابل. ۲۳۹ مخ.
18. پورتنی اثر ۲۴۰.
19. د آریانا موقعیت او د آریاییانو ځینې جغرافیایي سیمې، څېړونکی ګل جان ورور وردګ د افغانستان د علومو اکاډمۍ د ختیځ بیارغونې یا کور د خپرونو څانګه، 1381 کال، 39 مخ .
20. پورتنی اثر 45 مخ.
21. کهزاد احمد علي ، آریانا، دوهم چاپ، انتشارات امیری، ۱۳۸۶ کال. ۹۹ مخ.
22. سلام انترنیتي ویپ پاڼه د استاد رسول باوری لیکنه.
23. پورتنۍ اخځلیک.
24. پورتنۍ اخځلیک.
25. سلام فرهنګي ویب پاڼه http://www.salaamtolana.org/.
26. غبار، میر غلام محمد، جغرافیای تاریخي افغانستان، 1378 کال، 59 مخ.
27. د افغانستان جغرافیایي قاموس، د آریانا دایرة المعارف ټولنه، د افغانستان د علومو اکاډمۍ، شپږم ټوک، 159 مخ.

28. روند ،میاخیل ،پوهنوال محمد عمر ،دپښتنو قبیلو شجرې او مېنې .146 مخ .

29. مرحوم قاضی عطا الله خان ، دپښتنو تاریخ لومړی ټوک ،خپرونکی، حربي پوهنتون، کابل، افغانستان ، د 1356 کال د زمری 15 نیټه ، 15 مخ .

30. تواریخ خورشید جهان ،مرحوم ګنداپورابراهیم زی با اهتمام عبدلقیوم و حاجي سید الرحمن، 276 مخ .

31. تاریخ مرصع، تالیف د افضل خان خټک. مقابله، تصحیح او نوټونه له دوست محمد خان کامل مومند، یونیورسټي بک ایجنسي – پیښور. ۶۲۳ مخ.

32. مخزن افغاني، تالیف آخوند درویزه سال تالیف ۱۰۷۳.

33. مخزن افغاني در باب نسب نامه افغانان در سال ۱۱۱۳ هجري نوشته شد.

34. محمد حیات خان، حیات افغاني، ژباړونکی محقق فرهاد ظریفي او محقق عبدالطیف یاد طلبي، سریزه، تحشیه او تعلیقات د اکاډمیسین عبدالشکور رشاد. دانش خپرندویه ټولنه، دویم چاپ، ۱۳۸۶ کال ص ۴۳۷ مخ.

35. غبار، میرغلام محمد، افغانستان در مسیر تاریخ جلد اول و دوم، مرکز نشراتي میوند تاریخ چاپ ۱۳۸۰ هجري شمسي، ص ۱۰۵.

36. تواریخ خورشید جهان ،مرحوم ګنداپورابراهیم زی با اهتمام عبدلقیوم و حاجي سید الرحمن، مخ.

37. تږی، پوهاند ډاکتر حبیب الله، پښتانه،د دانش خپرندویه ټولنه، دویم چاپ د ۱۳۸۲ کال د وري میاشت. ۲۸ مخ.

38. د کابل سلطنت بیان دویم ټوک لیکونکی مونټ سټوارټ الفنسټن، ژباړونکی پوهنوال ډاکتر محمد حسن کاکړ، د پښتو څیړنو بین المللی مرکز د افغانستان د علومو اکاډیمي. ۱۳۶۱ هجري لمریز کال.

39. د کابل مجله، د پښتو ټولنې مياشتينۍ خپرونه. پرله پسې 476 ګڼه د 1338 کال د کابل مجلې کلکسيون. د ښاغلی وجدي صاحب مقاله.

40. د ښاغلی ګل آغا احمدي وردګ په مټ د غازي محمد جان خان د ټولنې د ۱۳۸۶ هجري لمريز کال د کوچني اختر د د دوهمې ورځې د غونډې برابر شوی راپور. د محترم انجينر عبدالرحيم وينا.

41. پښتني قبيلې ۲۷۹ مخ.

42. د ښاغلی عبدالودد پښتونځار انټرنيټي ويبلوګ http://www.pashtoonzar.blogfa.com

43. ملی هدف فوق العاده ګڼه د وردګ ولايت د اطلاعاتو او فرهنګ رياست خپرونې ارګان د ۱۳۸۴ هجري لمريز کال دوړي مياشت د ۲۰۰۵ ميلادي کال سپتمبر، ۳۲ مخ.

44. عارض، پوهاند غلام جيلاني، ژباړونکی اورنګ زيب، د افغانستان د ولايتونو جغرافيه، د اريک ګرځنده کتابتونونو اداره، 1379 کال.

45. اتلس قريه های افغانستان، پروژه مطالعات ديموګرافي اداره مرکزي احصاييه صدارت اعظمی حوت، ۱۳۵۳ کابل ص ۲۲.

46. د ۱۳۸۴ کال احصاييوي کالنامه.

47. عارض ،پوهاند غلام جيلاني ،ژباړونکی اورنګ زيب ،دافغانستان د ولايتونو جغرافيه ،داريک ګرځنده کتابتونونو اداره ،1379 کال ،21 مخ .

48. پورتنی اثر څلويښتم مخ.

49. ځلانده راتلونکی، د وردګو ولايت د بيارغونې د بهير څو اړخونه، د وردګو ولايت د اطلاعاتو او فرهنګ رياست. ۶۵-۶۴مخونه.

50. يمين، پوهاند محمد حسين، افغانستان تاريخي، انتشارات كتاب، سال ۱۳۸۶ هجري لمريز كال ۱۷۴ – ۱۷۵ مخونه.
51. پورتنی اثر ۲۵۹ مخ.
52. پورتنی اثر ۲۶۰ مخ.
53. انترنیت(پته یې راڅخه لادرکه شوی ده).
54. عزيزي، سرمحقق نظر محمد عزيزي، باز شناخت از کتيبه های مکشوفه افغانستان،بنګاه انتشارات ميوند، کابل ۱۳۸۵ خورشيدي، ص ۱۶۵.
55. تاریخ خط و نوشته های کهن افغانستان تالیف پوهاند علامه حبیبي ،نشر انجمن تاریخ و ادب افغانستان ، اکادمي علوم افغانستان کابل ، 1350 ، 26 مخ .
56. کوشانیان (مجموعه مقالات هشتمین سمینار بین المللی)،اداره کتابخانه اریک طبع اول ،1383 مقاله محقق نادر رسولي.
57. د افغانستان جغرافیایي قاموس ، 69 مخ.
58. ملی هدف فوق العاده ګڼه ، د وردګ ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست خپرونیز ارګان د 1385 هجري شمسي د وري میاشت د 2006 کال اپریل د ښاغلي پښتونځار لیکنه .
59. ملي هدف فوق العاده ګڼه د وردګ ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ زیاست خپرونیز ارګان د ۱۳۸۴ هجري لمریز کال دوړی میاشت د ۲۰۰۵ میلادي کال سپتمبر ، 56 مخ د وردګو ولایت کاري ګزارش 1384.
60. د وردګو ولایت د مطبوعاتي دفتر د ۱۳/۱۱/۱۳۸۶ نیټې راپور.
61. د معارف مجلې د ۱۳۸۶ کال په وروستۍ ګڼه کې چې د هیواد په ټولو ولایتونو کې د دغه وزارت کارکړنو او ګزارش ته ځانګړې شوې ده.

62. مومنی، پوهاند عبدالحی تاریخچه طبابت و فارمسي و سیرتکاملي آن در افغانستان اکادمي علوم افغانستان 1384 کال 217 مخ .
63. ملی هدف فوق العاده ګڼه د وردګ ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ زیاست خپرونیز ارګان د ۱۳۸۴ هجري لمریز کال دوړي میاشت د ۲۰۰۵ میلادي کال سپتمبر ، 56 مخ د وردګو ولایت کاري ګزارش 1384
64. Afghanistan media landscape 2004
65. د همت الله امین زي انترنیتي ویبلوګ.
66. د وردګو د ولایت کلتوري یون په هکله لیکل شوی راپور، د ګل آغا احمدي وردګ ترتیب او لیکنه.
67. د وردګو ولایت د حسن بیک، تنګي، نیم پایکول، شنیز د سیمو له سپین ږیرو او مشرانو څخه د پوښتنو ګرویږونو څخه راټول شوی معلومات.

وردګو ته ډالۍ

د وردګو له کوهسار شم صـــــدقه – ګل یې څه چې له هر خار شم صدقه
له هر ګل یې د منو لوګی لوګی شم – لـــــه کاریز د یخ سالار شم صدقه
چې مې مینه د زړګي پرې تازه کیږي – لـــــه ګوربته په څو وار شم صدقه
سپینه واوره یې د ژمې ننداره کـــړي – د غـــــــاټولو له بهار شم صدقه
ښـــکلی کړی یې ګلونو پسرلی دی – د رنګــــــونو له مالیار شم صدقه
چې د مښکو الهامونه ورته ناځـــــي – د شین شوبو لــــــه ګلزار شم صدقه
پرګنې د میړنو دلته اوسیــــــــږي – لـــــــه پړونو له دستار شم صدقه
همتـــــــونو یې زرین تاریخ لیکلي – له دې خوی او له کردار شم صدقه
د غازي بابا مصری توره مو ویاړ ده – لـــــه کاروان یې د ایثار شم صدقه
چې هیواد ته یې غازیان دي ډالۍ کړي – لـــــه وردګــــو سل هزار شم صدقه
چې د پوهې پــــــه زرینه لاره درومې – اې وردګــــه! ستا له لار شم صدقه
زما د پلار نیکه مسکن دی پرې نازیږم – زه د ښکلو له دې ښار شـــم صدقه
خپل هیواد ته چې خدمت کاندی ریښتنی– پر ما ګران له داسې یار شم صدقه
حلیمي راځه چې خپل کلي ته ولاړ شو
حسن بیک غونـــــــدې دیار شم صدقه

محمد حامد حلیمي
۲۸/۷/۱۳۸۷ نوی ښار – کابل